

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

XVIII. KÖTET. 10. SZÁM.

A TELEKI-CODEX LEGENDÁI.

KATONA LAJOS

L. TAGTÓL.

Ára 1 kor. 60 fillér.

BUDAPEST.

1904.

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

I. k. I. Tölgy: Solon adótörvényéről. 20 f. — **II. Tölgy:** Adalékok az attika törvénykönyvhöz. 20 f. — **III. Tárkányi:** A legújabb magyar Szentírásról. 40 f. — **IV. Szász K.:** A Nibelungének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. 20 f. — **V. Toldy F.:** Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladata. 20 f. — **VI. Vámbéry:** A keleti török nyelvről. 20 f. — **VII. Imre S.:** Geleji Katona István főleg mint nyelvész. 60 f. — **VIII. Bartalus:** A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Hangjegyekkel. 1 K 20 f. — **IX. Toldy:** Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 1 K 20 f. — **X. Brassai:** A magyar bővített mondat. 40 f. — **XI. Bartalus I.:** A felsőaustriai kolostoroknak Magyarországot illető kéziratai- és nyomtatványairól. 40 f. (1867—1869.)

II. k. I. Mátray G.: A Konstantinápolyból legújabbban érkezett négy Corvin-codexről. 20 f. — **II. Szász K.:** A tragikai felfogásról. 40 f. — **III. Joannovics:** Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. 40 f. — **IV. Finály:** Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez. 40 f. — **V. Tölgy:** Solomos Dénes költeményei és a hétszigeti görög népnyelv. 40 f. — **VI. Zichy A.:** Q. Horatius satirái. 40 f. — **VII. Toldy:** Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 80 f. — **VIII. Gr. Kuun G.:** A sémi magánhangzókrol és megjelölésök módjairól. 40 f. — **IX. Szilády:** Magyar szófejtetések. 20 f. — **X. Szenássy S.:** A latin nyelv és dialektusai. 60 f. — **XI. Szilády Áron:** A defterekről. 40 f. — **XII. Szvorényi J.:** Emlékbeszéd Arvay Gergely felett. 20 f. (1869—1872.)

III. k. I. Brassai: Commentator commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázói után. 80 f. — **II. Szabó K.:** Apáczai Cséri János Baresai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében. 20 f. — **III. Szabó I.:** Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. 20 f. — **IV. Vadnai:** Az első magyar társadalmi regény. 40 f. — **V. Finály:** Emlékbeszéd Engel József felett. 20 f. — **VI. Barna F.:** A finn költészetről, tekintettel a magyar ösköltészetre. 80 f. — **VII. Riedl Sz.:** Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső l. tag felett. 20 f. — **VIII. Dr. Goldziher I.:** A nemzetiségi kérdés az araboknál. 60 f. — **IX. Riedl Sz.:** Emlékbeszéd Grimm Jakob felett. 20 f. — **X. Gr. Kuun G.:** Adalékok Krim történetéhez. 40 f. — **XI. Riedl Sz.:** Van-e elfogadható alapja az ik-es igék külön ragozásának. 40 f. (1872—1873.)

IV. k. I. Brassai: Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére különös tekintettel a magyarra. 80 f. — **II. Bálint G.:** Jelentése Oroszország- és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. 40 f. — **III. Bartal A.:** A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak mívelése hazánkban. 80 f. — **IV. Barna F.:** A határozott és határozatlan mondatról. 40 f. — **V. Dr. Goldziher I.:** Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára kelettről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. 40 f. — **VI. Hunfalvy P.:** Jelentések: 1. Az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről. — **II. Budenz J.:** A németországi philologok és tanférjak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről. 30 f. — **VII. Fogarasi J.:** Az új szókrol. 30 f. — **VIII. Toldy F.:** Az új magyar orthologia. 30 f. — **IX. Barna F.:** Az ik-es igékről. 30 f. — **X. Szarvas G.:** A nyelvújításról. 30 f. (1873—1875.)

V. k. I. Barna F.: Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. 50 f. — **II. Brassai S.:** A neo- és palaeologia ügyében. 60 f. — **III. Barna F.:** A hangsulyról a magyar nyelvben. 60 f. — **IV. Ballagi M.:** Brassai és a nyelvújítás. 30 f. — **V. Szász K.:** Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett. 50 f. — **VI. Bartalus I.:** Művészet és nemzetiség. 40 f. — **VII. Tölgy I.:** Aeschylus. 1 K 60 f. — **VIII. Barna F.:** A mutató névmás hibás használata. 20 f. — **IX. Imre S.:** Nyelvtörténelmi tanulások a nyelvújításra nézve. 1 K 20 f. — **X. Arany L.:** Bérczy Károly emlékezete. (1875—1876.)

VI. k. I. Mayr A.: A lágy aspiráták kiejtéséről a zendben. 20 f. — **II. Bálint G.:** A manduk szertartásos könyve. 20 f. — **III. Dr. Barna I.:** A rómaiak satirájáról és satirairóikról. 40 f. — **IV. Dr. Goldziher I.:** A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval. 1 K. — **V. Szász K.:** Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött. 20 f. — **VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. Szilágyi I. II. Vaszary K. III. Révész I. I K 20 f. — VII. Bartalus:** Emlékbeszéd Mátray Gábor l. t. felett. 20 f. — **VIII. Barna:** A mordvaiak történelmi viszontagságai. 40 f. — **IX. Tölgy:** Eranos. 40 f. — **X. Joannovics:** Az ik-es igékről. 80 f. (1876.)

VII. k. I. Barna F.: Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. 1 K. — **II. Budenz J.:** Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasonlítása. 20 f. — **III. Zichy A.:** Lessing. 40 f. — **IV. Barna F.:** Kapcsolat a magyar és szuomi

A
TELEKI-CODEX
LEGENDÁI.

KATONA LAJOS

L. TAGTÓL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1904.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A Teleki-codex legendái.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia I. osztályának 1904. január 4-én tartott ülésében.)

A Nyelvemléktár XII. kötetének második felében (277—403. l.) közzétett Teleki-codexet 1525 és 1531 közt négy kéz másolta; közülök csak az utolsó, Sepsi-Szentgyörgyi Ferencz fráter nevezi meg magát. Vele együtt alighanem a Ferencz-rend tagjai, csakhogy apáczák voltak az előző részek írói is, mint a kiadó, Volf György igen elfogadható okok alapján véli. A kézirat Marosvásárhelyt íratott s a székely földet, úgy látszik, sohasem hagyta el. Születése helyén van ma is, a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban (374^c szám alatt), a hová Aranka György adományából került 1811 és 1817 között. Egy ideig Aranka-codex néven nyomozták sikertelenül, míg végre mint Teleki-codex jutott nyilvánosságra.

Vegyes tartalmának jóval nagyobb részét, az egész 191 levélnyi kis nyolczadrét codexnek 1—149., 206—237. és 270—313. lapját három legenda tölti be, melyek közül az első, *Sz. Anna* életét és csodáit, valamint a másodikat, *Ádám és Éva* legendáját, az első kéz írta; míg a harmadik, *Sz. Makárius* élete, a harmadik kéz írta részbe esik.

Ezúttal csakis e három darabnak közvetlen forrásaival s részint a további eredetével kívánok foglalkozni, máskorra tartván fenn magamnak a többi, kevésbé fontos darab ismertetését, melyek némelyike különben is világosan rámutat a forrására; mások meg egyéb összefüggésben vizsgálándók, minthogy más codexeink tartalmának egy-egy részletével párhuzamosak vagy rokonok.

Az említett három részletet a codexben elfoglalt helyük rendje szerint tárgyalva, az *Anna*-legendával kezdem a sort.

I.

A Teleki-codexből az elején két levél kiszakadt s az elveszett levelek másodikán lehettek az Anna-legenda kezdősorai, melyek tehát hiányzanak kéziratunkból. De megvannak, ha nem is egyazon szerkezet szerint, mégis igen hasonló, amazéval körülbelül egykorú nyelven, a *Kazinczy-codex* 39. lapján (Nyelvemléktár VI., 195. l.), a hol az Anna-legendának egy a Teleki-codexben lévővel közös forrású, azonban rövidebb és helyenkint nagyobb hézagokat mutató átdolgozása kezdődik. Minthogy a Kazinczy-codexnek, a mely szintén csak másolat, minket itt érdeklő része az 58. lapon lévő bejegyzés tanúsága szerint 1526-ból való, bátran mondhattuk e szöveget a Teleki-codexben lévővel körülbelül egykorúnak. De a kettőnek egybevetéséből kétségtelen, hogy két, egymástól teljesen független fordítással van bennük dolgunk; illetőleg egyazon eredetinek kétrendbeli átültetésével, melyek közül az egyik, a Teleki-codexbeli, szószerinti fordítás, míg ellenben a másik, a Kazinczy-codexé, már tetemesen rövidítő s egyes részeket teljesen elejtő átdolgozás. Közös forrásukhoz való viszonyuk azonban e két szöveget egy újabb, az eredetivel párhuzamos kiadásnál, mindenesetre együvé kapcsolandónak javasolja. E szempontból kiindulva, mi is együtt fogjuk ez alkalommal mindkettőt közös forrásukkal egybevetni.

A Teleki-codexből hiányzó kezdősorokat a Kazinczy-codexből átvéve, legendánk így kezdődik:

Vrnak neuebe kezdetik az dicősfegős zent Anna azzonnak elte ky uala edős marianak annya es cristufnak ikeye)*

Uala sidősagnak (!) eg uarasaba: tudniamint betlehembe Mint zent cirillus pispók iria: eg yyz: kynek neue uala emerencia Ez yyz neuebe nómós uala: koraba yflyv: termetebe zeep: es tekenetetebe ekós: Istenhöz uala igón aietatos: Az törüennek tartasaban igón buzgo: es mindón miuelkódetebe igón tyztha Ky az hazassagot igón keuannya uala el tauoztatnia: de maga (!) az istennek törüenieken ellene nem: es akaruala az istennek zolgalattyaba: tell'es eleteben zyzen meegli maradnia: Jelősben mert az profeta...

Innentől kezdve már a Teleki-codexben is megvan a szöveg, melynek néhány sorát, a kétrendbeli előadás szemléltetése végett, a Kazinczy-codex megfelelő soraival párhuzamban iktatjuk ide:

*) Az alábbiakban az / helyett mindenütt csak s van.

Teleki-codex 1. 1.:

...knac kónuöbe oluasta legön:
ez vilagnac torómtóyet: vdnózyt-
tóyet: a ziztvl zvletni: azert hog ez
vilagi lean Baratinac nayaskodasa-
nal: valaminemv esetöt: auag a sen-
nedegös rvhes Buyasagnac fuldala-
sabol: eztekeleséből: valami zeplöt
ne vonna: inčelkődec ez vilagot el-
futnya: tauoztatnya: ebből vagon
hog scent lelekne malaztyaua vi-
seltetuen: alkolmas vdon az aytatos
atyafiachoz: es a profetaknac fiay-
hoz nemikoron menne: kie a kar-
mellosnac hegen menney életöt vi-
selnece vala: kictvl nem čac a pro-
fetaknac melsegös yrasit tanulnaya
meg: de meg az ő eletynec es vdn-
össegös inteset venne: mert azok-
nac ert erkvlv tanačok nelkv: el-
negeze hog az ő zvsesegenec alla-
pattyat: semmi nemv zóuetsegel el-
nem változtatnaya

Kazinczy-codex 39 40. 1.:

...knac kónuökbbe oluasta uala
hoog ez uilagnac megh ualtoia: ziz-
tul nona ziletendö: hog azert az v
lelket: ualami zeplö megh ne zeplö-
sithetne az gonoz tarsasagot: igön
zorgalmatosson el tauoztattyauala
Enneten lön: hogh zent lelöknek
ihleseböl: az profetaknac v fyokat:
kyk az karmelus neuö hegön (40.)
lakoznak uala: es uristen (!) zyze-
segbe zolgaliakuala Neha neha ezö-
ket meegh latogattia uala: kyktul
nem cak az profetaknac kónuöket
tanula megh: de megh idussege-
nek mogat es megh tanul'a Azok-
nac azert tanacoknal kyl: az zy-
zessegnek allapattyat: nem akara
el ualtoztatnia

További részeikben a két szöveg egymással párhuzamos lapjai
a következők:

Teleki-codex:

1—10.

de minek vtanna ymar... kinec
neue vala eliud: mel eggesvle az
tis (itt egy levélnyi hészag van)

Kazinczy-codex:

40 45.

Mikoron azert ez nömös zyz neue-
kódót... kyt neuzenek eliudnak:
ez eliud hazassul neue maganak (az
itt következő pár sornak megfelelő
részlet a Teleki-codexből hiányzik, s
mint az egy levélnyi hészag és az alább
megjelölt forrás mutatja, ott bővebb
előadású lehetett. A Kazinczy-coder-
ben e hiányzó résznek csak ennyi felel
meg:) amuz őzüeg azzonth: kynek
fya halua vittettetik ky naimnak
kapnian: kyt oztan vrunk fel ta-
maztha: minth zenth lukač euange-
lista irya: kónuenek heted rezeben
Ez őzüeg azzon kegek: betsaidabol
ualo uala: es zent petörnek: es
zenth andrasnak rakonsága (!) uala

Ez kegek eliudtul zile keeth fyrfiv magzatot: marcialist: es emine-mőt (!): az marcialis vittettetik ual'a (!) halua ky: kyt mondam vrunk halottat fel tamazta: es an-nának megh ada: ezt oztan uegre zent petör apostol pispókke zentôle: es zentől bira: három ielős uara-soknak pispókseget Vegre oztan bodogsagussul urban el nugouek: Eminen kegek ez marciallisnek ócéé...

Teleki-codex:

11—12.

Byra az ő ócéé ke: emiu: attya meg haluan:melleknec annya az scent emerencia azzon: melto volt tistessegre

12—14.

(Sz. Emerentiának és leányának, Sz. Annának nemzetsége.)

14—18.

e scent anna azzon germóc koraban: bizonaba germókvl semmyt nem čelekődic vala:harom vton kezdec istennec irgalmassagat ker-nye: tuna mynt: előzer az ő kő-nörgesőckel:

84—106.

egh neminemv nag kasdag (!) va-rasba: vala neminemv nag kasdag duznac (!) eg fia: ... es igeckepen kibočatta lelket: es a menney vite-zőctul a menney dicősegre vitetec:

Kazinczy-codex:

45—46.

attya eliud meg hal'uan (!): kyknek Nag annyok lön az zent emerencia: teriönk imar az zent annara

(E részlet a Kazinczy-codexből hiányzik, de úgy látszik, eredetileg sem rolt meg; legalább a kiadó itt nem jelez hézagot.)

46—48.

Az zent anna azzon azert: ziletet-uen: az zent emerenciatul: kysded koraba semy germóky dolgot nem čelekődek:Harom vton kezdek kegek: istennek ergalmassagat ke-resnie Előzőr az v es (Itt a kiadó szerint két levélnyi hézag jön, de az eredetihez és a Teleki-codexhez képest jóval több hiányzik, mint a mennyi ekkora hézagba fér, tehát ha csak-ugyan csupán ennyi veszett el a co-dexből e helyen, akkor ennek Anna-legendája csak szemelvényt nyújtott az eredetiből s helyenkint azt is rö-vidítette.)

49—58.

Eg neminemő uarasba: lakozik uala eg ielős urnak égetlen eg ger-móke...lelket bodogsagussul urnak megh ada: kyt vrunk az v zent an-nyaua: es az v nag annyaua: az

kyt aggon nekőnc: atya: fiu: scent	örök bodogsagra vón: Mel bodog-
lelec: ziz maria: es scent anna az-	sagot agon (!) nekőnk attya: fyv:
zon: amen:	zenth lelők isten: amen: bathor:
	vg legőn:

A Kazinczy-codexben e sorok után csak egy rövid imádság következik, mely a hozzáfüggesztett megjegyzés szerint VI. Sándor pápa engedelmeiből annak, a ki Sz. Anna képe előtt háromszor elmondja, tizezer halálos és húszezer bocsánandó bűnének «kennyat ottya megh». A Teleki-codexben a 107—149. lapon még újabb hét fejezet jön Sz. Anna egyéb csodatételeiről.

E közös forrásra valló két szöveg első tekintetre is latinból fordítottnak volt tartható. Eredetijét azonban hiába keresnők Sz. Anna ismertebb legendái között, melyek csak vajmi szűkszavú tudósításokat adnak az Üdvözítő nagyanyjáról, a mi az evangéliumok szövege alapján maradvá, könnyen érthető. Tudjuk azonban, hogy az ó- és újszövetség kánoni könyvei mellett sűrűn burjánzottak, már ezeknek keletkezése korához közel eső időben, az apokryph iratok. Ezeknek sorában kell a Sz. Anna bővebb legendáinak eredetét is kutatnunk. Most azonban e mélyebbre nyúló gyökérszálak felderítését mellőzve, csupán a mi szövegeink közvetlen forrásaira kívánunk rámutatni, beérvén egyelőre azzal, hogy megjelöljük az ezeken túl fekvő nyomozásnak a legfontosabb útjelzőit abban az irodalomban, mely e források további kútfejeihez vezet.

Itt természetesen legelőször is a Bollandisták nagy munkája kínálkozik kalauzul, a mely azonban Sz. Annára vonatkozó fejezetében (*Acta Sanctorum* Jul. VI. Antverpiæ 1729., 233. s k. II.) csak a kérdés legáltalánosabb részeit illetőleg nyújt tájékoztatást. A Sz. Annáról szóló, nagyobbrészt apokryph irodalom terén szigorú kritikával kiméretlen takarítást végez Cuperus, e rész szerkesztője, s éles bonczolókése alig kegyelmez csak egynek is ama szálak közül, a melyekkel a későbbi koholmányok a kánoni iratok szilárdabban hiteli adataihoz szeretnék fűzni a maguk lenge szövedékét.

A legenda keletkezését, mint annyi más esetben, itt is megelőzte a szentnek mind jobban terjedő és emelkedő tisztelete. A mint ez a tisztelet időben és térben mind jobban távolodott a maga kiindulópontjaitól, annál jobban nőtt a jámbor hivek szomjúsága, hogy mind többet és részletesebbet halljanak annak életé-

ről és cselekedeteiről, a kinek malasztos csodái az ereklyéit őrző helyekről, mint megannyi góczpontból, kisugárzottak. E szomjúság oltására keletkeztek, kivált a XV. század folyamán mind nagyobb számban és dúsabb változatosságban azok az iratkák, melyeknek körében a mi Anna-legendáink latin eredetijét is keresnünk kell.

A Teleki-codexben néhány sor hiján teljesen fönmaradt szöveg, a melynek a Kazinczy-codexben lévő csak szemelvénye s részben kivonata, először is két részre tagolódik. Az első a Teleki-codex 1–59. lapján lévő hét fejezetben elmondja Sz. Anna származását, életét s halálát; a második pedig egy átmeneti fejezet, a nyolczadik után, további kilencz capitulumban a szentnek némely csodatételeit beszéli el. Ezeknek egyike, a mint már Volf György is észrevette (Nyelvemlékt. XII. Bev. XX. l.), a codex 141–142. lapján megemlíti, hogy a szentnek egyik ereklyéjét, az ujját, 1478-ban vitték Olaszországból, «Paris nevű városból», a min azonban Perugia értendő, Németországnak «Kolonía nevű városába», tehát Kölnbe. Ez a legenda e szerint nem lehet régibb feljegyzésű, mint a benne lévő évszám, s így ebben a codex legalább ezen része forrásának némi időbeli meghatározása kínálkozott. A csodatörténetek különben is többnyire nagyon késői eredetűeknek vallják magukat s a bennük említett körülmények alapján nagy részükről ki lehet jóeleve is mondani, hogy nem kevésbbé apokryph természetűek, mint az előttük álló életrajz. Feljegyzésük idejéül pedig sok valószínűséggel az a kor kínálkozik, a melyben a bázeli zsinatnak Szűz Mária szeplőtelen fogantatása tárgyában kimondott határozata (1439. szept. 17., a 36. ülésben) a Boldogságos Szűznek és szüleinek tiszteletét nagyon föllendítette. E lendületnek tanúbizonyságai azok az egymást érő Officiumok, a melyek egyelőre hivatalos elismerés nélkül és csak localis jellegű cultus alakjában, kivált Németország nyugati részén, a Rajna-vidéken termettek jellemző szaporasággal. A könyvnyomtatás feltalálásával egy részük a sokszorosítás ezen olcsóbb és kényelmesebb módját is felhasználva, tett szert szélesebb körű elterjedésre. Ez Officiumok némelyike a reánk jutott ősnymotatványok sorában is őrzi egy, a fönmaradtnál alighanem sokkal dúsabb irodalom emléket. *)

*) Ilyenek a HAIN Rep. No. 1117, 8746, 8747. és 8748. említett ősnymotatványok, melyek közül némelyikben, így pl. a 8748. számúban

Ennek az irodalomnak egy hajtása az a legendaszövedék is, amelynek magyar fordítása, illetőleg szabadabb átdolgozása a Teleki- és a Kazinczy-codex előttünk lévő darabjaiban jutott reánk. E szövedéknek a csodákról szóló második része tartalmában sokszorosan találkozok a szent csodatételeinek azzal a feljegyzésével, melyet Dorlandus Péter, a termékeny karthauzi írónak egy kéziratából*) a Bollandisták is kiadtak idézett nagy gyűjteményükben (i. h. 261. s k. ll.). Másfelől pedig párhuzamos e csodák némelyike azzal a sorozattal, melyből az *Analecta Bollandiana* III. kötetének (1884) függelékében leírt brüsszeli kézirat (Cod. No 219—221) ismertetése kapcsán kapunk szemelvényeket. (Catal. Cod. Brux. l. c. I. 184. No 11. E kézirat a XV. századból való. A csodák jegyzékét l. a *Bibliotheca Hagiographica Latina* I. 82. s k. lapján is.)

A Teleki- és a Kazinczy-codex Anna-legendájának a közvetlen forrása azonban sem Dorlandus, sem a brüsszeli idézett kézirat nem lehetett, ha abból a feltevésből indulunk ki, a melyet codexeink legnagyobb részének eredetijeikhez való viszonya alapján a legvalószínűbbnek kellett mindjárt kezdetben, a forrás-kutatás kiindulópontján is tartanunk. Azt a feltevést t. i., hogy codexiróink maguk compilálták össze a legenda egyes részeit többrendbeli forrásokból, ez esetben éppen nem tartottam valószínűnek. Még pedig főképp azért nem, mert ezzel a feltevéssel bajosan lett volna összeegyeztethető a két helyütt is meglévő, bár a Kazinczy-codexben nagyon töredékes és rövidített előadású legendának egészben mégis egyező menete, sorrendje, sőt határozottan közös eredeti szerkezetre valló előadása. Mert e feltevéshez ragaszkodva, azt kellett volna hinnem, a mi szinte képtelenség, hogy a Kazinczy-codex illető részének írója, a Teleki-codex megfelelő darabjától egészen függetlenül, ugyanolyan sorozatba szemelgette ki különböző forrásokból a maga rövidebb és részint hézagos, részint szándékoltsággal kihagyások miatt hiányosabb elbeszélését, mint a minőbe a

(müncheni kir. könyvtár Inc. s. a. 657.), a bázeli zsinat idézett határozatára ismételt hivatkozás történik. (L. f. 1a és f. 4b.)

*) Dorlandus (1507) könyvecskéjének egy része még a szerző életében nyomtatva is megjelent, *Historia perpulchra de Anna ss.* című h. é. n. (Antwerpen 1500.) ösnyomtatvány d és f jegyű ívén. Ez ösnyomtatványról l. COPINGER I. No. 1118. De ebben hiányzik a Bollandistáknál kiadott kézirat 47—71. fejezete. (L. *Biblioth. Hagiogr. Lat.* I. 83.)

Teleki-codex Anna-legendájának írója a maga teljesebb szerkezetű compilatióját foglalta. Vagy pedig azt kellett volna feltennem, hogy az utóbbi szolgált közvetlen forrásul a Kazinczy-codex rövidebb előadásának, a mivel azonban bajosan egyeztethető emennek amattól egészen mégis nagyon eltérő nyelvezete és írásmódja.

Szóval a leghihetőbbnek itt is az a feltevés mutatkozott, hogy kell valahol egy olyan latin szerkezetnek lennie, a melynek a Teleki-codexben lévő legenda a teljesen hű fordítása, a Kazinczy-codexbeli pedig a rövidítő kivonata. S az ilyen után való kutatás fáradságát ez esetben is feltevésem teljes beigazolása jutalmazta. A keresés munkája ezúttal azért nem volt éppen túlságosan nehéz, mert a kör, a melyben tapogatódnunk kellett, nagyjában ki volt jelölve. Minden valószínűség a mellett szólt, hogy a forrás az ősnymotatványok már említett csoportjában lappang. A kéziratoktól ugyanis nem sok jót várhattam, mert a Bollandisták főműve és a hozzá újabban meg-megjelenő pótlékok kevés biztatót tartalmaznak ez irányban. Saját kutatásaim a külföld hagiographikus kéziratokban gazdagabb s a Bollandisták által még ki nem zsákmányolt könyvtáraiban szintén nem járt ez irányban semmi eredménnyel. *Trithemius* és *Sclegers* Sz. Annáról szóló könyvecskéi*) szintén nem vezettek a keresett nyomra. Nem maradhatott tehát egyéb hátra, mint a már említett ősnymotatványokat**) rendre átvizsgálni. Szerencsére valamennyi megvan a müncheni kir. udv. és áll. könyvtárban, melynek igazgatósága, mint már nem egyszer, ez esetben is a legnagyobb előzékenységgel tett eleget az akadémiai könyvtár útján hozzá intézett kéresemnek s használatra megküldötte a kívánt ritkaságokat. Kedves kötelességemnek tartom, hogy mind a közvetítő hazai, mind a szívesen kölcsönző külföldi könyvtár vezetőinek ez úton is hálás köszönetemet fejezzem ki.

Keresgélés közben ezúttal is úgy jártam, mint az ó-testamentomi Saul (I. Kir. 9., 3. s k. vv.), mert jóval többet találtam annál,

*) 1. *De laudibus ss. matris Annae tractatus perquam utilis dñi Johannis Trithemii* (HAIN Repert. No. 15631, 15632, 15633, 15634.). 2. *Legenda auct. Martino Sclegers*, libris 2. (a fönnteml. antwerpeni ősnymotatványban, I. COPINGER I. No. 1118.)

**) HAIN, Repert. No. 1112, 1113, 1114; 1117; 8747. és 8748. Az első három ugyanannak a műnek a kiadásai, melyeket még több újabb is követ a XVI. század elején.

a mit föllelni óhajtottam. Az egymással egybevetett Anna-legendák szövegeiből ugyanis megvilágosodott előttem az említett Officiumok és a bennük feldolgozott, nagyon laza kötésű és vajmi bizonytalan hagyományból merített elbeszélések kölcsönös viszonya; illetőleg az a meglepő szabadság és önkény, a melylyel a jámbor szerzők a biztosabb adatok híján, az apokryphumok zavaros és egymásnak sokszor ellenmondó följegyzéseiből válogattak. Valamennyien ugyanarra törekedtek, a mi már a *Postulastis, filiae Hierusalem, postulastis* kezdetű, Sz. Jeromos neve alá csempészett Anna-prédikáció¹⁾ szerzőjét sarkalta: hogy t. i. a Boldogságos Szűznek a kánoni könyvekben egyáltalán nem is említett szüleiről valamit, majd pedig minél többet és érdekesebbet mondjanak. Ennek a törekvésnek a gyümölcsei tudvalevőleg a Boldogságos Szűz születése és nevelkedéséről, valamint a Jézus gyermekségéről szóló apokryph evangeliumok. Ezeknek a sorából a Kr. u. II. század közepe óta elég sűrűn emlegetett, ú. n. *Protevangelium Jacobi*²⁾ görög szövege időrendben a legrégebb; de közelről követik a többi hasonló tartalmú iratok is, minők a *Liber de ortu B. Mariae et infantia Salvatoris* (v. Evang. Pseudo-Matthæi), az *Evang. de nativitate Mariae* és a *Historia Josephi fabri lignarii*.

E könyvek ellen az egyház hivatalos tekintélye kezdet óta rosszaló és tiltakozó álláspontot foglalt el, mint azt a régibb szentatyáknak Origenesnél kezdődő nyilatkozatai eléggé tanúsítják. Azért azonban az egész középkoron át nagyon szívesen merítették e tisztátalan forrásból Jézus és a Szűzanya életírói, mert sehogyszem tudtak azokkal a gyér adatokkal megelégedni, melyek a kánoni könyvekben az Üdvözítő édesanyjáról s ennek származásáról találhatók. Mikor aztán Sz. Anna tisztelete keletről, a hol már a kereszténység legelső századaiban elég élénk volt, némely ereklýeivel nyugatra, úgy látszik, első sorban Dél-Franciaországba is eljutott, — akkor mind részletesebb legendák jöttek a Megváltó nagyanyjáról s vele együtt a nagyatyjáról, Joachimról, meg a jegyeséről, Sz. Józsefről is forgalomba.³⁾

¹⁾ *Leg. aurea* app. c. 222. (ed. Græsse p. 934.)

²⁾ Legjobban kiadta C. TISCHENDORF: *Evangelia Apocrypha*. 2. ed. Lipsiæ 1876. 1—50. l. U. o. alább a többi fõntemlített könyv is.

³⁾ Tiszteletük terjedéséről l. KELLNER, *Heortologie* oder das Kirchenjahr und die Heiligenfeste in ihrer geschichtlichen Entwicklung. Freiburg

A legrészletesebbek egyike e többnyire jó későn egybeszerkesztett legendák sorában az a latin könyvecske, melyen a mi Teleki-codexünk itt tárgyalt szövege s a Kazinczy-codexnek vele párhuzamos lapjai alapszanak.

Ez a fönt jegyzetben említett ősnymtatványok közül a legnagyobb kedveltségű is lehetett, a mint számos kiadásai bizonyítják. A XV. század végéről egy löweni 1496. (HAIN i. h. 1111), egy lipcei 1497. s egy ugyanottani 1498. évi lenyomata (HAIN i. h. 1112, 1113 és 1114) ismeretes, melyeket még a XVI. század elején több más lipcei (1502, 1505, 1507 stb.), strassburgi (1501) és kölni (1510) kiadás követ. (*Bibl. Hagiogr. Lat.* I. 81, 6.) A lipcseiek mind Lotter Melchiornál jelentek meg, s ezeknek egyikével, a HAINnál 1112. szám alatt említett 1497. évvel, vethettük egybe magyar szövegeinket.

Ennek a kis negyedr. nyomtatványnak a müncheni kir. könyvtárban *Inc. c. a. 1406* a jelzete. A címleppal és az utolsó üres levéllel együtt 24 levélből áll, gót betűs nyomású s az 1. lev. rectóján nagy gót betűkkel a következő címet viseli:

*Legenda sanctissime
matrone anne · ge
nitricis v'gīs ma-
rie et ih'u xpī aue*

Az 1. lev. versoján *Anna suos prosperat cultores iuuat et consolatur* felirattal hat distichon következik, melyek után egy Sz. Annához intézett imádság jő. A 2. levél rectóján kezdődik az Előszó e címírral:

*Incipit prefatio in legendā sanc-
tissime matrone Anne genitricis
virginis marie et hiesu xpī aue.*

Ebből az Előszóból, melynek kezdőszavai: (A) *Nna matrona beatissima, regalis plantula ex stirpe Dauitica (!)*, megtudjuk, hogy

i. Br. 1901. § 28. 158—161. l. — A Sz. Annáról szóló apokryph legendának egyik legtüzesebb védője volt a Luther Márton elleni polemiájáról híres *Dr. Eck*, ingolstadti tanár, kinek Sz. Annáról szóló prédikációja (*Homil. ed. Paris. 1579, T. III. fol. 284.*) egészen úgy mondja el Sz. Anna életét, mint a mi legendánk. (*L. Acta SS.* i. h. § II. c. 14 16.)

ez iratka egybeszerkesztője Sz. Ferencz rendjéből való volt (*de observantia minorum minimus*), s hogy többeknek sürgető kérésére szedegette össze többrendbeli forrásokból a maga munkácskáját.¹⁾ Aztán következik a könyvecske tartalomjegyzéke az egyes fejezetek szerint, melyeknek a száma 17. E jegyzék a 2. lev. versojára s a 3-nak a rectojára is átterjed s itt e szavakkal ér véget:

Explicit prefatio. Incipit legenda sancte Anne matris virginis Marie.

A 3. levél rectoján kezdődik mindjárt az első fejezet s így tovább folyik a tulajdonképeni legenda a hét első fejezeten keresztül. Az első elmondja Sz. Annának Stollanustól és Emerentiától²⁾ való születését, nemzedékrendét, valamint megemlíti nővérének, Esmeriának származékait is.³⁾ A második Sz. Anna ifjúságáról, Joachimmal való egybekeléséről és húsz esztendőn át meddő házasságukról szól. A harmadik elbeszéli, mint utasítja vissza a templomszentelés ünnepén Isachar áldozó pap (*pontifex*) a meddő házasság áldozatát s mint bujdosik el e miatti szégyenében Joachim nyájaihoz, a hol öt hónapot tölt bánatban és ájtatos imádsággal, míg felesége Názáretbe tér vissza s ott siratja meddőségét s e miatt immár elvesztettnek hitt férjét. Gábrriel arkangyal mindakettőt megvigasztalja s megjósolja nekik a tőlük születendő magzat malasztos jövőjét. A negyedik és ötödik fejezet Mária fogantatását,

¹⁾ *utcumque quod ex diversis veritati consonum laboriose, licet non infructuose comperi, in unum simpliciter redigere curari.* Hogy a szerkesztő német ember lehetett, arra vall a 16. lev. versoján lévő: *Ac si in vulgari diceret: O wie guth ist etwas eygens!*

²⁾ Más Anna-legendákban Sz. Anna szüleinek *Isachar* és *Susanna* a neve. Ép így változik az alább szereplő papnak a neve is, a ki már a Protevang. Jacobi szerint is Ruben. Így a HAIN i. h. 8746. sz. a eml. ösnyomtatványban. Mondanunk sem kell, hogy mindezen nevek az egész alábbi genealogiával együtt semmi hitelességre sem tarthatnak jövezímet.

³⁾ E fejezet végén van az alábbi hat hexameter, melyek már a XIII. század óta több változatban ismeretesek. A mi legendánkban így szólnak:

Anna solet dici tres concepisse Marias,
Quas genere viri: Joachim, Cleophas, Salomeque.
Has duxere viri: Joseph, Alpheus, Zebedeus.
Prima parit Christum: Jacobumque secunda Minorem,
Et Joseph Justum peperit, cum Simone Judam;
Tertia Maiorem Jacobum, voluerimque Johannem.

születését, a templomban való bemutatását és Joachim halálát tartalmazza. A hatodik Annának angyali intésre kötött második házasságáról, a hetedik pedig a harmadikról szól. A Kleophással, Józsefnek, az Úr nevelő-atyjának fivérével kötött házasságból született a második Mária, ki három apostolnak, a kisebbik Jakabnak, Simonnak, a Tádé melléknevű Judásnak és az Úr egy tanítványának, az Igaz Józsefnek lett a szülője. A harmadik házasságból, melyre Anna Saloméval (ez itt férfinév) lépett, szintén egy Mária nevű leány született, kinek fiai valának a nagyobbik Jakab és János apostol s evangelista. A hetedik fejezet végén még el van mondva, hogy Sz. Anna keddi napon született, kedden szülte első leányát, Szűz Máriát, és kedden is halt meg.*)

A nyolczadik fejezet inkább apologetikus, mint elbeszélő tartalmú, s az a czélja, hogy Sz. Anna három házasságát a rajta netán megbotránkozók ellenében védelmébe vegye és isteni végzéssel igazolja. Ennek támogatására szolgál egy szűznek látomása, ki előbb Sz. Annát éppen három házassága miatt nem akarta tisztelni, de utóbb a szent megjelenvén neki, megtért és buzgó tisztelője lett, sőt dicséretét mindenütt terjeszteti igyekezett.

A kilencedik fejezettel kezdődnek Sz. Anna némely csodatételei, melyek közül magyar vonatkozásaik miatt kiválóbb érdekűek az első (9. fej.) és a második (10. fej.). Emez ugyan a mi legendánkban már elvesztette a magyar vonatkozását, de a vele párhuzamos szövegekben még magyarnak van jelezve a benne szereplő tékozló ifjú, kivel egy olyanféle csoda történik a többi közt, a minő a Mária-legendák körében igen gyakori; t. i., hogy az ördög le akarja a festőállványról taszítani, de a szent, kinek tiszteletében buzgólkodik (itt Sz. Anna, különben a Boldogságos Szűz), a festett képről feleje nyújtja kezét vagy övét, s így óvja meg a lebukástól. Igaz, hogy az előző legendának a magyarsága is vajmi gyöngye lábon áll, ha a történelmi kritika élesebb világításába helyezzük, mint Cuperus, a tudós Bollandista tette. Mert bizony a benne említett Procopius remetéről, utóbb prágai érsekről az egy-

*) Ezért hívja hazánk több vidékén a nép Sz. Annát s a vele sokszor összetévesztett Nagyboldogasszonyt is *Kedd-asszonynak*. (I. IPOLYI, Magy. Mythol. 539. l. KANDRA Kabos, Magy. Mythol. 92. l. Különösen pedig KÁLMÁNY Lajos, Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya. (M. T. Akad. Értek. a nyelv- és széptud. köréből, XII. köt. 9. sz. 1885.)

háztörténet semmit sem tud. De így is érdekes, hogy a középkori vallásos romantika e termékeiben hazánknak ugyanolyan szerep jut, mint még több más hasonló költeményben, a hol a bizonytalan korban és helyen játszódó, szóval mesés események egyik kedvelt országaként emlegetik a mienket. *)

A többi, kevésbbé érdekes és rövidebb előadású csoda Sz. Anna tisztelőinek különféle veszedelmekben és bajokban való megsegítéséről, vagy tisztelete ellenzőinek megfenyítéséről és súlyos bűnhődéséről szól. Valamennyinek az a nagyon is élesen kidomborított célja, hogy a Boldogságos Szűz anyjának s mellette az apjának is a tiszteletét minél jobban terjeszsze és gyarapítsa a róluk szóló épületes példák tanulsága. Tehát ugyanaz a jámbor szándék, a mely az egész művecske megírását sugallta s a hozzá hasonlókat vele egy időben elég szaporán termette.

A 23. levél versoján végződő utolsó fejezetet, valamennyinek sorában a 17.-et, követi az egész kis nyomtatvány kolophonja, mely így szól:

*Impressum Lyptzk per Melchiar Lotter. Anno
domini Millefimoquadringentesimonage
simo Septimo.*

E könyvecske előszavát és a címlapot követő verseket kivéve, annak a többi tartalmát teljesen átültette a Teleki-codex, melynek még a fejezetcímei és egész beosztása is hiven követik a fentismertetett latin eredetét. Minthogy codexünk a XVI. század harmadik évtizedéből való, azonban csak egy valamivel régibb, de a XV. század végénél aligha idősb szövegnek a másolata, nem is valószínűtlen, hogy ez a régibb szöveg a Kazinczy-codexbelivel, illetve ennek archetypusával együtt egyenesen a fentemlített latin nyomtatványok egyikéből, ha nem is éppen a kezem közt volt lipcsei kiadásból származik.

Származhatik ugyan éppenséggel az ezen nyomtatványok alapjául szolgált kézirati szerkezetek valamelyikéből is; de akkor is olyanból, a mely a nyomtatványokkal teljesen azonos szövegű

*) I. pl. a Mankine-legendát, vagy a Gesta Rom. app. 244. fejezetéből is ismeretes Albanus-legendát, melyről v. ö. a *Bibl. Hagiogr. Lat.* I. 34. l. felsorolt irodalmat és R. KÖHLER, Kl. Schriften II. 184. s kk., 200. és 206. l.

és beosztású volt. A néhány csekély eltérés ugyanis, a mely a magyar szöveg (itt már csak a Teleki-codex teljesebb előadásáról szólva) és a latin eredeti közt mutatkozik, olyan jelentéktelen, hogy semmikép sem enged más szerkezetre gondolni; legfőlebb csak *varians lectio* számba menő jelentéktelen változatokra vezethető vissza, a minők ugyane nyomtatvány más-más kiadásában is előfordulhatnak.

Addig is, a míg ilyenekkel való tüzetes egybevetésre alkalom kínálkozik, sürgősen szükségesnek találom a Teleki-codex e fontos és tetemes részének megközelítő pontosságú eredeti szövegét ez értekezésem I. mellékletében lenyomatni, mivel az ekként szélesebb körök számára hozzáférhetővé tett eredeti igen jó szolgálatot tehet a Teleki-codex pontosabb lexikális feldolgozásánál, a mi azonban nem lehet ezúttal feladatomban.

A Teleki-codex Anna-legendájának további forrásait kijelölni is olyan munka, a mely jóval meghaladná ez értekezés szűkre szabott határait. De egyet mégsem mellőzhetek, és ez a 9—17. fejezetben lévő csodáknak a Dorlandus-féle könyvecskében és a föntidézett brüsszeli kéziratban lévőkkal való egybevetése. Ennek ugyanis némi hasznát vehetik azok, a kik a kijelöltem nyomokon tovább kívánnak a régibb források felé haladni. E csodák *concordantiája* a három említett helyen*) a következő:

<i>L.</i>	<i>B.</i>	<i>D.</i>
VIII.		III. 18—20. (Monialis correcta)
IX.	II.	II. (Procopius)
X.	I.	I. (Prodigus)
XI.		III. 21—23. (Episcopus Anglicanus)
XIIa.	VIII.	IV. 27. (Coleta)
XIIb.		IV. 28. (Brigitta)
XIIIa.	III.	IV. 29—30. (Anachoreta)
XIIIb.	IV.	(Clericus)
XIVa.		III. 24—26. (Slusenses)
XVb.	IX.	(Pestis Daventriæ)
XVIa.	V.	(Margareta)
XVIb.	VI.	(Febriticans)
XVIIa.		IV. 35. (Gutturosa)

*) *D* = Dorlandus irata az *Acta SS.* id. kötetében. *B* = az *Anal. Boll.* id. helyén ismertetett brüsszeli kézirat. *L* = a lipcei őnyomtatvány és az evvel egyező Teleki-codex, illetőleg egy, még pedig mindjárt az első esetben a Kazinczy-codex is.

II.

Ádám- és Éva legendája codex-irodalmunkban két helyütt van meg. Egy rövidebb, mindössze negyedfél kis nyolczadrét lapnyi kivonatban a *Debreczeni-codex* 147—150. lapjain (Nyelvemléktár XI. 88. s k. l.), e cím alatt: *A zent Atianknak eleteről Adamrol embóroknek (!) elfő zibleiokról*. Pár sornyi bevezetés elmondja, hogy az emberiség ősatyja «mikepen hogi elfő embőr vala ezönkepen a zentők közöt leg elfő zent lön», mert jóllehet, engedetlenségének bűnével igen vétkezék, de bűnét megbánván s érte megvezekelvén — épp úgy, mint Péter, ki Krisztust megtagadta, de vétkét nyomban megsiratta — nem veszté el szentségét. Erre röviden el van mondva az összüölök teremtése és bűnbeesése, nagyjában a Gen. 1—3. fejr. szerint, csupán annyival részletesebben, hogy az Úr arról a helyről viszi Ádámot a paradicsomba, hol most Damaszkusz (a codex *dama/fkon*-t ír) városa vagyon. A mi alighanem úgy értendő, hogy D. helyén teremtette az Isten Ádámot, mint erre nézve az apokryph Ádám-könyvek többjében határozottabb adatot is találunk. Ilyen körülményesebb részlet az is, hogy a paradicsomból való kiűzetésük után az Úr az édenkertet tűzfalal vevé körül, azonkívül, hogy kerubot is állított oda őrizőül. Továbbá, hogy kiűzetésük után az első emberek Hebron vidékére mennek s ott művelik arczuk verejtékében a földet. A paradicsomból szüzen jönnek ki s tizenöt esztendő s korukban születik első fiuk, Kain és ennek felesége *Culmana*; harmincz éves korukban pedig a második, Ábel, és *Delbora*. A Kaintól megölt Ábelt szülei száz esztendeig siratják s Ádám soha többé nem akará megesmérni Évát, de az Úr akaratából meg kelle szegnie fogadását, s így százharmincz esztendő s korukban születik harmadik fiuk, Seth, s ezenfölül utóbb még harmincz fiuk és lányuk, s egész nyolczadiziglen látá Ádám az ő unokáit. Élt pedig 930 évig, a mikor halálra kórula s Seth elment a paradicsomnak ajtajára s könyörge a kerubnak, hogy adjon az irgalmasságnak olajából, melylyel atyját meggyógyíthatná. Az angyal azonban annak a fának ágából adott, melynek gyümölcsével Ádám és Éva vétkeztek, s azt mondá neki, hogy atyja majd csak akkor gyógyul meg, mikor ezen elültetett ágacska fává növe, gyümölcsöt fog teremni. Seth visszatérvén, halva találja atyját. A galyacskát elülteté Ádám sirja fölé, mely azon a helyen volt, a

hol utóbb Krisztus keresztfájának kelle állania. Salamon király idejében az elültetett ágacska már igen nagy fává nőtt és a király levágatá, hogy mulató házának építésénél használják fel. Sába királynéja isteni jelenésből megérté, hogy e fán egy nagy prófétának kell meghalnia, ki miatt a zsidók országa el fog veszni. Ezért Salamon a fát onnan eltávolíttatja és nagy mélyen elrejteti a földbe. Ott is marad egész Krisztus kinszenvedése idejének elközeledtéig, akkor azonban felszínre kerül, s ebből a fából csináltatják a papi fejedelmek a Megváltó kereszttjét...*)

Sokkal többet tud az első emberpár történetéről a Teleki-codex 206-- 237. lapján lévő elbeszélés, mely a 212. és 213. lap közé eső egy levélnyi hézag kivételével teljesen ép és kerekded egészet alkot. A címe:

*...cent iras adam atancnac teremtejeről: es eua anianknac az ő tete-
meből valo abrazattfarol: es mikeppen calattattac meg a kegotul:*

Mert a többi, a mi a codexben még a cím folytatásaképen van írva, már tulajdonképen a szöveghez tartozik. De a fenti cím korántsem jelzi a kis művecske egész tartalmát, a mely az első emberpár teremtésénél és bűnbeesésénél jóval többet foglal magába. Sőt az eset az összesen 17 fejezetnek csupán a két elsőjében van elmondva, még pedig nagyjában szintén csak a Gen. 1—3. fej. nyomán. A többi 15 fejezet, a melyek közül codexünkben a harmadiknak a vége és a negyediknek az eleje, az említett hézag miatt hiányzik, a következőket tartalmazza.

Ádám és Éva a paradicsomból kiűzetvén, hét napig gyászolnak, azután megéheznek és táplálékot keresnek, de nem találnak egyebet a barmok eledelül szolgáló füveknél. Éva kéri urát, hogy ölje meg őt, mint a ki miatt az édent s annak gyönyörűséges táplálékát elvesztette. De Ádám szörnyűködve utasítja el magától e

*) A lényeges vonásokban ugyanígy, de némely részletet illetőleg kissé eltérően és körülményesebben adja elő a keresztfá eredetét az *Érdy-codex* 289. és 290. lapja, a keresztfá feltalálásáról szóló prédikációban, mely jórészt a *Legenda aurea* 68. fejezetén (Grasse-kiad. 303. s. k. II.) alapszik. A Debreczeni-codex némely részletben eltérő előadása más közvetetlen forrásra vall, de végső elemzésben ugyanazon körben kell ezt is keresnünk, a melyet a Leg. aur. id. fejezete az *Evang. Nicodemi*-re való hivatkozással elég világosan megjelöl.

gondolatot: hogyan is emelhetné kezét a saját teste ellen? Inkább tartsanak, úgymond, penitenciát; hátha az Úr megkegyelmez nekik. (3. fej.) Ádám a Jordán folyóba áll, Éva pedig a Tigrisbe. Itt negyven napon át szótlanul kellene vezekelniök. (4. fej.) Ádám-mal együtt sir és gyászol az egész teremtés. Évát újra megkísérti a sátán s elcsábítja, hogy a negyven napi idő letelte előtt jöjjön ki a vízből. Elvezeti Ádámhoz, a ki kétségbeesve látja, hogy az asszony ismét engedett az ördög kísértésének. (5. fej.) A sátán Ádám kérdésére elmondja, hogy miért esküdt ellensége az embernek, a kit megteremtése után az Úr parancsára imádnia kellett volna. Kevélysége föllázadt e parancs ellen, trónját a csillagok fölé akarta helyezni s hasonló kívánt lenni a Fölségeshez. De az Úr letaszította a hozzája pártolt angyalokkal együtt az égből. Ezért akarja az emberi nemet mindenáron elveszteni. (6. fej.) Ádám folytatja vezeklését, Éva pedig nyugatnak indul. Itt elérik őt a szülés fájdalmai. Kesergését hírül viszik Ádámnak az ég világosító csillagzatai. Ádám erre útnak indul s fölkeresi Évát, ki ura láttán nagyon megvigasztalódik. Megszüli első fiát, Kaint; de úgy megretten a kisded láttára, hogy meg akarja ölni, nehogy az valamikép szülei-nek halálát okozza. Ádám azonban nem engedi, mivel az test az ő testükből és vér az ő vérükből. (7. fej.) Mihály arkangyal kelet felé vezeti az első emberpárt és gyermeküket; megtanítja őket a föld művelésére, hogy legyen miből élniök. Évának második fia születik, Ábel nevű. Egy napon Éva azt álmodja, hogy Ábel vérét látta Kain kezén. Ádám elválasztja a két fiút egymástól s az egyiket földművelővé, a másikat pásztorrá neveli. De Kain a Gen. 4. fejezetéből ismert módon mégis megöli Ábelt, ki halálakor 122 éves. A szülők százesztendőös gyásza és fogadalma, mint az imént a Debreczeni-codexben (8. fej.) Seth születése után Ádám még 800 évig él s 30 fiút és ugyanannyi leányt nemz, Kainon, Ábelon és Sethen kívül. 830 éves korában halálát közeledni érzi s egybegyűj-teti összes ivadékait, szám szerint 15,000-et, az asszony nép és gyer-mekek nélkül. Elmondja nekik bűnbeesésük történetét, a melyben a legérdekesebb részlet, hogy az ördög csábítása azon idő alatt történt, mikor az első emberpár őrizetére kirendelt angyalok az Úr imáadására a paradicsomból az égbe szálltak fel. A vétkes ember egyik bűnhődése, hogy az Úr átka folytán hetvenféle nyavalya kínozza őt ezentúl testének mindenik tagjában és ízében. (9. fej.) Ádám elküldi Évát és Sethet a paradicsom kapuja elé, hogy a

myrrha-fáról olajat hozzanak fájdalmai enyhítésére. (10. fejr. Mihály arkangyal megjelenik előttük s a kért olaj helyett a jó és gonosz tudásának fájáról három levelű gyalacska ad nekik. Az olajból nem kaphat előbb, míg egy híján 5200 esztendő nem múlik el a világ teremtésétől fogva, a mikor eljön az Isten fia, hogy feltámaszsza Ádámot s a többi halottak testeit. (11. fejr.) Útközben, a mint a Jordán folyón átkelnek, a gyalacska a vízbe esik. Ádám az ágacska nélkül érkezöket visszaküldi, miután előbb Évának keserű szemrehányást tett, hogy miatta érte minden baj öket és ivadékaikat. Visszamenvén, a folyóban ugyanott, a hol elejtették, megleglik a gyalat s elviszik Ádámnak, a ki láttán nagyon megvigasztalódik. Meghagyja Sethnek, hogy majd ültesse a sarjat feje fölé a sírjára. (12. és 13. fejr.) Ádám 930 éves korában meghal. Seth atyjának holtteste fölött látja az Ur kiterjesztett kezét, ki átadja az ösatyát Mihály arkangyalnak eltemetésre. Mihály Ádámot és Ábelt halotti lepelbe göngyölgetve, Hebron völgyében temeti el. A menet élén Seth, Éva és az angyalok összes erősségei haladnak. Seth elültet a gyalat apja sírján. (14. fejr.) A gyalacskából nőtt fa sorsa, mint az imént a Debreczeni- és az Érdy-codexben, azzal a hozzátétellel, hogy Krisztus keresztfájáról az Üdvözítő vére éppen a fa tövében eltemetett Ádám koponyájára csorgott le. (15. fejr.) Éva halálát közeledni érezvén, egybegyűjti származékait s meghagyja nekik, hogy készítsenek kő- és agyagtáblákat s írják föl azokra összeleik eletörténetét. Mert az Úr az emberiséget gonoszsága miatt kétféle módon, vízzel és tűzzel fogja elpusztítani. (Ez nyilván úgy értendő, hogy a kő- és agyagtáblák némelyike az egyik, némelyike pedig a másik fajta pusztulást is túlélje. 16. fejr.) Éva meghal s fiai Ádám mellé temetik. 30 napon át akarják gyászolni, de a hetediken megjelenik Mihály arkangyal, azt mondván, hogy ne gyászolják s ezentúl se sirassák halottaikat hat napnál tovább. Mert hat nap alatt teremté az Úr a világot s a hetediken megpihent. A nyolczadik nap pediglen a jövendő örök boldogság napja lesz, a melyen minden jók az ő teremőjükkel és megváltójukkal együtt vég nélkül örvendezni fognak testben és lélekben, és soha többé meg nem hálnak, hanem örökön örökké uralkodnak (17. fejr.)...

Ez az elbeszélés az elején lévő két fejezet és a 11-nek az *Evangelium Nicodemi*-ből (c. XIX. = Descensus c. III.) eredő betoldása kivételével a latin *Vita Adae et Evae* egy sajátzerű szer-

kezeten alapszik.*) A *VAE* ismét a vele közös eredetű görög *Apocalypsis Mosis*-szal**) együtt egy héber Ádám-könyvből származik. De a két feldolgozás egymástól független. A kettő közül, mint az Ev. Nicodemi-ből való betoldás is mutatja, a latin szerkezet bánt el szabadabban az eredetijével. Ez az eredeti, mint MEYER alul id. értekezésében nagyon valószínűvé teszi, lényeges tartalmában még Krisztus előtti időből való. Hogy héber nyelvű lehetett, azt Josephus Flaviusnál is mutatkozó nyomai (Ant. I. 2.), az arab Ádám-könyvvel való rokonsága és a Koranra meg a Codex Nasaræusra kimutatható hatása, továbbá az Ev. Nicodemivel érintkező tartalma teszik valószínűvé. (MEYER i. h. 21. l.)

Minket azonban e könyv régiebb, a latin szerkezetet megelőző története itt kevésbé érdekel, mert a Teleki-codex elbeszélésének csakis az utóbbihoz, még pedig ennek is csak a legifjabb átdolgozásához van köze. A Teleki-codex Ádám- és Éva-legendája ugyanis közvetlenül nem alapszik a *VAE* egyik kézirati szerkezetén sem. Ezeket három családba sorolja MEYER az id. értekezésében. A harmadikat a másik kettőtől leginkább a 42., 43., 44. és 48. §-ában lévő négy nagyobb betoldás különbözteti meg jellemző módon. E betoldások a keresztfa történetére vonatkoznak, tehát az Ádám- és Éva-legendának éppen azt a részét illetik, a mely annak a későbbi középkor költészetében való nagy elterjedését tetemesen elősegítette. Egyébként e III. szerkezet a II.-kal egyezik inkább, mint az I.-vel. A II. annyiban nevezetes, hogy a legtöbb középkori népnyelvű feldolgozás ezt a szerkezetet követi. (Ezek közül tízet sorol fel MEYER eml. értekezése 26—30. lapjain.)

A II. kéziratcsaládnak egy tagja abban a pozsonyi codexben van, melyet KNAUZ Nándor ismertet *A pozsonyi káptalan kéziratai* című, a «Magyar Sion» IV—VII. évfolyamaiból külön is megjelent dolgozata 173. s k. ll. E kézirat 1360-ból való, tehát régiebb, mint a MEYERNél i. h. 26. l. felsorolt s tőle felhasználtak többsége s csak az ott legelsőnek említett müncheni kéziratnál (Clm. 17151

*) Erről az apokryph iratról l. WILH. MEYER, *Vita Adae et Evae* (Sitzungsber. d. k. bayer. Akad. d. Wiss. I. Cl. XIV. Bd. III. Abth.). München 1879.

**) TISCHENDORF, *Apocalypses apocryphae*. Lipsiæ 1866. Prol. X—XII. és a szöveg 1—23. l. A többi kiadásokat l. MEYER id. értekezésében 8. s k. l.

membr. s. XIII—XIV.) fiatalabb. A III. kézirat-csoportnak is van egy hazai képviselője abban a gyulafehérvári codexben, melyet a *Gesta Romanorum* második gyulafehérvári kézírata című értekezésemben (Egyet. Philol. Közl. XXIV. 886—889. l.) ismerttettem, egybevetvén vele a Knauznál (i. h. 174—181) lenyomatott pozsonyi szerkezet és a Teleki-codex jellemző egyezéseit, illetőleg eltéréseit.

Akkor még a gyulafehérvári szöveg, tehát a Meyernél III.-nak nevezett család egyik képviselője látszott egyelőre a Teleki-codex legközelebbi forrásának. De e feltevés ellen már akkor is súlyosan esett latba a magyar legenda elején lévő két fejezet és némely kisebb eltérés a továbbiakban. MEYER a harmadik család ismertetése kapcsán említ ugyan (i. h. 31. s k. l.) egy ősnymotatványt is, a mely több kiadásban ismeretes. De utalása kissé nehezen hozzáférhető helyre kalauzol, midőn a *Notice sur Colard Mansion* (Paris 1829) és a *Recherches sur Louis de Bruges* (Paris 1831) című munkákra hivatkozik. (Mind a kettő névtelenül jelent meg; szerzőjük VAN PRAET.) Pedig utalhatott volna HAIN Repertoriumára is, a hol ez ősnymotatványnak 79. és 80. sz. a. két h. é. n. kiadása van följegyezve. Mind a kettőt megkaptam a müncheni kir. udv. könyvtár szivességéből. (Az első az eml. könyvtárban *Inc. s. a. 587*, a másik *Inc. s. a. 586* jelzést visel.) Amaz latin betűs és valószínűleg régibb, mint a gót nyomású második. Emennek jóval sűrűbb a nyomása s így érthető, hogy a teljesen azonos szöveg az elsőben 8, a másodikban ellenben csak $5\frac{1}{2}$ kis negyedréti levelet tölt be. Van Praet imént idézett értekezései alighanem az elsőre vonatkoznak s bennük kimutatni igyekszik, hogy e kiadás, a mint betűiből itélni lehet, Arnoldus de Bruxella nyomtatványa, ki 1472 körül dolgozott Nápolyban. *)

A Teleki-codex Ádám- és Éva-legendája, mint láttuk, abban tér el az említett három kéziratesalád bármelyikétől is, hogy az elején két fejezetben elmondja a Gen. 1—3. nyomán az első emberpárnak a paradicsomból való kiűzetése okát is. Holott a *VAE*

*) Én csak az egyik értekezést láttam, a *Recherches sur Louis de Bruges* címűt, melyet szintén a müncheni könyvtár igazgatósága volt szíves számomra megküldeni. Ebben a *Poenitentia Adae et Euae* Colard Mansion-féle francia fordítása (1460.) egy kéziratának ismertetése kapcsán kerül szóba a fentemlített latin ősnymotatvány, melynek a Bibl. Nat.-ban is van egy példánya. (L. i. h. 94. s k. II.)

összes ismert kéziratai már a paradicsomból kiűzöttek kesergésével kezdi az elbeszélést. *) Ez a két bevezető fejezet és a III. kéziratcsalád elbeszélésétől való egyéb jellemző eltérések is csak az említett ősnymtatványokban vannak meg; úgy hogy a míg egy oly kézirati szerkezet elő nem kerül, a mely ezeket pótolhatná, addig a Teleki-codex latin eredetijének e nyomtatványok latin szövegét kell tekintenünk.

Vannak ugyan a magyar szövegben egyes nyomok, a melyekből nagyon valószínű, hogy fordítónk eredetije nem volt sem az *A* (= HAIN 79), sem a *B* (= HAIN 80) nyomtatványával teljesen, minden legapróbb részletre nézve is egyező. De az eltérések, nem szólván itt azokról, melyek bátran a fordító rovására is írhatók, egészben csekély számúak és jobbára oly lényegtelenek, a minők a két nyomtatvány var. lectioi közt is akadnak. Tehát legfőlebb azt kell feltennünk, hogy a Teleki-codex fordítója előtt nem éppen ennek a két kiadásnak valamelyike, hanem egy hozzájuk nagyon közel álló harmadik, vagy pedig egy oly kézirat volt, a minőből e kiadások származnak. E csekély eltéréseket alább e szöveg kiadásánál (Melléklet II.) mind megjelöltük a sorok alatti jegyzetekben. Ugyanitt a két nyomtatvány egymástól való eltérései közül is feljegyeztük a lényegesebbeket, valamint azon fontosabb igazításokat, a melyeket a pusztán sajtóhiba számba menő helyeken tettünk. Ilyenkor a szövegben is másféle (*cursiv*) betűvel emeltük ki az eltérést a hagyományozott szövegtől. Az *A* nyomtatvány lap-számait (), a *B*-ét pedig [] közt iktattuk a sorokba. Az eredetiben számozatlan fejezetek sorszámai < > közt állanak. A helyesírást és íráspontozást, mint az Anna-legenda közlésénél, itt is a ma közkeletűre változtattuk. Csak a lap alján lévő jegyzetekben követjük nyomtatványainkat e tekintetben is pontos hűséggel.

*) Az I. osztályba tartozó kéziratok kezdőszavai: *Quando expulsi sunt de paradiso*. A II. és III.-éi: *Cum expulsi fuissent (essent) Adam et Eva de paradiso*. De a pozsonyi kéziratban (KNAUZ i. h. 174. l.), mely egyébként a II. csoportba való: *Cum A. et E. expellerentur de paradyso*.

III.

Rövidebben végezhetünk a Teleki-codex *Makár*-legendájával. Az ú. n. «római» Makáriusról van itt szó, kinek teljesen apokryph és fölötte kalandos élettörténete, valamint az ezt megelőző mesés útleírás Indiába és a paradicsom kapui környékére, az őskeresztény novella-irodalom legszilajabb phantasiával megírt termékei közé tartozik. Összehasonlító irodalomtörténeti szempontból e monda egyike a legérdekesebbeknek. Feljegyzési ideje a 4. és 24. fejezetben említett Julianus Apostata miatt nem lehet régibb ennek halála événél (363), sőt valószínűleg jóval ezután. Írója nagyon jól ismerte a Nagy Sándorról szóló görög regényeket. (L. különösen a 8. fejezetet.) A 9—13. fejezetben elmondottak nagy hatással voltak a későbbi hasonló termékekre, minők a Sz. Patrick purgatoriumáról és a Tundal látomásáról való iratok, sőt Dante Commediája is.

Makárius önvallomásai csak a 18. fejezetben kezdődnek. Úgy látszik, erre a «tetőtül-talpig szőrös» anachoretára czéloz Sz. Jeromos, Remete Sz. Pál életének előszavában (*Vitae Patrum*, ed. Rosweyde, Antverpiæ 1615, 17^a és 22^a, 9. jegyz., v. ö. 231^b, 1. jegyz.), a hol e kemény szavakkal itéli el a féktelen képzelődés e szülötteit:

Nonnulli et haec et alia, prout voluntas tulit, iactitant: subterraneo specu crinitum calcaneo tenus hominem, et multa, quae persequi otiosum est, incredibilia fingentes. Quorum quia impudens mendacium fuit, ne refellenda quidem sententia videtur.

Erről a Makáriusról a Martyrologium Romanum hallgat; a görög Menologium azonban említi okt. 23-ának szentjei között, s a Menæák részletesen elmondják ugyane naphoz az élettörténetet, mely teljesen egyezik a *VP*-ban olvashatóval. *) Állítólagos szerzői ez életrajznak három mezopotámiai barát, valami Theophilus, Sergius és Hyginus; az utóbbi helyett azonban a *VP* régibb latin kiadásai, melyek közül az ősnymtatványok a Teleki-codex korát jóval megelőzik, *Thimus*-t írnak. S így találjuk e nevet a Teleki-codexben is a 271. lapon (Nyet. 375₁₀): *My nyawalyas es alazatus baratok Theophilus: Sergius es Timws*. A Teleki-codex tehát

*) L. ROSWEYDE id. kiadása 231^a hasábján az 1. jegyzetet. V. ö. *Acta SS.* Oct. X. köt. 566--71. l.

itt is valószínűleg a *VP* valamely, a XV. század végéről való nyomtatott kiadását követte. A pontosabb szövegegybevetésnek tehát itt is egy ilyen kiadással kell történnie. Addig is, a míg e könnyebben hozzáférhető szöveg kiadására kerülhet a sor, ezúttal csupán a Teleki-codex itt is kissé hézagos és helyenkint rövidítő előadásának a *VP*-beli életrajzzal való concordantiáját jegyzem ide.

A címben az első pár szó: *Cristus vrunknak emberjegenek mas fel ezer harmynch egy eztendeyeben kezdetyk* a codex másolójának*) hozzátétele. A többi már részben az eredetinek címe, részben a fordító glossája. A továbbiak így következnek a két szövegben, a magyarban és a latin eredetiben:

(270. l.) Dicheretet es halat...

(*VP* ed. cit. 224*) c. 1. Gloria e magnificentia...

(271. l.) Annakokaert my felywl meg mondoth három barátok...

c. 2. Igitur nos prætitulati fratres...

(272. l.) egy napon kyleneh ora korba... es my tytkon az monoforbol ky Jõwenk, (es legh ottan wthra eredenk)

c. 3. (Factum est autem tempore longo post hæc) hora nona quadam die... clam monasterio egressi sumus.

E fejezet a magyarban tetemesen rövidítve van. Utána codexünkben egy levélnyi hézag következik, a mely miatt hiányzik az eredeti 3. fejezetének a vége és a 4. fejezet háromnegyed része.

(273. l.) os wethenek egy seteth temlechbe...

c. 4. (vége): in obscuro clausurunt carcere.

(273. l. alább) el Indwlank es Jw-tank nap keleth fele... (274. l.) az fele nepek kezeth Jarank zaz es tyz napeg.**)

c. 5. (Eieeti itaque a finibus illis,) iter fecimus dies multos in Orientem...

E két fejezet a magyarban tetemesen össze van romba és a 6.-ban elmondottaknak a rendje is meg van kissé cserélve.

c. 6. Inde igitur profecti contra Orientem...

(274. l. alább) Onneth hogy el menenk Jwtank mondhatatlan nagy rwth hegyek kezibe...

c. 7. Post hæc autem devenimus in montes altissimos terribilisque...

*) VOLF Gy. szerint ugyanis a harmadik kéz, a kítől a Makár-legenda való, szintén csak másolója volt az általa írt szövegnek, mint a többi. (Nyet. XII. XXI. l.)

**) Ebben a fejezetben van szó először a törpe emberekről, kik a latinban *Pichiti* néven említetnek. A magyar fordítás itt ezt az érdekes glossát veti közbe: *lyketh az magyarok hynak lyucky embereknék.* (V. ö. Nyet. XII. köt. XX. l. a kiadó megjegyzésével.)

Utána ismét egy levélnyi hézag, a mely miatt hiányzik a magyarból a latinnak 8. fejezete maídnem a legvégéig.

(275. l.) adank, es az galamb wthan el Indwlank...

(275. l. alább) Ezth my lathwan bol kez wele (!) Indwlank...

(277. l.) de my igen meg rette-nenk...

(278. l.) Onnath es nagy fyraffal fel kelenk...

(279. l.) Inneth azerth el menenk es Jwthank egy Igen zepfeges hely-re...

(280. l.) ezt my halwan az zenth embereknek tawl (!) kezenenk...

(282. l.) Ennek wthanna telyes zaz napeg Jarank...

(283—284. l.) sok napegh (ethlen filan) az wthon menenk, azon kez-be || Egy Igen zep tizteletes kewlywk melle Jwtank...*)

(286. l.) azzon kezbe nagy syras-sal my nekwnk zolala mondwan...

(288. l.) Azon kezbe eftweledék, es monda nekwnk (az wen atya)...

(290. l.) felele nekwnk az zenth atya mondwan...

(293. l. vége) Enes meg batorod-wan az földről fel kelek...

(297. l.) Imar en zegen bwne-s ember kezdek *keth fele***) nezn...

(301. l.) Jay Jay Jay Ennekem merth keffön ősmereim megh őrdőg-nek alnakfagath, azonkezbe az bar-langbol ky menek, es kezdem nagy syraffal melyemet vernem...

c. 8. (vége): illaque (scil. columba) præcedente...

c. 9. Nos igitur ad lævam intran-tes...

c. 10. (Cumque nos talia cernere-mus,) valde pertinuimus...

c. 11. Surgentes autem ingenti luctu...

c. 12. Inde igitur (cum ingenti pavore) egressi, devenimus ad locum (honorabiliorum et) speciosissimum...

c. 13. Hæc nos audientes a sanctis viris illis, ac de longe eos salutan-tes...

c. 14. Denique post hæc centum impleti sunt dies...

c. 15. Igitur per dies plurimos ipsam viam sequentes, tandem ad speluncam pervenimus honorabi-lem...

c. 16. Tunc ipse cum lacrymis ad nos exorsus est ita...

c. 17. Vespere autem facto dixit nobis...

c. 18. At sanctus nobis tale dedit responsum...

c. 19. Ego vera interea viribus receptis, surgens...

c. 20. Tunc ego peccator *in parte altera***) prospexi...

c. 21. Tunc infelix ego insidias diaboli sero advertens, foras spe-luncam citius exivi, et pectus feri-ens, ingenter lacrymas fudi...

*) E fejezet végén jellemzőbb eltérés van a két szöveg közt, a mely aligha irandó a szabad fordítás rovására. Ép azért a tüzetes egybevetés-nél a VP régibb kiadásait rendre kell vizsgálni s nem lehet csupán a Rosweyde-félével és ennek a Migne-féle *Patrol. Lat.*-ban (I. XXIII. 415—426.) lévő lenyomatával beérnünk.

**) A fordító félreértése, ki a *parte altera*-t *kétfelé*-nek vette.

(304. l.) Ez *negwen nap* be telwen, c. 22. His ergo completis diebus,
*Egy waffarnap**) be thekentek ez respexi in speluncam ...
 barlangba ...

(309. l.) Mykorth machariuftol If- c. 23. Nos autem cum ista a san-
 tennek zolgayatol ezt hallottwk ... cto Dei audissemus ...

(311. l.) Onnat my el Indwlwan, c. 24. Igitur fovenite Christo Deo,
 criftusnak segytlegeböl wthnak sa- sine angustia aliqua nostram ambu-
 nyarwfagat hamar el haladok ... lavimus viam ...

* * *

Végig tekintvén a Teleki-codex e három legendáján, lehetetlen, hogy szemünkbe ne tűnjék azoknak egy közös vonása, s ez egyúttal egész kis codex-irodalmunkat jellemzi. Kolostori íróink, úgy látszik, kapva-kaptak a középkori vallásos, vagy inkább csak épületes irodalom minél romantikusabb termékein. Az aszkéta-élet által amúgy is felcsigázott képzelődés kalandos csapongásának kedveztek e bizarr alkotások exotikus képei és extatikus látomásai. Azt alig sejtették a jámbor írók közül kivált a későbbiek, még kevésbé gyanították pedig az ilyenekben gyönyörködő olvasók, hogy ez irodalomnak nem egy műve az antik pogányság hanyatló korának az utószülötte: az alexandriai műveltség keletet nyugattal egybekapcsoló romantikájának a megkésett örököse.

Érthető, hogy a keresztes hadjáratokkal nyugaton feléledt romantikus szellem a vallási irodalom terén is a mesésnek és kalandosnak felkarolását istápolta. Nemzetünk a maga ősműveltsége heterogén törzsébe épp akkor oltotta be a kereszténységet, mikor nyugaton ez a szellem a delelőpontján állott. Ha mostoha körülmények csakhamar útját nem állják a szépen megindult fejlődésnek, vagy ha azt legalább minduntalan vissza nem vetik, nálunk is bizvást gazdagabb virágzásra jut a középkori regényes költészet vallásos ága. A kolostori írók izlése, a mennyire ez irodalom gyér emlékeiből ítelnünk lehet, nagyon kedvezett e termékek meghonosításának. Abban a csekély töredékben, a mi a mohácsi vész előtti irodalmunkból ránk maradt, feltűnő az eféle tárgyak sűrűbb előfordulása. Sz. Elek legendája nem kevesebb, mint hat codexünkben van meg. A Kazinczy-codexben olvasható Barlám és Jozafát írója kedves naivsággal vallja be, mint gyönyör-

*) Itt is jellemző hozzáttétele a magyar fordításnak, hogy ez *egy rasárnap* történt. A *negwen nap* az előzőkből következik.

ködött ő maga, és szívesen kész megosztani gyönyörüséget e szép indiai regében. A Sándor-codexbe egy Hrotsuitha-drámán kívül utat talált a Tundal látomásának egy drasztikus töredéke, mely a pisai Campo santo legbizarrabb freskójára emlékeztet. A Nádor-codex a *Visio Philiberti* néven ismeretes költeménynek, a lélek és a test híres vitájának próza fordításával kapcsolódik e körbe. Ugyanide sorolandó a Példák könyvébe ékelt Haláltáncz is, az előtte álló rokontárgyú versezettel. Az Ehrenfeld-, Virginia- és Simor-codex a legrégibb Ferencz-legendák közül a színesebbeket válogatják ki; azokat, a melyekben a leghívebben tükröződik a Poverello pantheista lelkének a Teremtőt és teremtményeit egy szerelembe ölelő rajongása. A Legenda aureának, a középkor e legnépszerűbb könyvének, jóval több mint a fele, de kétségkívül az érdekesebb, a képzelemre hatóbb fele benn van az Érdy-, Debreczeni-, Cornides-, Érsekújvári- és még több codex prédikációiban. Az adventi szentbeszéd a legszívesebben az utolsó ítélet tizenöt előjeléről, az Antikrisztus eljöttét követő világpusztulásról szólnak, s a pokol kínjait, a purgatoriumban bűnhődő lelkek szenvedéseit és a mennyország örömeit festik eleven színekkel. A legszebb Mária-csodák dús választékával kedveskedik a Kazinczy-, Horvát- és Tihanyi-codex. Pelbárt szárazabb scholastikus műveinek e magyar szemelvényein is szembeszökő az átdolgozók azon törekvése, hogy a nagy tárházból a legtarkább, a legcsillogóbb ékiteményeket vegyék át; kevesebbet törődnek a szilárdabb alapozással és a vaskos gerendákkal, a theologiai tudomány nehézkes apparatusával, a melyen e lengébb járulékok ott, a honnan vették őket, inkább csak mellékes szerepet játszanak. A karácsonyi és húsvéti prédikációk az apokryph evangeliumokat szólaltatják meg olyan részletek dolgában, a melyekről a kánoni könyvek a középkori ember csodákra éhes lelkének nem tudnak eleget mondani.

A mindenfelé számosával elhintett «példák» ugyan épületes tanulságukkal csak az ég felé kívánnak kalauzolni; de ki tehet róla, ha olykor nagyon is földi képekkel serkentetik a szunyókáló hallgatóságot, vagy a kolostori cellákban olvasgató és másoló jámbor hűgokat. E példák közt számosával akad a nemzetközi mese- és mondatárgy, megannyi híd a kelet és nyugat nagy irodalmihoz, a melyeknek élénk csereforgalmából a mi szerényebb középkori íróink is bőven szemelgettek, ha nem is igen ösztöklélte

őket a művészibb foglалás becsvágya. E részben érdekes kivétel a verses Katalin-legenda, tárgyánál fogva szintén e vallásos romantika egy érdekes alkotása. Sőt talán nem is olyan egyetlen a maga nemében, csak az idők mostohasága miatt egyedüli képviselője ma a többi nyomavesztett hasonló terméknek...

De mégis valószínűbb, hogy a verstörilitést csak kivételkép. egy-egy hymnus átültetése kedvéért tartották a pilises egyházi férfiúhoz méltónak, abban a korban, a midőn a csácsogó hegedősök léha népsége elég rossz hírbe keverte ezt a mesterséget. Ezeknek a kérész-életű rögtönzéseit pedig, alig volt, a ki hazánkban megörökítse. A mikor nyugaton még virágkorukat élték, akkor nálunk még csak idegen nyelven szólhattak, mert a nemzeti nyelven éneklők a még nagyon zsenge új tan terjesztőinek a szemében fölötte gyanusak voltak. Mikor meg már nem kellett a felserdült palántát tőlük felteni, akkor az országot már a besenyő, kún és tatár s kevéssel utóbb a török dúlta, úgy hogy a várak lovagtermeiben nem igen volt az uraknak érkezésük a multak epikumán elmerengni. Inkább a jelen örökös harcrai foglalkoztatták őket; ezek emésztették föl minden testi-lelki erejüket. Az eposzoknak csak a csirái teremnek akkor, a mikor még történelem az, a mi utóbb regévé szellemül át a hagyomány ködfátyolán. Nálunk nagyon sok ellenkéz szövetkezett e fátyol szétszakgatására. Legfőlebb a kolostorok szintén csak ideig-óráig tartó békés menedékén húzódott meg e romantikának egy-egy idegenből hozzánk tévedt emléke. Az is, mint a viharverte madár, tépdesett szárnyakkal, csonkán-bénán vetődik el errefelé; baljóslatú hírnöke sokszor a már közelgő vésznek, mint a Sándor-codex dramatizált legendája Agape, Irene és Chionia szüzekről, a kiknek állhatatosságát, az adáz törökre való czélzattal, intő például szánja a szerzetes fordító apácza olvasóinak...

Codexeink nagy része a mohácsi vész körüli évekből való. Megannyi törmelékei csak egy jóval gazdagabb kolostori irodalomnak, s könnyen érthető, hogy ez irodalom java tömege elpusztult abban a szörnyű kavarodásban, mely a nagy katastrophát követte. Szinte csoda, hogy a zord idők csak ennyinek is megkegyelmeztek. Becsüljük meg annál jobban azt a kevéskét, a mink megmaradt, és lássunk mielőbb hozzá e maroknyi töredék teljes, nemcsak nyelvtudományi, hanem egyúttal irodalomtörténeti feldolgozásá-

hoz. Az első úgy is csak a másodikkal karöltve lehet igazán eredményes. A második pedig csak a mi emlékeinknek az egyetemes európai keretbe való beállítása, csak az összehasonlító szempontok figyelemmel tartása mellett adja kezünkbe a helyes mértéket.

M E L L É K L E T T E K.

I. Legenda S. Annae.

(HAIN 1112.)

(3a = Aij) CAPITULUM PRIMUM.

De parentela sanctae Annae et parentibus eius, de genealogia et posteritate sororis eius Esmeriae.

In Judæa, civitate Betlehem (ut scribit sanctus Cyrillus episcopus Hierosolymitanus in concilio*) Ephesino se præsentē catholice celebrato, quemadmodum etiam ex diversis in unum chronicis colligitur) erat virgo quædam genere nobilis de domo David, ætate iuvenis, animo senilis, sed virtute quidem morum longe præstantior, Emerentia nomine, deo devota, in legis divinæ meditatione sedula, in omni conversatione tota pudica, quæ mirum in modum (lege tamen divina non contradicente) concupivit coniugium declinare et in castimonia illibatæ carnis, in dei servitio semper vivere, maxime *quum***) in prophetis legerit salvatorem mundi de virgine nasciturum. Ne igitur ex consodaliū mundanarum conversatione labem aliquam, aut ex contagiosa lascivia maculam contraheret, sæculum fugitare studuit. Hinc est ut spiritus sancti ducta gratia fratres devotos opportuno tempore atque prophetarum filios in monte Carmeli vitam cælibem agitantes interdum accesserit. A quibus non solum prophetarum profundas scripturas didicit, verum et vitæ suæ saluberrima monita suscepit. Absque enim illorum maturo consilio virginitatis statum nullo pacto mutare decrevit. Postquam vero iam annos pubertatis attigisset nubilis facta, parentes secundum legem Moysaicam eam nuptui tradere proposuerunt. Dum autem eadem iterum atque iterum verba super

*) consilio

**) tamen

desponsatione facerent, tacite cum virginali quantum potuit vercundia non auscultavit. Verum ipsis in sua opinione per-(3b)severantibus eam crebrius desuper molestarunt. Quid vero ageret perplexa, deliberationis induciis acceptis, ad fratres devotos in monte Carmeli celeriter clam se contulit. Quibus arcana mentis suae dedit de castitate perpetuo servanda, sed in contrarium parentum suorum voluntatem se viro secundum legem nuptum ire praecipientium coepit detegere. Hinc sibi tremula suspiria, dolorosa lamenta, cordisque sui nimiam anxietatem innasci querebatur. Quam ob rem cum timore et reverentia, super agendis utram eligeret partem, dei voluntatem fratrum agnoscere precibus humiliter hortabatur. Fratres autem his auditis primum stupefacti, quoniam res ipsa licet pii propositi, tamen inaudita et legi¹⁾ Moysaicae contraria, decreverunt, utram partium eligi debere vigiliis, precibus atque ieiuniis voluntatem dei consulendam esse. Quae dum una cum Emerentia triduo in fervore spiritus agerentur, contigit tribus ex fratribus visionem mirabilem memoriaque perpetua celebrem divinitus manifestari. Convenientibus igitur post triduanas devotiones atque perscrutantibus, si misericordia²⁾ dei, cuius³⁾ suam voluntatem super hac re dignata fuisset patefacere, respondens unus dignitate praestantior, devotior oratione, senior aetate: Vidi, inquit, qualibet harum noctium post orationes ad deum fusas mirae pulchritudinis arborem valde singularem, multorum ramorum fecunditate praelustrem⁴⁾. Superque ramorum unum, ceteris venustate praecellentem contemplatus sum florem aspectui meo delectabilissimum et amoenissimum, cui fructum inclusum consexi suavissimum et super omnes mundi fructus acceptissimum. Sed haec visio quid nobis praesagiat,⁵⁾ non facile dicam. Ceteri duo quum similem visionem se conspexisse dicerent, post initum consilium iterum devotis precibus ad deum ardenter profusis, audire vocem e caelo meruerunt, altissimo praestante dicentem: Arbor ostensa et⁶⁾ visu pulcherrima nitidam figurat Emerentiae virginis puritatem, atque ipsius sanctum propositum ad dei super relatum signat voluntatem, quod per sacrum coniugium divina pietas decrevit consummandum⁷⁾ Ramus autem ille praelustrior ceteris filiam significat ab ea nascituram, Annam nomine, de qua flos produceretur gratia plena virgo Maria, in aeternum illibata permansura. Ex flore vero virgine Maria fructus ille suavissimus in

1) lege

2) misericordiam

3) cui piam?

4) perlustrem

5) presaginat

6) est

7) consummandum

lucem prodibit dei filius et salvator totius humani generis, de quo scriptum est: Gustate et videte, quoniam suavis est dominus. Alii autem rami eiusdem arboris cum frondibus et fructibus sanctam ex se posteritatem atque sobolem toti mundo profuturam insinuant. Quibus per ordinem sic intellectis, Emerentia virgo non ambitiosa facta, non dubia nec incredula, sed conferens hæc in corde suo, devotius ad parentes suos est reversa. Quibus de eius absentia placatis, templum dei quotidie frequentabat et oculis in cælum levatis dominum deum suum (unde sibi sperabat auxilium) ex animo rogitabat obsecrans, ut nulli viro, nisi ex toto corde deum timenti, præceptis domini in omnibus obtemperanti et sobolem in laudem dei petenti salubriter nubat. Emerentia vero quoniam eleganti corpore, venusta facie, nobili genere fuit, pudica, pia, benigna, omni bonitate conspicua et in universa morum honestate adeo præclara, ut illa sua amplitudine in eius gratiam omnes conciliabat: hinc est quod a pluribus optata esset et in coniugem postulata. Sed quoniam sese ab eis concupisci magis carnalis delectationis quam cum dei timore casti coniugii gratia in spiritu didicit, omnes et singulos tanquam viros spurcissimos, castissimo coniugio indignos abdicavit. Quemadmodum in Thobia legitur de Sara illa sancta, cuius septem viros (qui eam sine timore dei polluto tactu contingere volebant), mox quamprimum ingressi sunt, daemon Asmodeus interemit, ut sancti generis Thobiæ iuniori deum timenti reservaretur et per sanctum angelum Raphaellem desponderetur: multo igitur magis per spiritum sanctum a viris impuris, deum non timentibus custodiri debuit Emerentia, ex qua tamquam ex matre proxima nascitura erant tam sancta plantaria, et ex qua sicuti ab avia vel ab abavia originem ducerent tam vivifica, salutaria et cunctis*) mortalibus germina saluberrima. Sex igitur viris ab Emerentia sancti spiritus instinctu recusatis, septimo, cuius nomen Stollanus erat, de genere David, viro iusto, timorato, in observatione legis strenuo coniuncta est matrimonio. Hi (4b) duo multum unanimes in timore dei vitam agebant, domino preces devotas accumulabant, eleemosynas pauperibus erogabant, visitabant templum dei statutis festivitibus, providebant ministris eius, ut pro se deum precarentur, de suis facultatibus. Tandem divina benignitate visionis præfatæ veritatem in actum ducere volente, non longa post tempora deo supplex Emerentia grvida facta peperit filium primogenitam in tertia feria hebdomadæ,**) quam appellavit Annam nomine. Post An-

*) a cunctis

**) ebdomade

nam vero certis mensibus effluxis alteram peperit, quam nominari fecit Esmeriam, commendabilium fructuum plantulam venerandam. Hæc quidem Esmeria dei ordinatione et legis obligatione generis sui viro spectabili (cuius nomen Affra) nupta est. Quæ primogenitam suam peperit Elisabeth postea Zachariæ coniugem et Johannis Baptistæ genitricem. Dehinc filium genuit Eliud, qui coniunctus erat illi præclara, quæ vidua describebatur Lucæ VII., cuius filius adolescens defunctus erat in porta civitatis Naym. Erat apostolorum Petri et Andree consanguinea de Bethsaida. Hæc viro suo Eliud, fratri Elisabeth, duos peperit filios, Martialem¹⁾ et Emiu. Iste Martialis primogenitus cum mortuus esset, resuscitatus est a domino, matri restitutus, quæ ipsum tenerime diligebat, qua gratia mater domino multo familiarior efficiebatur et apostolis eius consanguinitatis iure multum afficiebatur; et ideo necessitatibus domini atque discipulorum eius de temporalibus suis per filium magis sollicitè providere curavit. Quod patet de quinque panibus hordeaceis²⁾ et duobus piscibus, per Andream domino oblatis, tamquam per consanguineum matris medio provide delatis et similibus. Quam ob rem hanc matrem vulgari nomine discipuli suam affirmabant et filium eius Martialem hunc Maternum, quasi matris filium, peculiari nomine appellabant. Hic autem idem est, qui missus a beato Petro subdiaconus cum Euchario, ex septuaginta duobus discipulis Christi uno, iam a beato Petro apostolo in episcopum ordinato, et Valerio diacono intra fines Almanie, et in via defunctus et miraculose redivivus iam secundo, (5a) et in antistitem sublimatus Treverorum, Tungrorum atque Coloniensium prosperrime rexit ecclesias. Frater autem eius Emiu defuncto patre peregrinatus est iuvenis usque ad Armeniam, et ibidem perseverans non reversus, circa senium coniunctus honestæ puellæ Memeliæ generavit ex ea filium Servatium maximæ postea virum sanctitatis, in Tungrorum antistitem celebriter exaltatum, cuius reliquiæ coluntur et in magna populorum frequentia visitantur variis peregrinationibus in urbe Traiectensi super Mosam, propter miranda ac ineffabilia solatia et remedia atque miracula, quæ meritis beati Servatii in dies cultoribus et devotis divina pietas elargitur. Mater autem iam vidua facta et Emiu, ut opinabatur, mortuo, dicebatur adolescentis, de quo supra, unica et vidua. Ex prædictis igitur manifeste patet, quam³⁾ vivida et sancta germina de Esmeria sorore sanctæ Annæ prodire quarum mater fuit veneratione digna ipsa Emerentia.

¹⁾ marcialem

²⁾ ordeaceis

³⁾ qua

Sequitur figura de genealogia Emerentiae matris et Annae filiaë.¹⁾

Emerentia ex Stollano duas peperit filias, scilicet Annam, cuius tres erant viri: Joachim, Cleophas et Salome. Quæ tres genuit Marias. Prima Maria (quam Anna ex Joachim patre peperit) ex spiritu sancto genuit Christum. Secunda Maria (quam Anna ex Cleopha patre peperit) ex Alpheo genuit filios quatuor: Jacobum Minorem, Simonem, Judam et Joseph Justum. Tertia Maria (quam ex Salome patre Anna peperit) genuit ex Zebedeo filios duos: Jacobum Maiorem et Johannem Evangelistam.²⁾ Porro post Annam peperit Emerentia Esmeriam, quæ ex viro Affra peperit duas proles. Primo peperit Elisabeth filiam, quæ ex Zacharia genuit Johannem Baptistam. Secundo Eliud filium, qui ex uxore sua genuit duos filios. Primo genuit Martialem episcopum, alio nomine Maternum, Treuerorum Tungrorumque ecclesias regentem. Secundo genuit fratrem illius Eniu, qui Servatium genuit ex uxore Memelia, Tungrorum Episcopum.

Versus.

Anna solet dici tres concepisse Marias,
 Quas genuere³⁾ viri: Joachim, Cleophas, Salomeque.
 Has duxere viri: Joseph, Alpheus, Zebedeus.
 Prima parit Christum; Jacobumque secunda Minorem,
 (5b) Et Joseph Justum peperit, cum Simone Judam;
 Tertia Maiorem Jacobum, volueremque Johannem.

CAPITULUM SECUNDUM.

De laudabili conversatione sanctae Annae in iuventute, et quomodo matrimonialiter coniuncta est viro Joachim, et quomodo vixerunt in matrimonio.

Anna quippe in prima ætate sua nil pueriliter agebat, sed in via domini et laudabili morum conversatione proficiebat. Ipsa namque super omnia iuvenularum lascivias ut viperas fugitans, maluit domi

¹⁾ E rész az eredeti nyomtatványban (HAIN 1112 F. 5a) nagyon el van törölve. A helyes sorrend megállapítását tetemesen megkönnyíti a Teleki-codex szövege, mely tehát már ezért sem alapúlhat közvetlenül ezen az ösnyomtatványon.

²⁾ eruangelistam

³⁾ genuem

divinis vacare contemplationibus. Hinc est, quod opportuna devotioni atque contemplationi loca atque secreta dilexit, et irreprehensibiliter ultra ætatis suæ capacitatem in observantia decalogi iuventutis suæ dies ad finem usque produxit. Dum vero quintumdecimum annum ageret et nubilis effecta, non viri desiderio, sed legis coactione matrimonialiter viro nobili atque iusto Joachim est coniuncta. Hic enim de genere David, annorum viginti ætatem agens coniugium inchoavit, Nazarenus de Nazareth, et Anna de Bethleem, simulque commorati sunt in Nazareth, in domo Joachim. Qui dives agrorum cultor, armentorum et pecudum locuples erat possessor. Vir utique bonus, simplex et iustus atque timoratus in via domini, aliarum rerum minime curiosus, nisi de propriis se intromittebat; pacem servavit cum omnibus, pauperibus pius et his, qui deum timebant, erat beneficus. De facultatibus suis viduis, orphanis et omnibus undecunque fluentibus egenis subvenire conabatur. Quanto quidem plus erogabat, eo magis divinitus abundabat. Sic vero adolescens parentum honorum heres liber ab anno quintodecimo profecit, donec Annam coniugem susciperet. Illa quippe virum honoravit ut dominum et dilexit velut patrem. Ipse vero vicissim coniugem veneratus est ut matrem et amore debito amplexatus sicuti sororem. Erantque sibi mutuo consentientes, hortantesque sæpissime invicem ad ea, quæ dei sunt *intimanda*¹⁾ ac quæ veræ caritatis sunt nutrienda. Nihilominus quoniam iudicia dei abyssus multa, hi iusti permittente altissimo XX annis in coniugio transierunt velut steriles, in lege contemptibiles, fructum posteritatis consecuti²⁾ non sunt. De quo genitus uberes et lamenta lacrimosa contri-(6a)stati frequentabant coram domino. Quare non desperantes, licet pusillanimes ad deum se penitus convertere decreverunt, ut vel saltem quod humana sterilitas conferre prohibuit, divina concedentē benignitate (cui nihil impossibile creditur) facilius impetrarent. Triplici quidem via dei misericordiam implorare cœperunt, videlicet suis atque devotorum orationibus, elemosynis largi-
fluis ac votivis promissionibus. Voverunt namque cum lacrimis, si ablato sterilitatis opprobrio Anna fecundata conceperit, domino prolem illam in templo ministraturam, sacrificantes altissimo, sicut legitur I. Regum. Anna autem oravit ad dominum flens largiter et votum vovit, de temporalibus vero bonis suis dominum venerati sunt, unam partem ministris templi obtulerunt, quatenus³⁾ fidelius preces

¹⁾ imitanda

²⁾ consecuit

³⁾ quatinus

pro se funderent. Secundam quidem egenis, orphanis, viduis ac peregrinis mendicis, tertiam vero particulam suis reservabant usibus et familiæ congrue pro sustentatione, non tamen abunde pro sectanda curiositatis superfluitate.

CAPITULUM TERTIUM.

Quomodo oblatio Joachim in templo fuit reprobata et de utriusque tristitia et sequestratione, ac angelica securatione de filia nascitura.

Quoniam secundum legem Moysi statutum erat Judæis deputatis festivitatribus cum oblationibus se præsentēs exhibere in templo domini, quod erat in Hierusalem, contigit autem hos sanctos coniuges proficisci in Hierusalem ad festum enceniorum, ut offerrent, Joachim autem cum viris convicaneis suis et contribulibus, Anna vero seorsum, ut moris erat, cum sexu femineo sibi cognato. Isachar quidem pontifex et scriba, cognito,¹⁾ quod Joachim cum uxore tot annis sterilitatis vitium pertulisset et domum tribus suæ per posteritatem non ampliassent, eum indignatione ab altari repulit Joachim, atque victimam eius, tamquam maledictam, in lege domini nullatenus deo gratam esse manifeste refutavit. Quam ob rem nimium confusus rubore Joachim atque valde contristatus, abscedens²⁾ ait intra se: Nunc ego quid faciam, qui factus sum opprobrium³⁾ vicinis meis valde. Domine deus meus, ne derelinquas me, esto mihi in domum refugii et libera me de verbo aspero. Mæstus autem nimis egressus est templum et societate dimissa præ verecundia seorsum perrexit occultus ad campestria; et requisitus a pastoribus gregum suorum, (6b) cur sic inopine veniret, respondet consternata mente demissaque facie brevi sermone: Non absque⁴⁾ re est, quia oblivioni datus, tamquam mortuus, a corde.⁵⁾ Et illi: Magister, quare tamen faciem tuam confusio operuit? Quare tristis est anima tua, et unde tibi offensio, quæ te gravavit, unde molestia? Et ipse patienter inquit: Ego enim

¹⁾ cognita

²⁾ abscedens

³⁾ opprobrium

⁴⁾ ab

⁵⁾ Talán: *mortuus sum coram Deo* volt eredetileg a szövegben. De hogy a magyar fordító már ily romlott szöveg alapján dolgozott, azt kétségtelenné teszi fordítása: *Tel. 21, 16*: nynčen oka nelkvl: mert elfelejtettem az en zvuemtvl: mikepen meg holth:

ferre non potero opprobrium meum, quoniam repulsa est oratio mea et victima. Quapropter huc veni, ut levarem oculos meos in montes, unde venire spero auxilium meum a domino. Et quum ob sterilitatem despectus sim universis, clamabo ad dominum in tribulatione mea, nec despiciet deprecationem meam altissimus. Quam ob causam una vobiscum ad interiora deserti gregem minaturus adero, donec dei solatium mihi advenisse cognovero. Anna quippe in Nazareth reversa, mariti praesentiam non inveniens, sed confusum a pontifice intelligens cum¹⁾ vicinis reversis Joachim non adesse, amare flens in animo multiplicavit suspiria et preces ex multitudine doloris et mæroris, dicens: O deus omnipotens, in cuius manu sunt universa, nonne sufficiet mihi in sterilitatis opprobrium confusionis abiectio super terram, cum ex infecunditate mea maledicta sim a notis meis valde, et fructum salutiferum non habeam, et iam virum meum tollis, sustentamen vitæ meæ? Quid tibi in me displicuit, deus altissime, quid me vis facere? Cur me sterilem statuisti viduare? Ecce nunc quinque menses fere prætereunt, et viri consortium cogor ignorare. Ipsa quippe nullo modo consolari poterat, sed quotidie exsiliens circumspiciebat et circuibat vias omnes, per quas spes remeandi videbatur, ut procul videret eum, si fieri posset, venientem. Nonnunquam vero, dum in horto²⁾ suo quandam videret aviculam pro nidulo componendo sollicitam et in lauro passerem cum pullis in cantu iubilantes atque alis plaudentes, memor quod sibi non daretur a deo providam pro liberis curam gerere, suspirabat ingemiscens cum lacrimis ad dominum, dicens: Eia, domine multarum gentium, memor esto opprobrii mei,³⁾ quod continui in sinu meo. Tu nosti mentes hominum, tibi patent abdita cordium, tu scrutator es arcanorum; tu, inquam, scis, quia non virum carnis amore, sed legis coactione in coniugem accepi, solum in tuo timore posteritatis expectatione. Cur, quaero, desolatam tuæ pietatis oculis non (7a=Bi) attendis? Quare me viduam facis? Cur me in tribulatione deseris et te diligentem negligis? Respice, precor, deus piissime de sede maiestatis tuæ, et ostende gratiam misericordiæ tuæ infinitæ. Unica spes in te mihi est. In te, inquam, domine speravi, non confundar in æternum. In iustitia tua libera me. Inclina ad me aurem tuam; accelera, ut consoleris me. Usque quo

¹⁾ dum

²⁾ orto

³⁾ Itt az eredetinek szörendje meg van cserélve, a *multarum gentium* csak az alábbi *in sinu meo* után következik. A *Tel.* fordítása 24, 17 a helyes sorrendet adja.

oblivisceris me; in finem iratus est furor tuus contra me? Respice et exaudi me, domine deus meus. Cœpit autem Joachim in deserto et Anna uxor eius in Nazareth contristari et lacrimari nimis. Tunc, quia non in perpetuum obliviscitur misereri deus, qui non sinit justum derelictum, misit post quinque menses cælitus Gabrielem archangelum ad Joachim in desertum. Qui totus coruscus ad illum inquit: Benedictus tu, o Joachim, amice dei altissimi, et benedictæ preces tuæ et gemitus, qui ascenderunt ad conspectum misericordissimi, qui auferre dignatus est opprobrium tuum, quia Anna coniunx tua pariet tibi vas electionis et decoris ab æterno a deo provisum, filiam præ filiabus mundi gloriosam, quæ sancta erit et immaculata in matris utero et futura mater Emanuel, quem expectant universi Messiam repromissum ac redemptorem Israel.*) Hoc autem veritatis habebis indicium et certitudinis signum. Mox cum deserta liqueris et in Hierusalem veneris, occurret tibi uxor tua lætitia plena, quod quum videris, de promisso gaudeas, quia de his, quæ nunciavi, securus eris. Angelus vero protinus dimisso Joachim apud Annam præsens in Nazareth orantem adesse dignatus est. Illi quidem lugubri veste indutæ, nec in die festo cibum capienti, neque a suspiriis cessanti vernula dixit: Quousque,**) domina, sic affligis animam tuam? Quam ob rem ingemiscis, neque cibum capis? Surge, inquit, filia Sion, induere vestimentis lætitiæ atque lætare, quia hodie flere non licet. magnus enim dies domini est. Cui nihilominus lamentanti, nec verbis excitativis famulæ suæ advertenti astitit Gabriel archangelus dicens: Anna, cur fles et quare non comedis, et quam ob causam affligitur cor tuum? Ne fleveris, exaudivit enim altissimus orationes tuas, vidit lacrimas tuas et attendit eleemosynas novitque opprobrium tuum, qui nunc tulit confusionem tuam abs te. Tu quidem ex nunc fecunda (7b) eris et salva lumen parturies mundi, gaudium totius universi, ex quo salus generis humani et gloria cælestis regni. Benedicta filia tua a domino. Concipies enim et paries filiam, cuius nomen erit Maria, quam sanctificabit tabernaculum suum altissimus. Hæc enim erit illa stella oritura ex Jacob et virga de Israel, quæ ex antiquis est ordinata, antequam terra fieret. Ipsa nempe producet solem iustitiæ, dei filium, deum nostrum. Jam forti sis animo, Joachim enim marito tuo citius tibi occursuro incolumi et robusto hæc ipsa divinitus indicavi. Nunc tristitia vestra vertetur in gaudium, quod nemo tollet a vobis, ex quo manebit in sempiternum. Surge

*) israhel.

**) Quousque (kézzel jav.)

igitur et vade in Hierusalem, ibi enim occurret tibi vir tuus in aurea porta iocundus, quia ablatum est opprobrium vestrum. Et simul descendentibus vobis, oblatione in templo peracta, versus Nazareth, replebitur uterus tuus et fructus ex te nasciturus spiritu sancto replebitur, et deo dicata proles proficiet in ævum, eritque toti mundo ineffabile tripudium. Post triennium autem nativitatis suæ erit in templo dei altissimi iuge et acceptabile sacrificium. Quo dicto archangelus evanuit ab oculis eius. Dum autem iuxta angeli præconium convenirent, concepit Anna et peperit in Nazareth filiam suam primogenitam nomine Mariam, et gavisi sunt amici sui et congratulabantur et omnes cognati sui, eo quod dominus ostenderet eis misericordiam suam.

CAPITULUM QUARTUM.

Anna quare tot annis infecunda permanserit, et quomodo simul convenerunt iuxta dictum angelicum apud auream portam in Hierusalem, et quomodo conceperit et oblatio eorum accepta fuerit.

Dominus igitur omnipotens non sine causa fructum hunc gloriosum diu distulit, sed ut per merita suffragiorum, suspiriorum pariter et desideriorum intensiorum optatum exspectaretur, expectatum amplius desideraretur, diu desideratum ferventius amaretur ac maiori gratiarum actione susciperetur, susceptumque in posterum devotius veneraretur. In Anna quippe sterili verificatur, quod de Sara Abraham coniuge infecunda legitur, quæ genuit Isaac *) nonagenaria, ex quo tanta benedictio omnium gentium. Sic Rachel uxor Jacob post multos annos coniugii sui genuit Joseph, Aegypti dominum et salvatorem mundi. Quis, quæso, fortior Sampson, sanctior Samuele (Sa=Bij) ex Anna **) matre, atque testimonio evangelicæ veritatis inter natos mulierum maior Baptista Johanne, quorum tamen omnium per angelum et miraculose nativitas annunciata sacra testatur scriptura. Quapropter ut figuratum figuris se cœquet et veritatis umbræ correspondeat. quum fructus iste desideratus et exspectatus sit virgula Jesse, virgo Maria, mater dei atque regina cæli, quæ cunctos ineffabiliter prærogativis divinis et excellentia præfulgeat, congrue creditur et sancta trinitatis secreto consilio mundo tardius exhibita fuisse. Joachin.

*) ysaach

**) Anne

enim nunciationi archangeli credulus, necnon per sacrificia omnipotenti gratus, quantocius ex deserto pecora minare (!) versus Hierusalem cum suis conatus est, et ad pascua suarum possessionum properare. Post triginta vero dies apparitionis angelicæ, dum Hierusalem ingressurus appropinquaret ad portam auream, occurrit ei Anna coniunx sua cum iubilo et ait: Vidua mæsta fui; nunc dei misericordia succurrente a viduitate liberor. Quæ sterilis fueram despecta, iam honorifice fecundabor. Unicum solatium cordis mei, virum amisi, quem revisere leta merui. Hæc dies boni nuncii est. O faustum et felicem hunc diem! Hæc dies lætitiæ; nunc tristitia mea vertetur in gaudium. Cantemus domino deo Israel, quam magnifice nobiscum egit, qui gloriose nos honorificare dignatus est. Joachim autem mirum in modum gavisus de præsentia et tripudio uxoris suæ, sed gratitudinis officium non præteriens, in laudem prorupit, dicens: O mi deus, laus Israel; supra nostram æstimationem multum misericors et piissimus consolator, tibi gratiarum iura ex animo et toto corde persolvere optamus, qui dies nostros luctuosos, omnium lamentorum et gemituum plenos in gaudium ineffabile convertisti; qui contemptum et opprobrium nostrum in honorem et admirabilem exultationis stuporem mutasti. Quid, oro, tibi pro his tantis beneficiis retribuemus? Non opis certe nostræ est, sed tua iuvante gratia noster ardens, oramus, affectus *) suppleatur, quod impotens effectus in gratiarum tuarum laudem nobis abrogat. Deinde peroptatis diu negatis fruentes colloquiis, super angelica annunciatione (quæ utriusque facta est) invicem conferentes, simul in domino consolati sunt. Hinc est, quod statutis solemnitatibus templum ingredienti oblaturi munera, de cetero nunquam opprobriose repulsi sunt, sed ab omnibus commendati et honorati in timore et gratia proficientes deum laudaverunt, qui iuxta est omnibus invocantibus se in veritate.

(8b)

CAPITULUM QUINTUM.

Quomodo Anna concepit et peperit et filiam educavit, etiam in templo triennem præsentavit, et de morte Joachim.

Iam præterea verificatur in eis, quod sanctus Paulus ad Romanos: Habetis, inquit, fructum vestrum in sanctificatione, finem vero vitam æternam. Et hoc, quia Anna fecundata est, et post no-

*) effectus

ven mensium curricula, quum pariter operibus bonis vacarent in Nazareth, quadam tertia feria septimanæ salubriter peperit regalem illam plantulam, veri David ante sæcula filiam prævisam Mariam, sicut ab angelo fuerunt edocti. Ipsa enim erat futura mundi illuminatrix et domina atque maris stella. Hanc vero filiam divinitus devotam susceperunt amanter, nutrierunt benigne atque diligenter, ac educare satagerunt¹⁾ religiose et prudenter. Nutrivit, inquam, mater natam uberibus suis, et de iusto manuum suarum labore sustentare curavit. Quotidie enim Anna ibat ad opus textrinum, quod et filiam utcumque docuit, quæ suis manibus etiam dei filio et suo tunicam inconsutilem studiosa texuit. Post triennium autem iuxta votum domino promissum et merito servandum obtulit filiam mater in templo domini, quod est in Hierusalem. Et dum simul ascendere cõpissent, iuvenula futura virgo puerpera sine cuiusque sustentatione et amminiculo²⁾ quindecim gradus templi constanti gressu, sine lassitudine visa est conscendere. Ob id igitur *ecclesia*³⁾ præsentationis eius festum colendum statuit. In quo quidem sanctissimæ matris eius Annæ digni cultus memoria nequaquam censetur omittenda. Maria vero recto tramite non retrospectiendo templum ingressa est. Quum quidem pro nihilo duceret regressum parentum suorum et cognatorum, non retro infantum more impatienter cum eiulatu, sed ad interiora se vertens ad consodales inhabitatrices templi, sacerdotes mirati sunt magni aliquid numinis in ea latitare arbitrati. Ipsa autem sicut oliva fructifera in domo domini profecit in virtutibus et gratia. Parentes autem eius oblatione humiliter exhibita et a pontifice honorifice permissa, post laudes et gratias deo persolutas, Maria relicta reversi sunt in domum suam in Nazareth. Dum vero coram deo ac concivibus in omni sanctitate et vitæ perfectione virtuose, sine querela proficerent et in via dei commendabiliter essent commorati, cõpit ægrotare amicus dei Joachim, vir utique iustus et in timore dei assiduus. Considerans autem voluntatem domini de morte sibi imminente temporali, resignatus spontanee in manus dei vivi, ab Anna veneranda sua coniuge licentiam petiit, et horam resolutionis corporis adesse prædixit. Quumque agonizare cõpisset, in cælum erectis luminibus et manibus instar crucis protensis, gratias egit omnipotenti, ut potuit, pro beneficiis divinitus acceptis, et spiritum suum in manus commendans altissimi, consequi petiit gloriam

¹⁾ satagerunt

²⁾ amminiculo

³⁾ etiam (eciã)

cælestis regni. Sic ergo electa eius anima ab angelis in sinum Abrahamæ, ad limbum videlicet sanctorum patrum cum iubilo est delata. In die autem ascensionis domini, reserato cælesti regno sublimatus est cum filiae suæ nato, domino nostro Jesu Christo.

CAPITULUM SEXTUM.

Sancta Anna quomodo iam viduata ammonitione angelica tradita est secundo viro, cuius nomen Cleophas, frater Joseph, nutriti domini, de quo etiam alteram) concepit Mariam, matrem trium apostolorum et unius discipuli domini, et de morte Cleophae.*

Postquam Joachim vir dei migravit a sæculo et in pace factus sit locus eius, Anna sancta matrona iam vidua tristior effecta ac soli deo desponsatione cælesti in contemplatione se copulari proponeret. humanum consortium vel alterius viri maritali miro modo aspernaret, turturis more planctum et gemitum dedit pro cantu et iubilo sicque solitarias quærens latebras mærori et devotioni congruas, precum frequenti instantia confugit ad dominum, unde sibi speravit**) auxilium affuturum, non enim aliud optavit solatium, sed cupivit deserere omne, quod erat transitorium. Quumque cognatorum molestia de secundo coniugio acceptando sensus suos conturbaret, et pro dei voluntate cognoscenda ferventius orationibus insisteret, quæ divino beneplacito suum præferre nequaquam voluit, audire protinus meruit angelum domini dicentem sibi: Salve matrona dei, divinam erga te voluntatem esse cognosceas, nec ambigas quum fecunda sis et paritura duas iuenculas, pari nomine Marias, de quibus cælum exsultabit et sæculum gaudebit. Matres enim futuræ sunt luminarium mundi et sanctorum plurium animabus infinitis profuturorum. Sic ergo ne recalcitres, quin cognatorum in medio quamprimum secundo matrimonio consentias. Quod dum paronympho cæli evanescente, consanguineis indicasset, illi deo grati atque gavisii tradiderunt Annam de genere suo David viro nobili (9b) iusto et timorato, cuius nomen erat Cleophas. Hic autem erat frater Joseph, sponsi virginis intemeratæ et filii dei nutritii. Cleophas vero in sua conversatione commendabilis, irreprehensibiliter conversatus est in dilectione dei fervidus, in eleemosynis largus ac moribus compositus, non concupiscentia carnis illectus, sed posteritate sancta legis coactione tractus

*) terciam

**) peravit (a per szokásos rövidítésével)

Annam duxit in coniugem. Cum qua quidem pacem servavit et amorem in omni observantia præceptorum dei. Dum vero conviventes prolem a deo peterent salubriter educandam, Anna fecundata et gravida filiam peperit Mariam videlicet Cleophæ, quæ postmodum marito fuit tradita (cuius nomen Alpheus exstitit) qui pater fuit apostolorum electorum Jacobi Minoris dicti, fratris domini, Simonis et Judæ (qui alio nomine Thadeus appellatus est) ac Justi Joseph, qui constitutus fuit cum Mathia, quando sors apostolatus super Matthiam cecidit, et fuit de septuaginta discipulis unus. Omnes hi domini comites et assecleæ continui. Horum mater Maria in evangelio de resurrectione dominica describitur Maria Jacobi, videlicet mater eius, quamvis tamen Alpheus vir eius. Cleophas quidem secundus coniunx Annæ et avus horum quatuor fratrum et pater Mariæ Jacobi conthorialis Alpei, non multis annis supervivens post natam unicam, dum ægrotaret et domini vocationem ac sui corporis resolutionem divinitus intelligens, se penitus in manus altissimi sponte resignavit. Anna quippe consternata mente clamavit ad dominum cum gemitu lacrimoso dicens: O deus altissime, cuius misericordiæ non est numerus, quid in me tibi displicuit, qui secundo me iam privas coniuge, tamquam in omnibus desolatam me velis deserere. Tua tamen in me semper voluntas fiat, et quod amplius congruum nosti utriusque saluti ac in sempiternum proficuum, nullatenus ob nostræ humanæ fragilitatis lamenta relinquatur. Surgens vero Anna ab oratione venit ad ægroti obsequium, qui ait: Ego, qui factus sum de limo terræ, vitro fragilior et corruptionis debitor, profecturus sum ad patres meos, quum me relinquunt vires meæ, ac corporis robur discedat a me. Ne contristeris domina mea, tamquam soror in domino unice dilecta; filii sanctorum patrum sumus in resurrectionem carnis creduli. Noli divinæ obsistere voluntati, in cuius manu subsistimus, sed laudemus deum altissimum, cuius provisione sicut coniuncti sumus in terris, et in sempiternum copulemur in cælis. Peregrini (10a) inquam sumus in hac valle miseriæ. Fiat misericordia domini super nos, cui te carius recomendo et animam in sinum Abrahæ deferendo committo. Quo facto, dum faciem verteret ad parietem, tranquillo fine obdormivit in pace.

CAPITULUM SEPTIMUM.

Qualiter beata Anna tertio viro tradita est, scilicet Salomae, ex quo tertiam Mariam, matrem peperit duorum apostolorum, Jacobi Maioris et Johannis Evangelistae, et quomodo filios docuerit, et de morte Salomae, etiam quo die sit nata, quo die virginis Mariae et matris puerpera, et quo die mortua.

Quonium totius perfectio consistat in numero ternario et Annae divinitus benedictae cœlitus facta sit promissio, quod mater foret filiarum trium eodem nomine vocandarum, et a duobis viris duas peperisset, naturali verecundia mole pressa, etiam verita est honestarum more feminarum de tertio viro cogitare aut desponsationi ulteriori sermones advertere. Quapropter cubiculum ingressa et pœnitentiæ stimulis dedita, atque per continuas preces in oratione domino coniuncta, mœrore pleno se postravit et cum suspiriis ad deum clamavit: O deus omnipotens, in cuius manu sunt omnia, cuncta subsistunt et provide gubernantur; sine te nihil et nihil tibi impossibile, qui cuncta nosti fienda; tu me rege, tu me dirige, tu mecum dispone, tu mihi sponsus esse dignare. Quod ex me velis, fiat protinus. Te deum meum confiteor, trinum in personis et unum in substantia. Tu duas mihi filias misericorditer condonasti, tertiam mihi promisisti, tibi in sempiternum laus et benedictio. Sed quia iudicia tua abyssus multa, ac virum abstulisti, egoque ad dies longævæ ætatis multos pervenio, statum meum in tua divina dispositione committo. Fac, quod tibi placuerit. Nihil enim absque*) tuo beneplacito iam bis viduata concupisco. Sed te precor, altissime deus, ut mihi desertæ subveniat dextera tua et misericordia. Nec mora (quia iuxta est dominus his, qui invocant eum in veritate), adest dei paranympheus ad eam missus cœlitus et inquit: Sicut deus in veritate trinus est in personis, Anna a deo benedicta, et unus in esse:**) sic quemadmodum edocta es, trium filiarum mater eris honoranda ex viris tribus. Non igitur erubescas, si deo iubente tertio nupseris. Ecce enim ex hoc benedicent te omnes generationes. Exinde se deo commendans Anna cognatorum medio desponsata est (10b) marito tertio, cui nomen Salomas de stirpe sua David. Hic enim vere pacificus fuit, iustus et perfectus in dei mandatis. Castigavitque sibi rigorosus corpus suum ieiuniis, vigiliis et orationibus, ac etiam in elemosynis ad

*) *que hiányzik*

**) *in esse*

egenos et peregrinos largus totus et dapsilis, exemplum multorum ad similia provocativum. Quam ob rem Anna in domino confisa, necnon mentis tranquillitati dedita ac deo grata mox concepit peperitque iuxta præsagium angelicum filiam tertiam, nomine Mariam. Hæc quidem postmodum nubilis facta coniuncta est viro sui generis Zebedeo, ex quo duos filios parturivit, Christi apostolos, Jacobum videlicet Maiorem et Johannem Evangelistam, apostolum atque Christi discipulum singulariter electum, cui in cruce virgini virgo mater a domino in custodiam et matrem est recommendata. Hæc autem tertia Maria secundum evangelium de resurrectione dominica describitur Maria Salomæ, scilicet eius filia. Salomas vero non multos agens annos in matrimonio cum Anna beatissima, iubente deo infirmatus et patientiæ virtute præditus, confisusque in omnipotentis clementia sancto fine quievit in pace. Post cuius decessum Anna iam experta de promissionis veritate agere cœpit, quæ viduitatis sunt, et omnibus transitoriis contemptis ac sæculi illecebris, dumtaxat quæ dei sunt, corde sincero cœpit ruminare, et contemplationi divinorum se vindicare.¹⁾ Obtulit, inquam, semet²⁾ sacrificium altissimo, et operam dedit corpus suum castigando ac in servitatem redigendo ita, ut harmonia³⁾ debita super carnem eius spiritus in domino prævaleret. Cuius quidem domini exemplo spiritus ad pœnalia promptus erat, licet caro fragilis, rebellis et infirma. Præterea ne temporis momenta (de quibus districta ratio noscitur reddenda) laberentur inane, conditiones horarum mancipare studuit laboribus opportunis. Normam sibi statuit vitæ commendandæ circa domus regimen, ac parentum honorem, filiarum instructionem, afflictorum consolationem et præ omnibus in pœnitentiæ sedulitatem, divinum honorem. Docuit igitur sanctissimi Thobiæ senioris exemplo filias suas in ætate tenera deum timere, preces cum devotione fundere, societates noxias declinare, decalogi præcepta scire et observare, pro acceptis beneficiis nedum deo, sed et hominibus beneficis se gratas exhibere, et in compositione morum proficere, otia devi-(11a=Ci)tare, tempus fructuose expendere; denique super omnia in dei timore persistere. Ipsa vero mater Anna, sicut filias verbo docuit, sic et exemplo bono prævenit. Fecit enim, quod docuit, virtuosa in cunctis operibus et patientissima in adversis. Ipsa quidem licet temporaliter desolata, tamen speravit in deum, instans obsecrationibus et orationibus nocte et die.

¹⁾ vendicare

²⁾ semen

³⁾ armonia

Noctes crebras expendit cum lacrimis, nunc vigilavit, nunc ad dominum in oratione clamavit, nunc corpus macerando ieiunavit, nunc pietatis obsequia miseris exhibuit. Semper autem in dei laudibus se exercitavit. Ipsa demum Anna veneratione digna, tamquam frugifer truncus a radice fructifera, matre sua Emerentia, palmites tres in mundum protulit Marias, unde flos redolentissimus ex una factus est totius humani generis damnati¹⁾ salvator piissimus. Ex aliis autem duabus frondes, flores et germina, quæ redolere faciunt universa. Non enim veritate teste potest arbor bona fructus malos facere. Fuit igitur Anna diva iam viduata sic omni virtute suffulta, scilicet ut supra existimationem humanam eius opera, conversatio ac vita multo plus viderentur admiranda²⁾ quam imitanda. Nec mirum indubie, quum a temporibus Adæ protoplasti non est talis mulier inventa, quam sibi præeligeret³⁾ altissimus, ut fieret avia filii sui, verbi videlicet increati, atque mater virginis genitricis in plenitudine temporis incarnati. Constat nempe manifeste, quantum vas electionis ipsum provisum a deo fuerit et electum, quæ mater genitricis dei a tota trinitate ab æterno creditur ordinata. Hinc est ut per omnem vitæ suæ decursum radix illa tantorum germinum et fructuum spiritus sancti rore fuit semper irrigua, ut non solum in vita sanctissimorum operum exstiterit activa, verum et ad finem usque divinorum occultorum credita sit ineffabiliter contemplativa. Et quoniam omnis consummationis vidi finem (teste propheta), omnes quidem morimur et quasi aqua dilabimur, nunquam in eodem statu permanentes, iam iam hæc sancta matrona multorum dierum sanctissimorum plena, pœnitentiis afflicta, viribus suis destituta, cœpit ut fit ægrotare. Cui filiæ suæ carissime obsequium piissimum præstiterunt et omnem curam atque sollicitudinem cordialiter adhibuerunt. Quis enim non credat tam venerabilem et percelebrem matronam, quæ tantarum (11b) filiarum parens alma, filiique dei incarnati avia carissima exstiterit, appropinquante vitæ suæ termino, angelicis divinitus consolationibus crebrius visitari, verum etiam a tota trinitate animam eius sanctissimam ab ergastulo corporis ad beatitudinem vocitari? Qua vocitatione suavissima hymnis cælestibus et canticis corpus suum egressa est anima sanctissima, septimo Kalendas Augusti, tertia quidem feria hebdomadæ,⁴⁾ quæ nunc est in crastino sancti Jacobi Maioris, eius

¹⁾ dampnati

²⁾ ammiranda

³⁾ preligeret

⁴⁾ ebdomate

nepotis. Sed quoto anno nativitatis Christi, non scriptum inveniri existimō. Tamen ante passionem domini vera et non indubitabili fide creditur ab hoc sæculo migrasse. Absurdum enim esset filias suas domino (ut testatur evangelium) ministrare, et ipsam Annam superstitem (quæ naturaliter afficitur amore maiori) nepoti in tantis passionibus constituto aliquid solatium non præstare. Nisi forsitan hoc tempore valde senio gravata et suorum pedum officio exstisset privata. Cuius nempe vitæ præconium illustrat universum mundum, eiusque quotidiana et manifesta miracula cunctos Christianos alliciunt in ipsius devotum obsequium. Quam ob rem merito festum ipsius dignis laudibus ab omnibus prædicatur recolendum. Propterea licet ubique et omni tempore invocata novit succurrere et dignatur clementer se colentes exaudire, tertiis tamen feriis ipsius commemoratio studiosius est Christicolis observanda. Fuit quidem tertia feria nata, tertia feria virginis dei matris divinitus prædestinata puerpera, ac tertia feria ab ergastulo corporis liberata.

CAPITULUM OCTAVUM.

(Quatenus sanctae Annae scandalosum aut verecundum non erat tertio nubere, quod claret de quadam virgine, quæ idcirco mirabilem visionem vidit in spiritu, ante quam) visam noluit beatæ Annae devote servire.*

Ex quo Sathanæ, nostræ salutis æmuli suggestionem multos falsæ suspicionis opinio decipit, neminem tentatio subrepat aut phantasia commoveat, venerandam hanc matronam sanctissimam tantorum taliumque germinum, frondium ac fructuum ingenuam radicem et plantulam tertio se nupsisse viro, aut tres viros successive matrimonialiter acceperisse, ac idcirco præ carnis petulantia præconiis tantis ac prærogativis non esse extollendam, (12a=Cij) aut in ecclesia tam solemniter festivandam. De quo scriptum comperimus, quatenus virgo quædam carne deo devota, beatæ virginis et omnibus denique sanctis, quibus indies devotionis suffragia exhibere consuevit, quæ tamen beatæ Annæ nullatenus honorem impendere voluit, eo quod tribus viris vicibus interpositis in coniugio iuncta fuerit, cum nihilominus mater prævisa fuerit dei genitricis, nec posse in viduitate persistere,

*) antequam

defuncto marito primo, quemadmodum virgo mater eius filia, Joseph mortuo. Validum certe male consultata suspicata est argumentum scandalosum et inexcusabile vitium, tantam matronam post unius viri sublatum consortium requisivisse per ordinem adhuc duorum connubium. Virgo quidem dum in ea sententia temere persisteret, nec diabolo eius animum pulsanti resisteret, semel dum quieti lassa membra exponeret, visionem vidit intempestæ noctis silentio tam omnibus admirandam, quam memoria dignam. Vidit, inquam, cælestis regni militiam ingentem debita processione se honorifice prætereuntem, cœtum vero apostolorum, martyrum, confessorum, virginum ac continentium. Quemque vero sanctorum sanctarumque eam reverenter contemplata est salutantem *) ac caput natu decenti inclinantem. Unde maxima lætitiæ consolatione recreata est. Post huius quidem contionis abscessum vidit subsequentem turmam magnam præfulgentium beatorum sexus utriusque. In cuius medio prospicere merita est matronam miro modo redimitam, speciosam et honesto incessu maturam. Ita etiam, ut præ admiratione singularis decoris in extasim veniret, eo quod tam illa formæ præcipuæ, quam tota sua comitiva ineffabili gaudio plena dedignarentur vel eam aspicere, aut propius accedere, ac cum indignatione prætereuntes nullo solatio viderentur ipsam refocillare. Quapropter ad se mæstior reversa, cum eiulatu et suspiriis lamentabatur et inquit: Audi, quæso, et subsiste paululum, o tu pulcherrima feminarum; audite, precor, omnes subsequentes, ne me dedignemini tamquam ignotam præterire. Merear, rogo, de vestra præsentia, quemadmodum præcedentium gloria iocundari. Quales illi et quæ vos, et quæ præ omnibus veneranda in medio vestri: obsecro, amici dei et sponsæ Christi, ut me admirantem doceatis. Ergo **) dum propter instantiam (12b) precantis paulisper subsisterent, respondit unus ex eis dicens: Qui primo te honorando transierunt, sunt de militia cælesti, sancti videlicet, illi, quos quotidie suffragiis tuis consueveras honorare. Ideo reverentiam dignati sunt tibi exhibere. Nos autem omnes, quos cernis subsequentes, sumus in cælo beati de stirpe David, ex qua quidem ipsa, quam intueris in medio omnium præcellere decore et gloria, est mater nostra Anna sanctissima cum tota sua genealogia, quam quia tua temeritate venerari contemnis, etiam ipsa una nobiscum te prætereundo non advertimus. Tu tua seduceris opinione, necnon falleris ab hoste temptante maligno. Si salvari cupis, oportet Annam sanctissi-

*) salutant:

**) Ego (kézzel javítva)

nam venerari. Quo audito illa suspirans inquit: Quomodo præ ceteris honorarem, quam novi trium maritorum coniugem? Non est a sæculo auditus sermo huiusmodi. Si tanta dignitas, qualem cerno in vidua trium maritorum, quanta præfulgebit in virgine recusante connubium quorumcunque? Cui respondit Anna: O virgo, virgo, quæ gloriaris de carne incorrupta, bona fides tua, sed parva devotio. Virum in carne non petii, carnaliter viro convivere recusavi, nam virgo permanere proposui, sed legis coactione ac dei provisione nupsi, et fructus salutis obtinui, præter altissimi beneplacitum nihil attentavi. Erras errore magno; revertere de cogitatu tuo maligno, revertere! Si voluntati divinæ non obtemperassem, hanc, quam contemplaris, comitivam sanctissimam ex me proditam in cælo non possiderem. Errasti, filia, errasti; incedis per devia. Audi tamen me et inclina aurem tuam ad me, et obliviscere malum, quod de me tua concepit anima. Nec mora, virgo coram Anna sanctissima prostrata est, culpam supplex facta confessa est, emendam spopondit et sic veniam obtinuit. Et illico visio illa ab oculis virginis sublata est. Quæ quasi de gravi somno evigilans, faciemque suam lacrimis madi-dam inveniens, cunctis, quibus potuerit,*) visionem prædictam revelavit, præconia Annæ sanctissimæ ubique divulgavit,**) et usque in finem vitæ eam singulis diebus est venerata, quare meritis beatæ Annæ ab inferno fuit liberata.

CAPITULUM NONUM.

De quadam Procopio nobili et doctissimo, postmodum eremita, beatæ Annæ deroto et Pragensi archiepiscopo, qui valde prædica-vit sanctam Annam venerandam et eius festum celebrandum.

(13a=Cij) In regno Ungariæ cuiusdam militaris prædivitis uni-genitus nomine Procopius in anno ætatis suæ vicesimo secundo factus est valens artium magister in universitate Pragensi et legum doctor, ubi duodecim annis stetit, speciosus forma, procerus statura ac sapiens industria, consilio sanus et sollers, honoratus necnon omnibus gratus. Quapropter castellanus quidam rebus locuples et amicis copiosus, pater filiarum duarum nubilium et formosarum, inclinatus ad Procopium, laqueos eidem blanditiis tetendit, et ut gener sibi fiat,

*) poterit

**) divulgavit

nsidiatur conviviis. Quumque temporis congruentiam pater cerneret filiarum, proponit, ut sibi, quam velit, e duabus eligat in coniugem, adiiciens,¹⁾ repulsam pati non debere. Qui mox carnalium more iuvenum, filo²⁾ captus, unam praelegit in amicam et futuram sponsam. Sed deo volente incommodis intervenientibus non paucis, sponsalia contrahuntur, nuptiæ tamen ad annum differuntur. His autem cognitis parentes offensi et consanguinei, constudentes socii ac doctores nuptiis contrarium insultare non desinunt, eo quod igeniosissimus et tam doctus carnali allectus amore studium deserendo sæcularis ignominiose fieret. Ipse vero puellæ specie deceptus diem statuere³⁾ conatus est nuptiarum. Sed deus, qui super omnes est ac omnium consilia, propositum hoc dissipavit et sponsam e medio tulit fere mense uno ante tempus conveniendi præstitutum. Quare Procopius contristatus est nimis ac præ amoris et doloris magnitudine languere cepit, eo quod quam adamaverat sponsam pulchram, nobilem ac locupletem, cerneret sic morte præventam. Cui castellanus pater defunctæ: O fili Procopi, resume vires, pusillanimitatem abiice; omnes mortales sumus. Si sororem sponsæ tuæ cupias, protinus impetrabis. Qui spiritu resumpto, dum consensus arram daret, deo *permittente*⁴⁾ divinitus incurabili morbo percussus est, ita quod pater persuasis medicis disceret penam esse culpæ, nec morbum eius curari posse ulla medicina, et hoc quia scholas inaniter desereret, et deo neglecto, parentibus contemptis fieri vellet sæcularis, quam ob causam nunquam fortunatus foret. Quapropter filiam suam retraxit castellanus et Procopio nullatenus scandali occasio coram deo esse voluit. Procopius autem se contemptum esse cernens ab omnibus ac fortunam sibi inimicam, (13b) cordis dolore tractus, intrinsecus mortis salutique sui memor, de necessitate faciens virtutem, proposuit sponte ac libera mente egestatem ferre ac in penitentia perfecta deinceps altissimo militare, dicens intra semetipsum: Felix necessitas, quæ cogit in melius. Est virtus facere gratis facienda necesse.⁵⁾ Et nemine sciente profectus est ad deserti latibula, ibique reperiens quoddam reclusorium, in eo septem annis cunctis hominibus incognitus latuit ac deo fideliter deservivit. Quadam autem nocte, dum in stramentis quieti deditus iaceret, vidit somnium de arbore quadam, quæ ipsum

¹⁾ adiciens

²⁾ philo

³⁾ stature (kézzel jav.)

⁴⁾ promittente

⁵⁾ Versek.

defensura esset a pluvia, vento et caumate, atque famelicum cibatura fructu suo gratissimo. Quæ quidem arbor, ut sequitur, Annam figurabat beatissimam. Ipse vero (cuius dicta nonnunquam in universitatis disputatione pro rato habebantur et authentica) somnium non reiiciens velut deliramentum, exsultans aiebat intra se: Nedum laudandus est fructus seu rami, sed etiam illi inclinandum est arbori, sub cuius ramis protegemur a pluviis et aestu, cuiusque fructu dulcissimo sites famesque pelluntur in ævum. Qua quidem parabola probavit beatam Annam præcipuo cultu dignissimam, atque præconiis laudisonis efferendam. Ex ipsa namque filia in lucem prodiit mundi, in qua dei filius pro nostra salute incarnatus fuit. Sic quidquid, inquit, est causa causæ, etiam profecto est causa causati. Propter hanc Procopii sententiam in temporis successu maior populi ad Annam succrevit devotio, et festum tantæ matronæ honoratius observatur. Procopius autem persuasus ab alio quodam eremita, quatenus sanctæ Annæ patrociniū supplex imploraret, illamque digna veneratione coleret, quæ arbor esset illa, quæ ipsum defendere posset et cibare, nec dubium, quin etiam ab ægritudine curaret, si honorem eius pro posse ampliaret. Qui protinus sanus a languore cunctis adventantibus prædicavit de sanctæ matronæ cultu et honore. Docuit insuper et clericum suum, ut se daret ad sanctæ Annæ servitium, legeretque hunc versiculum: O Maria, mater dei, mox tu succurras ei, qui tuam felicem Annam colit genitricem. Procopius autem, cum sibi in eremo aqua deesset, et cum discipulo in fodiendo puteo laboraret, reperit in terris paganorum humatum, torquem auream circa collum habentem. Quod (14a) dum ad regem terræ ferret, ait: Nunc parvum est, quod exigo. Volo, inquit, ut torquem accipias et de ea monetam facias, in cuius una parte regni arma depingantur, et in alia imago beatæ Annæ cum filia virgine et eius divina prole sculptæ appareant; quatenus sic ipsa, quæ mihi succurrit in periculis, nota fiat et patrona cunctis gentibus. Cui rex ait: Erit quod optas et insuper primum monetæ denarium amore sanctæ*) Annæ reginæ tradam meæ conthorali circa collum dependendum, ut saltem eius intuita specie possit libera fieri ab omni partus anxietate. Post hoc contigit reginam impregnatam recreationis causa cum sua comitiva circa nemus equitare; et dum sua traheret quemque voluptas, et alter ab altero sequestratus solivagus incederet, contigit reginam in quodam loco solum inadvertenter esse dimissam, cui inopinus labor partus advenit. Quadam se solum cerneret ac mulierum solatioſa præſentia defraudatam.

*) sancti

in angustiis periculisque constituta, deo volente cogitare cœpit de beatæ Annæ patrocínio, visoque nummo cum sanctæ Annæ imagine, ait cum gemitu ac osculo humili: O sancta mater Anna, nunc mihi succurre mettertia, quemadmodum, o pia matrona, didici; adesto misericorditer humili te in necessitate precanti; nunc mihi afflictæ digneris succurrere, tuum imploro subsidium, in tua pietate confisa Procopio docente, quæso, mihi peccatrici loco obstetricis assistentiam ne deneges, me miseram in hac hora recollige, in hac mea necessitate liberationis gratiam mihi in te confidenti digneris impartiri. Et ecce mox sine humano præsidio incolumis et gaudens peperit, suumque periculum imminens et beatæ Annæ obsequiosum auxilium regi enarravit. Quibus auditis rex supra modum exhilaratus heredemque contuitus et de tanto periculo reginam liberam contemplatus, deum et beatam Annam benedicens, ad eremum eques festinat et Procopio factus est devotior, et affectione præcipua coniunctus, noscens eum virum divinis deditum, sanctum, doctum et expertum, idcirco illum, licet invitum*) ac plurimum renitentem, ab inclusorio vastæ solitudinis**) extraxit, (14b) et archiepiscopum Pragensem præfecit. Cuius promotioni dum parentes et consanguinei, magistri constudentes ac doctores congratularentur et honores tantæ dignitati dignos exhibentes, de offensis veniam peterent, respondit humiliter: Nolite, quæso, mihi peccatori, omni reverentia indigno honores impendere ac veniam ab immerito nec offenso postulare, sed dominum deum cum Maria matre et avia illius sanctissima Anna, directrice, protectrice ac promotrice mea venerari satagite. Sed ut peccata vestra vobis dimittantur, Annam beatissimam instantius flagitate. Ipsa quidem est, quæ sibi devotos protegit, adjuvat ac promovet ad statum bonum; illi supplices sitis, illam venerari conemini, eius patrocinium precibus continuis studiose requirite. Qui gratias domino agentes et beatæ Annæ se commendantes ad propria reversi sunt, et deo ac aviæ eius beatæ Annæ devotius servierunt. Procopius autem iam præsul effectus, nec ab humilitate solita et religione per sublimitatem præsulatus et apicem dignitatis immutatus, longe lateque tum sermone, tum scripto necnon oratione gratus, Annæ beatissimæ patronæ suæ cultum ampliare studuit. Insuper ecclesias, capellas ac monasteria in eius honorem magnifice fundavit, hospitalia, altaria atque similia instituit, dotari fecit et consecravit; ac in nomine Annæ sanctæ vestes, cibos et alia quæque necessaria pauperibus libentissime erogavit. Præterea

*) initum (kézzel jav.)

**) sollicitudinis (jav.)

diem natalis eius in crastino sancti Jacobi Maioris nepotis sui celebrem indixit et profestum merito ieiunandum prædicavit, ipsamque esse omni veneratione dignissimam. Oravit eam instantius ac sine cessatione, quatenus patrocinio suo ovibus suæ curæ commissis necnon sibi devotis secundum fidem suam providere dignaretur salubriter. Sicque Procopius de virtute proficiens in virtutem, antistes impiger ac sollicitus super gregem sibi commissum vigiliarum excubias observavit, quatenus ipsum Christo lucrificaret, et semet pro ovibus hostiam viventem ac deo placentem verbo, exemplo et pœnitentia victimabat. Defunctus autem in domino, coruscavit miraculis, et cum Anna gloriosus lætatur in cælis. Quod autem plus colitur Annæ matris (15a) festum, quam Joachim patris Mariæ virginis, potest elici ex gratiarum redundantia virginis Mariæ. Magis enim et citius sanctificata fuit Elisabeth, ut prophetaret exultante Johanne in utero eius, quam Zacharias pater, qui mutus permansit, donec infans nasceretur. Magis quippe redolet de natura contenti conservans quam infundens, magis præterea manet odor fragrantiae in manu florem tenentis quam alteri dantis seu vellicantis. Sic ergo copiosior gratia redundavit ex Maria ab omni originali peccato præservata et copiosa gratia in utero materno sanctificata in Annam matrem, quam in Joachim patrem. Tamen qui præceptum dedit de honore parentum, gaudet et gloriatur de honoratione parentum suorum, qui est benedictus in sæcula deus, Amen.

CAPITULUM DECIMUM.

De quodam prodigo adolescente per admonitionem beati Jacobi beatae Annae deroto, circa quem meritis beatae Annae mira contigerunt, et de liberatione eius a casu periculoso et sanctae Annae cultus maxima) ampliatio.*

In civitate quadam opulentissima, magna et populosa filius erat proconsulis cuiusdam præpotentis, qui parentibus suis defunctis peste epidemiæ solus hæres prædives supernansit, sed adolescentium more inexpertorum prodigus effectus est et vitæ dissolutæ ita, ut dum ætatis suæ annum ageret vicesimum, quemadmodum nix in sole, sal in aqua, glacies in igne, stuppa**) in flamma vorace per-

*) cultu maxime

**) stupa

durare consuevit, sic ipse infortunatus in cunctis divitiis defluentibus ad egestatem pervenit. Reliquerunt eum amici necessarii, reliquerunt temporalia, relinquere videbatur etiam ipse altissimus, quoniam ipsum reliquerat prius. Tam homines quam elementa et omnis creatura ipsi putabantur adversari. Ventus turbulentus deorsum in terram concussit domum suam omnibus bonis repletam. Fulgura, coruscationes ac tonitrua deiecerunt ac combusserunt horrea ac frumenta in eis cummulata; pecudes et armenta peremerunt grandines; undarum vehementia dirutis aggeribus submersit agros fertiles et pascua nec non pomeria sua eradicavit fructifera et infructuosa reddidit. Quae omnia, licet sibi acciderent, tamen propter vitae suae petulantiam neminem habuit consolantem, sed et insuper ab amicis veluti sanctus (15b) Job et Thobias irridebatur. Affuerunt illico creditores monentes debita sibi persolvi. Fugit pecunia, capiuntur pignora, nemo fidei iussit, quoniam desertus erat ab omnibus. Quumque angustiae eum premerent undique, ait apud se mæstus lacrimisque perfusus: Quid faciam miserorum miserrimus, quo me vertam, quid attentabo? Nummus honoratur, sine nummo nullus amatur. Fodere non valeo, inter notos etiam mendicare erubesco. Ad cuius tandem auxilium confugiam? Ecce caelum et terra pariter et omnia mihi adversantur elementa. Derideor ab amicis, alienus sum beneficiis ac destitutus opportunis consiliariis. Melius ergo mihi est ut mendicus peregriner ad sanctum Jacobum, quam tantis malis subiaccens infester molestiis quotidianis a creditoribus. Accepto igitur baculo clam civitatem exiit et totus desolatus et contristatus in agro ad deum genuflectione¹⁾ se convertit dicens: O benignissime et misericors deus meus, domine Jesu Christe! Fateor me miserum peccatorem supra modum et graviter te offendisse, dissolute et prodigaliter vixisse. Te precor, peccatorum maximus, desolatus et omni refugio solatii privatus, qui non sum dignus a te exaudiri. Sed precor, pie domine, si quis in caelis sanctorum sanctorumve fuerit consolator aut contritorum patronus,²⁾ seu relevator oppressorum, te praestante mihi subveniat. Tu enim nosti opprobrium meum et confusionem; tu sis notus meus, dux meus et adiutor meus. Indica, queso, mihi, ad quem sanctorum et advocatum me convertam. Nec mora, precanti sanctus Jacobus aderat in via comes, quem dudum peculiariter³⁾ elegerat in apostolum; apparuit autem in peregrini specie dicens: Cur fles, o care juvenis: quæ causa mæroris tui, et quo tendis? Dominus tecum et salvus esto; rectene

¹⁾ genuflectio (kézzel kieg.)

³⁾ peculiarior

²⁾ patronis (kézzel jav.)

sunt omnia? Cui quum per ordinem disfortunii narrasset eventus, ait apostolus: Si quæris solatium, confuge ad sanctæ Annæ patrocinium. Illam honores de cetero, illam coles vitem, inquam, uberrimam, unde profluit vinum lætitiæ et vitæ æternæ, cuius bothrus ceteris pulchrior virgo Maria, ac vinum expressum filius eius Jesus Christus, qui solus torcular calcavit et mustum cælestis gloriæ propinavit. Illam (16a) vitem venerare cum suo fructu et sobole, quæ veteris testamenti finis est et novi initium. Hæc consolatrix est afflictorum, mæstis solatium, egenis subsidium, insensatis consilium et captivis refugium. Hæc tristes exilaret, mendicos et miseros ditat, infirmis curam adhibet, neminem in se sperantem abiicit aut contemnit. Hæc, inquam, suis meritis et precibus obtinebit tibi ab altissimi filio, domino nostro Jesu Christo, nepote suo auxilium et solatium, quæ mater esse dignatur omnibus suum patrocinium devote postulantis. Cui adolescens iam animatus: Obsecro te, inquit, quomodo possem ei impendere honores gratos, debitos et efficaces, ne dedigneris indicare? Apostolus inquit: Singulis tertiis feriis cum spæi fiducia eo devotius quo poteris dices in eius nomine ter Pater noster et ter Ave Maria, conerisque observare lumen ardens coram sua imagine, nec dubium, quin prosperabis et fortunam, quam desideras recuperabis. Et ille: Cur, queso, magis his diebus quam aliis? Respondit apostolus: Quia tertia feria Anna beatissima nata est, tertia feria virginis Mariæ Christi matris puerpera effecta est, et tertia feria in terris mortua. Rursus adolescens: Et unde hæc nosti? Cui apostolus: Et ego eius filia natus sum et avia mea est et domina, veluti Jesu Christi, domini et dei nostri. Tu quidem, licet fere nulla opera meritoria feceris, tamen quia ad me peculiarem devotionem habuisti, qui sum Jacobus apostolus Christi, ideo me in hac hora tibi manifestare dignatus sum. Fac igitur, quæ audisti. Quo dicto evanuit ab oculis eius et ei visus amplius non est. Adolescens autem confortatus in spiritu viam ceptam non deserens, in regionem longinquam profectus est et deo volente intravit civitatem regiam, ubi cuidam sacerdoti (beata Anna, cuius iam cultor fuerat, procurante) commoratus est, qui instruit eum plenius de sanctæ Annæ veneratione et sancta eius posteritate. Quam ob rem ex modicis, quæ secum tulerat, clenodiis, videlicet balteis argenteis, deauratis phialis et cyphis similibusque venditis fecit imaginem sanctæ Annæ tam sumptuose sculpi quam artificiose, cereumque *) (16b) ante ipsam suis expensis curavit ardere quotidie. Proficiens ergo in fervore de-

*) ceterumque (későbbi kézzel jav. és utána: waxliçt)

votionis ad suam præelectam, didicit, licet omnino illiteratus esset, scribere hæc tria nomina: Jesus, Maria, Anna. Nec aliud, quod mirabile erat, discere poterat. Hæc autem tria nomina in dignissimi cultus memoriam venerabiliter in muris et parietibus seu quibuscunque opportunis locis inscripsit. Et quemadmodum horum trium nominum picturam exaravit oculis hominum ad obiectum, sic etiam ad horum trium devotionem concitare studuit populum suum suis admonitionibus. Interea dum rex regni illius passagium terræ sanctæ arriperet et prædictum sacerdotem secum profecturum induceret, contigit et hunc iuvenem in obsequium hospitis sui se comitem exhibere. Ipsis igitur navigantibus in mari magno, tempestas horribilis et formidabilis incumbibat et omnes præ oculis naufragium videbant, nec fuis lacrimis precibusque ab universis ad dominum auxilium sentiebant, quantumcunque voces flebiles exaltarent in cælum. Quumque iam omnes desperarent, nec spes ulla aufugii remaneret, servus sanctæ Annæ genibus flexis humiliter cum multa fiducia orabat dicens: Sancta Anna, succurre mettertia! Sic enim consueverat advocatam suam precando pulsare. Illo vero dicto, quod regi ac sui comitivæ, presbyteris ac laicis non est divinitus concessum, hoc instantia dicti iuvenis et sanctæ Annæ meritis omnibus ad vota cernitur desuper datum. Cessavit mox aquarum tumor, formido procellarum et tempestas; siluerunt fluctus, necnon meticulosus turbo suum horrorem abstulit, cunctosque in admirationem et gaudium subita tranquillitas excitavit. Rex autem intellectis iuvenis devotione et inopia, eum sibi familiarem constituit et de victus et amictus sufficientia securum fecit. Cui gratus et sanctæ Annæ suæ magis ac magis devotus exstitit, quæ tam gratiose sibi providere voluit. Reversus autem quum iam anno uno regis commensalis existens nihil possedisset, proprium cœpit attediari, iterato apud se conferens: Eia, proprietatis aliquid, quam bonum hoc! Ac si in vulgari diceret: *O wie guth ist etwas eygens!* Quodam autem tempore reminiscens solitarum abundantiarum divitiarum ac egestatis suæ, quam modo haberet, venit supplex in ecclesiam et prostratus ante imaginem præelectæ suæ matronæ, ut preces pro (17a=Di) solatio consequendo funderet, inquit puer Jesus, velut exsiliens de sinu imaginis sanctæ Annæ: Ecce tu, quotidie aviæ meæ venerandæ de ardenti lumine provides, sed non mihi neque meæ genitrici. Cur ego tibi, quod petis, conferam? Ille autem talis mysterii insolitus, stupefactus subticuit. Post paululum autem resumpto spiritu, licet optimi responsi nescius, cum pudore ait: O bone et melliflue Jesu, tu nosti, quia pauper et advena ego sum in terra aliena; tu meditari poteris, quid

præstare possum, qui nihil possideo. Ipse vero continuo egressus ecclesiam, hoc, quod audierat, non surda pertransiit aure, revolvitque vigili mente, dominum talia verba inconsueto more, sine causa non locutum fuisse. Quare venditis his, quibus *magis**) carere potuit, etiam secundum lumen in nomine Jesu ante imaginem obtulit. Cui dominus: Eia, carissime, nefas duco mihi honorem impendi et aviæ, si matri meæ benedictæ de lumine non provideas. Ad quem adolescens rursus, tamquam animatus ait: Bone Jesu, convenite pariter et inter vos patienter dividite; quid enim amplius præstaret, qui nihil possidet? Et Jesus: Eia, aliquid proprietatis quam bonum hoc! quod tu dicere consueveras; nisi cuique nostrum proprium provideris, nec tibi aliquid proprium conferemus. Quibus auditis in alacritate spiritus, mox bursa, cingulo et quæ habuit pretio venditis, etiam beatæ virginis cereum comparavit et ardentem ante ea posuit. Quo oblato Jesus inquit: Contentamur tecum, in pace transeas, quia tui in benedictione memores erimus. Egresso autem ei de ecclesia presbyter obviavit dicens: Bone fili, qui prædicas nobis Annam sanctam merito recolendam, valde conveniens esset pro maiori illius honore, quatenus eius imaginem in ecclesiæ turris altioris summitate, in parte occidentali depingas, ut ipsa longius visa possit ab omnibus honorari et invocari, et invocata ac honorata nobis meliorem fortunam ac vitæ emendationem obtinere. Qui protinus paratus et lignorum machinis compositis et in altum levatis ad scandendum opportunis, fere cubitorum sexaginta in altitudine, depinxit imaginem sanctæ Annæ decoram, cum virgine beata et eius prole divina, descripsitque amplissimus litteris aureis: Sancta Anna, succurre metertia! Qui-(17b)bus consummatis quum iam descendere cœpisset, ecce invidia diaboli venti**) borealis turbinem excitavit, quo machina illa dissoluta, multis spectantibus nonnisi mortiferus restabat casus. Illic autem in sua confusus patrona clamavit: O sancta Anna, succurre metertia! Et ecce, quod humanum nequivit præsidium, Annæ præstitit obsequium. Quæ porrecta cadenti vestimenti sui fimbria, sic pependit in spectaculi prodigium et laudis sanctæ Annæ præconium per medium fere diem, donec miraculi novitas ad regem perveniret. Huius autem ordinatione instrumentis reparatis et applicatis, descendit illæsus succurrente sancta matrona, qui alias in terram ab alto collapsus haud dubium fuisset mortuus. Rex vero clam eum vocatum alloquitur dicens: Ex quo iam iteratis disco experimentis te

*) minus (l. a ford. *Tel.* 97, ₃₄: inkab)

**) kézzel *ventus-ra* javítva.

gratum esse sanctæ Annæ, tuas apud illam pro me meisque preces exopto, quare te nedum honoribus extollam, verum etiam de temporalibus tibi sufficienter providere satagam. Ille igitur deo iam promissum suum implente, auri et argenti proprietate ditatur adeo, ut accepta licentia a rege, ad tempus statutum ad natale solum se transtulit, et creditoribus suis honorifice satisfactis, dirutisque possessionibus reparatis, et pristinis opulentiis non minus honoratus, rursus iuxta condictum ad regem reversus est. Tamen ne de his copiosis beneficiis benefactrici suæ ingratus putaretur, ecclesiam adiit et imaginem peramatam decenter visitans, orationes coram ipsa fudit devotissimas. Cui egressuro post tergum ait puer Jesus (qui erat per imaginem in sinu aviæ beatæ dicens): Quid nunc dicis, carissime? Nonne iam gaudes de accepto proprio, qui dicere pusilianimis consuevisti: Eia, proprietatis aliquid, quam bonum hoc! Et ipse: Eia et eia, suavissime domine Jesu, ex*) intimis cordis medullitis tibi gratias ago, matri tuæ et aviæ, patronæ meæ colendissimæ. Non parum doleo, quia gratias condignas exhibere nequeo. In loco vero suo nativo singulis debite ac rite expeditis, de domo sua hereditaria sanctæ Annæ capellam fundavit perpulchram, quam tam divinis laudibus quam sanctis imaginibus luminaribusque laudabiliter dotavit. Post hæc quidem annis vixit septuaginta, vir utique re et nomine magni consilii ac vitæ probatæ intantum reputatus est, ut a civibus burgimagister eligeretur et regis secretus consiliarius. Adeo quidem in amore sanctæ Annæ fervecebat, ut nullum (18a=Dij) omnino alterius carnalem amorem admitteret. Regem quidem induxit gratiose persuadendo, ut in omnibus ecclesiis regni sui ad honorem sanctæ Annæ formosas eius imagines luminaribus adhibitis *fieri curaret*,*) festumque eius ut annue celebraretur omnem operam daret. Prædictus vero sanctæ Annæ famulus usque in finem vitæ in servitio consueto fidelis perseverabat. Dum plenus esset dierum numerus et mors sibi immineret, meruit videre sanctissimam virginem Mariam sibi adstantem et dicentem: Care frater, te membra, ut cerno, deserunt, robur corporis abscedit, natura deficit. Quoniam modo tecum agitur? Et ille: Sororem non habeo, quare fratrem appellas? Et illa voce iucunda: Nonne sanctam Annam in matrem tuam in terris elegeras? Etiam, inquit in tenebris et caligantibus oculis. Rursus virgo beata: Et ego eius sum filia, quare soror tua. Et Jesus est tibi nepos, cui ego mater puerpera, manens tamen virgo illibata. At ille

*) et

**) factis curate

viribus utcumque resumptis, apertisque oculis virginem benedictam dei genitricem et parvulum Jesum in ulnis eius sibi etiam applaudentem intuitus est, ac totus in anima præ nimio gaudio liquefactus ait: Quid vobis retribuam, pro omnibus, quæ retribuistis mihi? Gratias vobis non quales debeo, sed quales possum ago, beneficiis acceptis (ut verum fatear*) impares. Rogo et obsecro, ut me peccatorem, inutilem servum vestrum dignemini in gratiam vestram acceptare, nec mihi nunc et in hora mortis meæ denegare vestram optatam præsentiam. Jamiam, o dulcissime Jesu, defende me ab hoste maligno et perducere digneris ad regnum caelestis gloriæ. O laude dignissima sancta Anna, in hac hora succurre mihi mettertia! Cui beata Anna: Fili carissime, ne metuas, nunc gratiam consequeris atque de gloria sempiterna securus eris. Omnes enim, qui in timore domini mihi cultum exhibent, faciam eos in anima prosperari, necnon post mortem æternaliter nobiscum regnare. Ecce filius meus Jesus militia caelesti præditus tibi calum reserat, malignum reprimit et infernum recludit; ad ipsum vocem tuam dirige, suam misericordiam precare, qui tibi propitius, quæ petis, libens præstabit. Tunc clara voce conversus ad dominum ait: In manus tuas, domine, commendo spiritum meum. Et post pauca: Redemisti me, domine deus veritatis. Et sic exspirans a caelesti militia vectus est ad ætherea regna.

(18b)

CAPITULUM XI.

De quodam episcopo in Anglia impedire volenti cultum sanctæ Annae ac mirabilius idcirco plagato, et quomodo devotio maior ad eius venerabilem festivitatem et honorem succrevit.

In Anglia episcopus quidam erat, qui non solum sanctam Annam non coluit, sed eorum omnium, qui eam venerabantur, gravis adversarius exstitit. Is autem, dum videret populum ad imaginem sanctæ Annæ magna devotione quotidie confluentem, cereos oblationesque crebrius offerentem, non tantum his, qui sanctæ Annæ, sed etiam quæ aliis sanctis fiebant obsequiis pravo livoris stimulo invadebat. Quapropter furia magna accensus, elato stomacho ad populum devotum buccas inflatas contumeliose laxavit, clamitans: Unde vobis ista insania atque phantasia? Unde hæc superstitiosa et vana religio, unde et prodiga bonorum vestrorum elargitio? Nescitis au-

*) fateor

tem quid agitis. Male namque ut indoctum vulgus consulti ad mutum surdumque simulacrum confugitis et temporalia vestra in vanum expenditis. A cultu igitur et huiusmodi caerimoniis penitus cessate.¹⁾ Sufficiens nobis mutorum et surdorum sanctorum numerus ad nostra expendenda dinoscitur. Quare merito præcipiem, dum esse censeo, ut novæ et insolitæ venerationes non approbatæ potius rescindantur, quam nostræ ultionis mucrone rebelles et increduli feriantur. Ignoratis enim quam colitis; ipsa enim Judæa fuit in lege veteri, non Christiana, non baptizata, trium virorum matrimonium coniuncta. Adiecitque in eam contumeliæ verba salubrius a fidei subticenda, quam in præiudicium æternæ salutis proferenda. Non est talis, ut sancta in caelis pro patrociniis invocanda, non pro sancta veneranda. Erratis oves meæ, erratis; volo, protinus a cæpto desistatis, aut ultionem pastoris vindicantis non evadetis. Ergo quod mando, nolite contemnere, ut gratiam nostram possitis obtinere. Populus autem abscedens et in se confusus deliberavit, an a veneratione sanctæ Annæ velit iuxta mandatum episcopi cessare, an eam ut ante dignis laudibus frequentare. Sed inspiratus et confortatus a domino voluit plus sperare in Christo Jesu et in Maria virgine matre ac in eius avia sanctissima Anna, quam in principibus aut filiis hominum, in quibus non est salus. Et plus æstimabat se (19a) obligatum ad honorandum deum ac parentes²⁾ eius, quam blasphematorem tantæ dominæ in sui ipsius perniciem oblatrantem ac comminantem formidare ac sequi. Idcirco non destitit a fervore solito et devotione. Post dies autem aliquot præsul in basilica sua præsens dum cerneret vulgus monita sua parvipendere et a sanctæ Annæ cultu non desistere, commotus iracundia ac indignatione vehementi comminatus est dicens: Quum verbis meis minatoriis et meis inhibitionibus non obtemperatis, necesse est, ut inflictione pœnarum ab huiusce-modi caerimoniis desistatis, et quæ iussa perficiatis. Et ecclesiam egres- sus, ut excommunicationem per suam diœcesim super sanctæ patronæ servitores fulminaret, et insuper pecuniaria mulcta corrigeret, ipso³⁾ vero in equo sedente, vertiginis spiritus equum invasit et dei⁴⁾ filio aviam suam vindicare volente (qui mandatum dedit de honore parentum), antistes forti dei potentia invisibili ter in terram prostratus

¹⁾ cessare

²⁾ parentes v. parentues, de a fölösleges betű kézzel úgy út van festve, hogy alig olvasható.

³⁾ ipse

⁴⁾ de

est, et cervice comminuta per inopinam mortem, quam solvit, miser homo perficere prohibitus est excommunicationes et censuras fulminare, quas more canino lupinaque rabie in oves proprias et simplices exsequi voluisse veritus non est. Quod prodigium vel miraculum dum fama volante passim publicaretur, cultores sanctæ Annæ multo ferventiores reddidit, pluresque alios in eius venerationem et memoriam digne celebrandam attraxit.

CAPITULUM XII.

De duabus spiritualibus beatæ Annæ devotis, quibus semetipsam in visione præsentavit, et de singularibus orationibus, quibus edoctæ sunt pro veneratione sui ac remuneratione consequenda.

Devotæ cuidam virgini sanctimoniali, deo, beatæ virgini ac beatæ Annæ sedule obsequenti et preces devotas offerenti, in visione sancta Anna dignata est apparere, visumque est illi sanctam matronam per cælum incedere, phialam auream in manu tenere et omnes sanctos sanctasque pro spirituali obtinenda gratia seu eleemosyna flagitare, quæ videbantur aureum nummum singuli in phialam mittere. Quod sicut manifestum est, sanctorum merita designat et suffragia. Quæ quidem sancta Anna obtulit altissimo pro sua devota famula, quemadmodum semper facit pro suis supplicibus. Post quam visionem virgo præfata multo amplius in gratia profecit, ut tandem precibus sanctæ Annæ (19b) in cælorum regnum sublimari meruit.

Ipsa etiam quodam tempore sanctæ Brigittæ in oratione procumbenti apparuit dicens: Ego, carissima filia, sum Anna mater virginis dei genitricis et avia filii dei omnipotentis, humani generis prævisa patrona specialis, præcipue tamen in matrimonio viventium et dei timorem habentium. Servias tu, laudabilis virgo, mente vigili ei, qui te creavit, redemit et ad gloriam prædestinavit, ac nunc honoris noli oblivisci, sed crebra me salutatione pulses et alios doceas, quam tibi revelare censui.

Oratio dicenda ab Anna revelata. Benedictum sit dulce nomen domini nostri Jesu Christi, filii dei vivi, et Mariæ virginis illibatæ. Quam tu, domine, ex beatis parentibus, Joachim et Anna, dignatus es eligere, de qua tuam humanam naturam et dulce nomen assumpsisti. Te precor humiliter per eorum merita, ut omnium misereri digneris coniugatorum præcepta tua custodientium, præsertim eorum, qui in servitio et honore parentum tuorum persistunt. Præstes eis

divinam tuam gratiam proficiendi in omni virtute, prosperitate ac suarum animarum salute, quatenus fecundi esse mereantur ad tuum divinum honorem corpore et mente, et post hanc vitam miseram consequi cum sua posteritate gloriam sempiternam. Et sic evanuit, et sancta Brigitta in magna consolatione hanc orationem corde pertractavit.

CAPITULUM TREDECIMUM.

Quomodo beata Anna manifestavit se duobus sibi devotis, videlicet uni eremite et cuidam clerico, et de magnificis circa eosdem per ipsam exhibitis.

Maria dei genitrix, cultus parentum suorum percupida, cuidam eremite oranti cum multa angelorum contione se presentare dignata est, dicens: Amice, huc ad te veni, ut spiritum tuum recrearem et solatium animæ præstarem ac etiam in bono confortarem. Sum quidem virgo Maria, stella maris et refugium afflictorum. Quia me frequenti ac suavi veneraris salutatione, ac filium meum præ filiis hominum speciosum, creatorem cæli et terræ, datorem omnis boni, quem spiritus sancti cooperatione concepisti et mundo gavisa peperisti, virgineisque meis uberibus lactavi. Cui eremita: Unde hoc mihi, ut mater domini mei veniat ad me peccatorem? Benedicta sis in ævum super omnes creaturas, et semper benedicta (20a) cum omni sancta tua comitiva. Te supplex rogo, virgo sanctissima, ut filium tuum, dominum meum placatum mihi facias, quatenus in gratia vera tibi sibi-que omni tempore famulatum acceptum exhibeam et ad finem sanctum vitæ pertingere queam. Maria respondit: Quod petis, impetrabis, sed demum sis admonitus, ut parentes meos, Annam et Joachim, in devotione commemorares cum tota eorum cognatione; nam quidquid laudis eis impendis, velut mihi exhibitum refundo. Nec manet a filio meo irremuneratus cultus parentibus meis exhibitus. Quibus per ordinem sic reseratis, disparuit visio, odor tamen miræ fragrantiae in loco illo remansit. Eremita quidem multum in spiritu consolatus est et sanctissimis dei filii parentibus totus devotus effectus est. Post hæc autem, quum diceret salutationem angelicam, formavit in hunc modum, dicens: Ave Maria, gratia plena, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui, Jesus Christus. Et benedicta Anna, mater tua carissima, de qua nobis venit caro tua virginea sine macula. Amen. Sic autem assuetus legere profecit vir dei in gratia, ita ut iam perfruatur gloria sempiterna.

Simile legitur de quodam clerico non longe a Roma commorante, qui ob devotionem beatae Annae consuetus erat dicere post salutationem angelicam Ave Maria: Et benedicta sit hodie sanctissima matrona Anna genitrix tua, de qua sine macula nata est caro tua virginea. Amen. Qui propterea in agonia constitutus meruit praesentiam filiae et matris habere. Quum enim iacuisset triduo velut exanimis et iam tractaretur de sepultura eius velut mortui, quasi de gravi somno excitatus inquit: Dilecti omnes (!) et cum veneratione silete.¹⁾ Ecce domina nostra dei genitrix adest et mater eius Anna sanctissima. Laudes dicite, reverentias condignas exhibete. En assunt, ut me e carnis ergastulo²⁾ liberent et ad caelum assumant. Offerunt quidem pro parvis magna, pro temporalibus sempiterna, in quarum nunc manibus me commendo, quia cum ipsis iugiter laetaturus ad gloriam vado. Et sic emittens spiritum, sui laboris immarcessibile adeptus est premium.

CAPITULUM XIII.

De miraculis diversis, quibus beata Anna coruscavit, et primo de naufragis a submersione liberatis et vidua paupercula in porco consolata.

(20b) Quodam³⁾ tempore multi numero navigaturi ex portu Slusensi Flandriae versus insulam Anglicanam, ipsis autem (velo ventis dato) in mari existentibus, caliginosae nebulae cum tanta ventorum tempestate insurrexerunt, ut portum invenire non valentes, in metum submersionis quasi exanimis inciderunt. Qui videntes pericula subita et valida, etiam navis rectorem haesitantem contristari, omnes fere de vita desperabant. Sed cuiusdam salubri monitione, dum flexis genibus sanctam Annam se tertia suppliciter invocassent, et (si salvi ad portum optatum venerint) oblationes coram eius imagine persolvere promisissent, illico maris omnis tempestas cessavit, et evanescentibus nebulis aer purus cernitur, atque sol sua pergrata⁴⁾ luminositate omnibus benignus efficitur. Hic nauta iam dudum perplexus, via recta, quam amiserat, comperta, in laudem prorupit mi-

¹⁾ dilecte. L. az eredetit. *Tel.* 120, 32.

²⁾ ergastulo

³⁾ A Q betű kézzel kirajzolva

⁴⁾ per grata

serentis dei et sanctæ Annæ, alacri voce dicens: O viri, qui mecum in tanto timore tantisque periculis exstitistis, hoc scitote, nisi profecto sancta matrona beata Anna suis meritis atque precibus apud altissimum nobis succurrisset, naufragium indubie fuisset perpassi, atque in his aquis vehementibus arenis bullientibus submersi. Cesante igitur omni tempestate, prospero vento ad portum, quo navigandum erat, cum gaudio venerunt. Illic vero rebus suis seu negotiis expeditis, in oppidum Slusense reversi sunt. Ibique in ecclesia, qua deo et sanctæ Annæ in maris periculis roverunt,*) magna solemnitate persolverunt.

Ad idem facit, quod narratur de vidua quadam in *Almania*. Hæc autem post mortem viri in temporalibus locuples erat et divitiis opulenta. Quæ consulto confessore suo minus tamen discreto persuasa est, ut venditis omnibus et pauperibus distributis, sine temporalium cura in dominum cogitatum, suum iactaret. Dixit enim in evangelio, qui mentiri non potest: Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, quæ habes, et da pauperibus. Quæ quidem animo prompto, ut felicius in dei servitio se daret, contemplativæ vitæ obsecrationibus intenderet et exercitiis divinis, obtemperavit confessoris consiliis se depauperando, et cum tribus prolibus egendo ac labore manuum suarum victum penuriose quaritando. Post paucorum vero curricula temporum ob id a cognatis ac vicinis velut prodiga et (21a=Ei) insensata reputatur, et cum frequentissime deficeret, a nemine recreatur, nullus propter inedia[m] flentem consolabatur, nemo etiam famelicos pueros eius cibo aut potu sustentabat. Hanc autem aliorum subsidio desolatam contigit circa hiemis algorem cogitare et de saginando porcello care empto sollicitare, quo posset saltem in modico puerorum fami consulere, ut saltem brumali tempore non cogeretur deficere. Cum autem non incrassaretur, sed languore diutino indies macrior efficeretur, nec pabula præposita nauseando ob infirmitatem gustaret, tota pusillanimis effecta est. Quæ dudum abundavit divitiis, nunc humanis destituta subsidiis, cœpit ad orationis arma se convertere et ad dominum in tribulatione clamare. Invocavit insuper omnes sanctos sanctasque in cælo, ut mæstissima et in egestate maxima constituta consolationem aliquam posset accipere. Quum vero diutius animo revolvisset, quis sanctorum sanctarumve de viduis, orphanis ac afflictis præcipuo solet succurrere patrocinio, nec sanctæ Annæ novisset subsidia, mox inspiratione divina præmonita est, ut se totam in devotione convertat ad matrem ipsius dei

*) foverunt

genitricis Annam, in subventione desolatorum clementissimam et benignissimam. Quod dum protinus faceret, adest sanctæ matronæ auxilium, et porcellus subito comedere cœpit et quantocius sanatus et incrassatus est. Qui post modicum tempus mactatus per totam hiemem tam viduæ, quam prolibus præbuit grata ac sufficientia fercula, cuius carnes inter manus crescere videbantur nec cito defecit, sicut quondam oleum viduæ in lecytho et farina in hydria. Vidua autem in devotione ad beatam Annam cum prolibus dedita sic est in necessitatibus divinitus provisa, ut etiam proficeret in gratia cum adepta cælesti gloria.

CAPITULUM XV.

De muliere multum infirma per ipsam invocatam curata et imagine sibi facta, et de quadam pestilentica subito coram imagine sua liberata et sanitati restituta.

Mulier quædam a gravi molestata languore, dum in invocatione civium supernorum alleviationes non sentiret, venit in mentem eius, quatenus pro sanitate consequenda a domino Jesu aviam suam invocaret. Quod dum humiliter confisa faceret, paulatim melius habere cœpit ita, ut sequenti die sospes tota a lecto resiliret. Quæ (21b) propter Annæ sanctæ devotior effecta, imaginem eius fieri procuravit, quam patronam suam honoravit, sed et omnibus, quibus poterat, venerandam prædicavit, atque patronam tantæ misericordiæ divulgavit.

Ad simile quodam modo facit, quod refertur contigisse post obsidionem oppidi Daventriensis, facta a Philippo duce Burgundiæ. patre domini David, eiusdem diœcesis, videlicet Traiectensis antistitis. Fuit enim pestis epidemiæ grandis in eodem loco, quæ sua clade innumerabilem postravit populum. Dum enim singuli patronorum suorum ac patronarum implorarent iuvamina, nec omnes deo volente exaudirentur, accidit cuiusdam viduæ filiam unicam unice dilectam, utpote baculum senectutis suæ eadem clade periculosissime præveniri. Mater autem multa remedia quæritans, sanctisque vota faciens, nullum auxilium invenit. Tandem in domino Jesu ac eius avia confisa, domino inspirante filiam quamquam laboriose ad sancti Lebuini eiusdem loci patroni duxit ecclesiam, ibique ante sanctæ Annæ imaginem simul prostratæ preces devote fuderunt, cereum ardentem obtulerunt, devooveruntque se sanctæ Annæ devotiores fore, si-

quidem meritis eius periculum mortis filia posset evadere. Et ecce quanta sanctæ patronæ merita; quam valida apud omnipotentem suffragia, quam subita adminicula et solatii præsidia. Quia mox precibus fuis votisque promissis filia tamquam pestis nescia surrexit penitus sanata, nec alia necesse fuit quærere remedia. Sicque pariter congaudentes de exauditione gratiasque referentes domino redierunt. et altissimum in sanctis suis commendaverunt, singularissime tamen beatam Annam glorificaverunt.

CAPITULUM XVI.

De Margareta quadam religiosa beatæ Annae et Joachim devota et ab eis docta, cui mirabiliter beata Anna affuit in morte; et de quodam febricitante morti vicino miraculose sanctæ Annae meritis curato.

In cœnobio quodam virgo fuit deo devota simplex in animo et humilis in opere suo, Margareta nomine, quæ ex consuetudine bona post dominum quotidie parentes eius honoravit, videlicet Mariam eius genitricem, Joachim patrem Mariæ et Annam matrem eius beatam cum quinque Pater noster et totidem Ave Maria. Hæc virgo devota meditatione mente revolvebat virginem matrem non solum omni laude dignissimam esse, sed parentes eius, sicut arbor honoratur, cuius fructibus reficimur et (22a=Eij) arbori etiam reverenter inclinatur, sub qua protegemur a pluviis et ventis. Quumque hæc eadem a consodalibus admoneretur ac vexaretur super Latino discendo et cantu, quatenus cum eis monialis velata efficeretur indulgentiasque ordinis sublimioris iam noviter in conventu acceptati consequeretur, respondit humiliter: Dilectissimæ sorores meæ, melius mihi est in simplicitate mea consueta deo devote famulari, quam ad culmen magnæ perfectionis aspirare et mente distrahi, quæ senio iam conficior et plus possem in novitate vitæ deficere quam proficere. Præteriit memoria, deest ingenium, advenit quippe senium indocile. Precor, ut sufficiat mihi simplicitas mea solita, legamque more meo antiquo, ex quo ingressus sum locum istum, Pater noster, Ave Maria et Credo. Humilis enim ancilla Christi in terris sublimia respuit, cuius tamen ingenium deus suo lumine illustravit, ut sub indocta specie (quæ foris nulla novit litterarum elementa) valuit spiritus sancti gratia pro ædificatione spiritus opportuna ad quæcumque etiam obiecta respondere. Nihilominus dum obœdientiæ pertinaciter resistere

nollet et in mundi vanitate sublimari non affectaret, confugit ad sanctæ Annæ patrociniū, dicens mente pura: O matrona mea beatissima, dei avia, sancta Anna, precor te tertia, ut mihi auxiliēris in hac hora. Tu nosti cordis mei desiderium. Non quæro status alterius fastigium; quod nosti salutē animæ meæ proficuum, sive mors sit, sive vita, mihi concede ac me in manus tuas commendo. Nec mora, pestilentiae morbo visitatur infirmaturque usque ad mortem. Quumque iam in agonia constituta esset, respirans ait astantibus: Inclinate capita vestra et humillime genua flectite, honores exhibete, sorores carissimæ. Nonne videtis ad lectulum nostrum in cameram ingredi advocatam meam, sanctam Annam cum suo marito Joachim sancto cum tota sua cognatione? Bene veniat domina mea, consolatrix mea atque protectrix. Bene veniat utique cum omnibus de sanguine suo. Bene veniat me defensura ab hoste maligno, quæ tam gloriosa posteritate triumphat in cælo. Sorores vero phantasii capitis sui deputantes velut incredulæ verba morientis parvi penderunt. Margareta autem iam moritura et de sanctæ Annæ presentia et eius societate concomitante secunda dixit ad sororem in lecto vicino usque (22b) ad mortem ægotantem: O soror dilectissima, festina te præparare ad egrediendum ab hoc sæculo. Ecce enim incitamur¹⁾ ad nuptias cælestes a domina mea sancta Anna, quam intima affectione cum reverentia dilexi in vita mea. Esto secunda, plus nobis prodesse debet nostra simplex humilitas, quam consoriorum aspirata sublimitas, plus nostrum patriloquium, quam aliarum sine fervore spiritus iterato perlectum psalterium. Invoca dei filium, genitricem eius ac matrem illius, amicam nostram sanctam Annam ut ipsa metertia defendat nos in hac mortis hora. Hæ²⁾ autem simul in domino confortatæ ac per merita sanctæ Annæ consolatæ simul emissio spiritu receptæ sunt in gloria cælesti. Odoris autem fragrantia illic remansens testimonium fuit cives cælestes ibidem affuisse.

Ac simile etiam videtur, quod in quodam febricitante gestum invenitur. Vir quidam domum suam egressus inopinate sic febribus affectus est, ut cogeretur regressus lecto decumbere. Dicebatur autem a confluentibus iam morti vicinus persuaseruntque ei, ut confiteretur. Quidam autem e circumstantibus ait ad languentem: Hodie festum (Christophori³⁾) est, apud deum magni advocati. Cui ægotus: Et festum imminet sanctæ Annæ patronæ meæ gratissimæ. Precor vos

¹⁾ innitatur (kézzel javítva)

²⁾ Hæe

³⁾ Cristoferi

omnes hic nunc praesentes genibus flexis cum devotione ad ipsam pro patrocinio consequendo preces fundere. Confido in domino me suis meritis protinus adiuvandum. Quod dum factum fuisset, ille, qui moriturus videbatur, a lecto sanus exsiliens cibum petiit, melius habuit et nil mali *prorsus* *) in corpore sensit. Eodem tamen tempore (quum in loco eodem hic morbus subitaneus in vuglo praevaluit) quatuor simili languore percussi mortui sunt. Igitur omnes Annam sanctam honoremus, ut ipsa meritis suis in terris nobis procuret gratiam, et post hanc vitam miseram gloriam sempiternam. Amen.

CAPITULUM DECIMUMSEPTIMUM.

De digito sanctae Annae de civitate Parusiensi (!) ad Coloniam Agrippinam delato, et de diversis miraculis ex deosculatone eius et peregrinatione, et quomodo sicut in suo servitio perseverantibus patrocinatur, sic ipsam in servitio deserentibus amplius non succurrit.

Anno a nativitate domini millesimo quadringentesimo septuagesimo, ut fertur, octavo, cum certarum testimo-(23a)nio litterarum indubitato de Perusio (!) civitate Italiae reliquiae sanctae, utpote digitus eius delatae sunt in urbem Coloniensem Agrippinam. Qui quidem honorifice, quemadmodum decet, in ecclesia fratrum Praedicatorum conservatur, ad quem peregrinationis causa, licet de longinquo homines innumerabiles confluant, tamen**) gutturosa quaedam mulier, quae iam omnia sua in medicos, licet frustra, expenderat, ad locum sanctum confisa in sanctae Annae meritis perrexit. Quae quum devote oratione fusa reliquias sanctas oscularetur, sic ulcus colli et gutturi passio protinus evanuit, ita ut nil mali unquam passa videretur. Hoc autem in loco, in quo reliquiae sanctae reservantur, quanta populi multitudo conveniat, quantusve peregrinorum confluxus quantaque simplicium devotio, melius norunt illic iugiter commorantes, quam hi, qui semel aut bis dumtaxat fuerunt. Auferuntur meritis sanctae Annae diversorum languorum molestiae, variorumque dolorum poenae intolerabiles, scilicet febrium, dentium, capitis, paralysis, fluxus sanguinis, epidemiae horumque similia. Haec enim testantur clenodia ac signa multiformia numerosa atque pretiosa ibidem in oblationem pro iugi memoria derelicta. In hac autem civitate complura mira-

*) pransus

**) tñ

cula illo in tempore contigerunt, de quibus unum, quod contigit, conscribam.

Erant enim sanctimoniales quædam inclusæ, specialem habentes devotionem erga sanctam Annam, quæ dum percepissent reliquias sacras ad urbem delatas, quædam pia sollicitudine egerunt, quatenus hunc digitum merito venerandum intra suam clausuram possent videre, venerari et osculari. Digitum inquam illum, *qui*¹⁾ quantociens virginis illibatæ atque ab omni macula culpæ alienæ carnem contingere meruit, nec dubium quin et illam divinam carnem contrectavit et tetigit, quæ in eius filiæ utero per spiritum sanctum incarnata²⁾ fuit. Quum autem singulæ vidissent et osculatæ fuissent, quædam earum absens ita doloribus dentium cruciebatur, ut pæne furere videretur. Quæ dum ab aliis ad osculandum et venerandum sacras reliquias introducta fuisset, et vix orationem unam dominicam legisset, ita subito liberata fuit, quasi nihil doloris in dentibus unquam habuisset. Quare de cetero in maiori reverentiâ ac devotione ab eisdem sanctimonialibus est habita.

Ipsa etiam (23b) naturaliter lubricis et carnalibus, sibi tamen devotis tam mentis quam carnis pudicitiam necessariam impetrare consuevit, nedum sæcularibus, verum etiam presbyteris, religiosis et adulteris, ita ut omnis carnis petulantia seu stimulatio sua intercessione abscederet. Et sicut ipsa cultoribus suis in devotione erga se perseverantibus semper fuit et est clemens et propitia, sic a cultu suo resilientibus austera fit et rigorosa. Nam virgo quædam ob devotionem, quam erga sanctam gerebat Annam usque ad annum suum sexagesimum, ita ut ab omnibus³⁾ carnis illecebris erat protecta, ut sine carnis rebellionem in magna spiritus quiete et castitate viveret, quæ postquam a primo fervore solitoque servitio Annæ sanctæ intepuit ac protectrici suæ sanctissimæ Annæ ingrata fuit, quamquam senio confecta utpote sexagenaria, ut præmissum est, pristinæ vitæ oblita castitatisque suæ immemor, in carnis lapsum tetra mulier cecidit, nec pro famæ suæ conservatione tamquam immerita apud sanctam Annam ullum invenit patrocinium. Sicque infelix mulier indies proficiens in peius, tandem ob vitæ suæ demerita publice peccatrix famata est. Cumque iam ei facta esset frons meretricis, ita ut nesciret erubescere, in malis suis obstinata mala morte defuncta est; a qua nos semper suis meritis et precibus protegat beatissima

¹⁾ hiányzik

²⁾ incarnatas

³⁾ hominibus (kézzel javítva)

Anna. Amen. Sicut igitur sanctæ Annæ ferventer est obsequendum, sic etiam constanter et usque in finem perseveranter est serviendum. Non enim qui inchoaverit, sed (sicut in evangelio dominus ait) qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Et beatus pater Augustinus: Inchoantibus præmium æternum promittitur, perseverantibus vero datur. Ad quod nos omnes sancta Anna mettersis suis precibus perducere dignetur altissimo præstante, qui est in sæculorum sæcula benedictus. Amen.

II. Vita Adæ et Evæ.

(HAIN 79. et 80.)

<1> *De creatione Adæ et formatione Evæ ex costa eius. Et quomodo decepti fuerunt a serpente.*

Post casum Luciferi, qui superbia inflatus ait: ponam sedem meam in aquilonem et ero similis altissimo.¹⁾ Deus autem summæ bonitatis, volens hominem esse participem regni sui, Adam de terra plasmavit et in paradiso terrestri posuit, in quo si non peccasset, in cælestem vitam translatus fuisset. Cui sopore addito, dominus costam de latere eius accepit et feminam, scilicet Evam fabricavit, et eam suæ dominationi subiecit. Quo facto²⁾ præcepit eis, ne comederent³⁾ de ligno scientiæ boni et mali, dicens: quacunque hora comederitis⁴⁾ de fructu huius ligni, morte moriemini. Diabolus autem carens omni virtute et bonitate, invidia plenus, dolens hominem suæ bonitatis amissæ fieri participem, in speciem serpentis mutatus Evæ suasit, ut de fructu ligni vetiti comederet et postea Adæ traderet, dicens: Cur præcepit vobis deus, ut non comederetis de omni fructu paradisi? Cui mulier respondit: De omni fructu lignorum paradisi vescimur, de fructu vero, qui in medio paradisi est, præcepit nobis deus, ne comederemus et ne tangeremus illum, ne forte moriamur. Dixit serpens Evæ: Nequaquam morte moriemini, sed propter hoc prohibuit vobis deus, quia scit, quacunque hora comederitis⁵⁾ de eo, aperientur

¹⁾ *E szavakat a TelC. még a czínhez tartozóknak vessi.*

²⁾ *B: pacto (TelC. 207: mel zóvetsege, tehát B szerint)*

³⁾ *AB: commederent alább is rendszeren így.*

⁴⁾ *B: commederetis (A: commederitis)*

⁵⁾ *B: commederetis*

oculi (1b) vestri et eritis sapientes sicut dii, scientes bonum et malum. Consideravit ergo mulier, quod bonum esset lignum et pulchrum, oculos aspectui acquiescens, infelici consilio serpentis tulit de fructu illius ligni et comedit, deditque Adæ viro suo. Qui videns eam comedisse et nihil ei nocuisse, credidit, quod dominus dixisset eis tantummodo in terrorem sic et comedit, credens se esse similem¹⁾ deo, et sic inobediens factus est deo in tribus peccatis mortalibus. Primo in gula, quando fructum prohibitum comedit. Secundo in vana gloria, quando similis voluit esse altissimo. Tertio in avaritia, quando cupidus fuit scientiæ boni et mali.

<2> [1b] *Quomodo deus post transgressionem mandati vocavit eos et maledixit serpenti et eis et eiecit eos de paradiso.*

Postquam autem ambo comederunt de fructu vetiti ligni, aperti sunt oculi eorum et cognoverunt se esse nudos, sumpserunt sibi folia, ficuum et fecerunt perizomata,²⁾ considerantes se peccasse et absconderunt se a facie domini. Post hoc vocavit dominus: Adam, ubi es? Cui Adam respondit: Domine, audiui auditum tuum et timui eo, quia nudus sum et abscondi me. Cui dixit dominus: Quis indicavit tibi, quod nudus es, nisi ex ligno, de quo præcepi tibi ne comederes, comedisses. Cui Adam respondit dicens: Mulier, quam mihi dedisti in sociam, dedit mihi, ut comederem. Dixitque dominus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit: Domine, serpens me decepit. Et ait dominus ad serpentem: Quia hoc fecisti, (2a) eris maledicta inter omnia animalia et bestias terræ, nam super pectus tuum gradieris et terram³⁾ comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et conversus ad mulierem dixit: Ex quo consensisti serpenti, multiplicabo ærumnas tuas, nam in dolore paries filios tuos, et sub potestate viri æternaliter eris, et ille dominabitur tibi. Insuper dixit Adæ: Quia obædisti voci uxoris tuæ, maledicta est terra in opere tuo; nam cunctis diebus vitæ tuæ spinas et tribulos germinabit tibi; et tu in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de qua formatus es; quia pulvis es, et in pulverem reverteris. Et sic qui prius erant immortales, per peccatum fuerunt facti mortales. Et postea tradidit dominus Cherubim

¹⁾ B: simul

²⁾ AB: perisomata

³⁾ AB: tetram

flammeum¹⁾ ense, ut eiceret eos de paradiso et custodiret paradisum, ne ingredienti es comederent de ligno vitæ, et venirent immortales, in quo prius facti fuerunt transgressores mandati dei.

⟨3⟩ *Quomodo Adam et Eva post expulsionem de paradiso, quærentes unde viverent, nihil invenerunt.*

Quum autem Adam et Eva expulsi fuissent de paradiso voluptatis, fecerunt sibi tabernaculum, in quo steterunt per VII dies lugentes et lamentantes in magna tristitia. Et postea inceperunt esurire et [2a] quærebant escas ut manducarent, et non inveniebant. Tunc dixit Eva ad Adam: Domine mi, esurio valde, et quære nobis quid²⁾ manducemus, usque quo videbimus, forte introducet nos dominus in locum, ubi eramus prius, et miserebitur nobis. Tunc surrexit Adam et ambulavit per VII (2b) dies et non invenit escam, quam habuerunt in paradiso. Tunc dixit Eva ad Adam: Domine, putas quod fame moriamur? utinam ego mortua essem, tunc forsitan introduceret te dominus denuo in paradisum, quia propter me iratus est tibi deus. Interfice ergo me, quia causa mei expulsus es. Respondit Adam et dixit: Noli Eva talia dicere, ne forte iterum aliquam maledictionem inducet super nos dominus deus. Quomodo potest fieri, quod mittam manum meam in carnem meam. Surge cito³⁾ et quæramus nobis, unde vivamus. Et ambulantes per IX dies quæsierunt escam et non invenerunt nisi herbam, quam animalia edebant. Et dixit Adam ad Evam: Istam herbam tribuit dominus animalibus et bestiis terræ, nostra autem esca erat angelica. Ergo nos iuste et digne plangamus ante conspectum domini dei nostri, qui fecit nos, et pœniteamus magna pœnitentia; forte miserebitur nobis deus et disponat nobis unde vivamus.

⟨4⟩ *De poenitentia Adæ et Evæ.*

Post hæc dixit Eva ad Adam: Domine mi, dic mihi, quid est pœnitentia, qua pœnitere debemus, ne forte nobis laborem imponamus, quem non possumus adimplere, et non exaudientur preces no-

¹⁾ B: flammineum

²⁾ Innentől kezdve a [...]be tett részlet hiányzik a TelC.-ből, melyben itt, a 212. és 213. l. közt (Nyet. XII. 352. l.) egy levélnyi hézag van.

³⁾ B: cito, A: scito

stræ. Tamen domine mi, quantum¹⁾ cogitasti, pœniteamus. Et dixit Adam ad Evam: Tu²⁾ non posses tantum, sicut ego; fac tantum, quod salva sis;] ego faciam XL dies ieiunium, tu ergo surge et vade ad Tigris flumen et tolle unum lapidem, et sta super eum in aqua usque ad collum, et non exeat sermo de ore tuo, quia indigni sumus rogare deum, quia labia nostra immunda atque polluta³⁾ sunt facta de ligno vetito; et esto in flumine per omnes XXX dies, et ego in aqua (3a) Jordanis XL dies; forsân miserebitur nobis deus noster. Et ambulavit Eva ad aquam Tigris, et fecit sicut ei dixit Adam. Similiter ambulavit Adam ad flumen Jordanis, et stetit ibi super lapidem in aqua usque ad collum.

<5> *Quomodo aqua Jordanis et omnia animantia eius planxerunt cum Adam et quomodo diabolus⁴⁾ iterum decepit Evam.*

[2b] Postquam autem ingressus erat Adam ad flumen Jordanis, dixit aquæ⁵⁾ Jordanis: Tibi dico, condole mecum et congregentur omnes creaturæ, quæ in te sunt, et lugeant mecum propter peccata mea. Et statim omnia animantia convenerunt et circumdederunt Adam, et pariter cum illo planxerunt planctu magno; et aqua Jordanis stetit ab illa hora, quando introivit Adam, non agens cursum suum per XVIII dies. Tunc iratus est sathanas et transfiguratus est in claritatem angeli, et abiit ad flumen Tigris ad Evam, et invenit eam flentem, et ipse condolens ei dixit: O Eva, egredere⁶⁾ de flumine et repausa,⁷⁾ quia de cetero non ploremus,⁸⁾ et cessa⁹⁾ de tristitia. Audivit enim gemitum tuum dominus et Adæ viri tui, et suscepit pœnitentiam vestram, et omnes angeli dei oraverunt pro peccatis vestris, et dominus misit me ut educerem vos de aqua et darem vobis alimentum, quod prius habuistis in paradiso. Et hæc audiens Eva, credidit et exivit de aqua, et caro eius erat sicut herba

¹⁾ B: in quantum

²⁾ B: (tu)

³⁾ A: poluta

⁴⁾ B: diabolos

⁵⁾ AB: aqua

⁶⁾ AB: egredi

⁷⁾ AB: repensa | Ms: repausa. TelC. nugoggal ineg

⁸⁾ Ms: plores (TelC. fyrz)

⁹⁾ B: concessa

de (3b) frigore aquæ. Et cum egressa fuerat, præ nimia debilitate cecidit super terram, et erexit eam diabolus et perduxit eam ad Adam. Quum autem vidisset eam Adam et diabolum cum ea, exclamavit cum magno fletu et dixit: O Eva, ubi est pœnitentia tua? Quomodo iterum seducta es a diabolo, per quem alienati sumus de paradiso et de spirituali lætitia. Et cum audisset Eva, quod diabolus esset, cecidit super faciem suam ad terram, et duplicatus est dolor et plancus eius.

<6> *Quomodo diabolus nolens adorare Adam, similitudinem et imaginem dei, deiectus est de gloria sua.*

Tunc exclamavit Adam dicens diabolo: Væ tibi sathane, quid nos expugnas gratis? Numquid abstulimus gloriam tibi tuam; aut nostri causa expulsus es? Quare usque ad mortem persequeris nos? Respondens autem ¹⁾ diabolus dixit: Vere tui causa expulsus sum de gloria mea, et in die, qua tu plasmatus es, ego a facie dei proiectus sum extra societatem angelorum; et quando inflavit de[3a]us in te spiritum, factus est vultus et similitudo tua ad imaginem dei, et adduxit te Michael.²⁾ et fecit te adorare in conspectu dei, et dixit dominus deus: Ecce Adam fecimus ad imaginem et similitudinem nostram. Et statim egressus Michæl, vocavit omnes angelos, et dixit imaginem dei. Et sic Michæl ado-(4a)ravit eum, et dixit ad me: Adora imaginem dei nostri, sicut præcepit dominus noster. Et ego dixi ad eum: Non adorabo peiora me, quia antequam ipse fieret, ego sum: ipse debet me adorare. Et hoc audientes ceteri angeli, qui sub me omnes erant, dixerunt: Nolumus adorare Adam. Et ait Michael: Si non adoraveris eum, irascetur tibi deus. Et ego dixi: Si irascetur ³⁾ mihi, scio quid faciam. Ponam sedem meam super sidera cæli, et ero similis altissimo. Et sic iratus est mihi dominus, et misit me cum angelis meis expelli de gloria. Et sic tui causa in dolore exspoliati⁴⁾ sumus de tanta gloria; et te in lætitia deliciarum videre dolebam. Sic dolo circumveniebam uxorem tuam, et sicut fecit te deus expelli de deliciis gloriæ et lætitiæ tuæ, sic ego expulsus sum a gloria mea causa tui.

¹⁾ AB: enim

²⁾ A: Michæhe (sic), alābb: Michahel. B: Michael s. rendesen ἄγγ.

³⁾ B: irascitur

⁴⁾ AB: expoliati

<7> *Adam perseverante in poenitentia, Eva cognoscens se denuo deceptam, ivit versus occasum solis; et cum appropinquasset tempus pariendi, supplicavit¹⁾ luminantibus caeli, ut nunciarent dolorem suum²⁾ Adae; et quomodo duodecim angeli missi fuerunt ad eam.*

Hoc audiens Adam, exclamavit ad dominum cum magno fletu dicens: Domine deus meus, vita mea in manibus tuis; fac ut iste adversarius meus recedat a me, quoniam quærit animam meam (4b) perdere. Et statim diabolus evanuit, Adam vero permansit in poenitentia sua per XL dies. Post hæc dixit Eva ad Adam: Vive tu domine, tibi enim concessa est vita, nam ego primo et secundo seducta sum a diabolo. Nunc separa me a te et de lumine viventium, et vadam usque ad occasum solis, et ero ibi donec moriar. Qui [3b] non respondebat ei verbum. Hæc videns Eva, cœpit ambulare ad portas occidentales et cœpit lugere et amarissime flere. Et ibidem fecit parvum tabernaculum, et stetit ibi, donec appropinquasset tempus partus eius. Tunc cœpit conturbari et exclamavit ad deum dicens: Miserere mei deus, et adiuva me. Et non exaudiebantur preces eius et non fuit misericordia apud deum. Tunc dixit intra se: O quis annuntiabit domino Adam dolorem partus mei? Deprecor vos, luminaria cæli, dum revertimini ad orientem, nunciate hæc domino meo Adam. Et dum luminaria venerant ad orientem, per meatum ipsorum intellexit Adam, quod Eva gravi dolore torqueretur, et dixit: Planctus venit ad me, forte ne serpens venit et pugnet contra Evam. Et continuo surgens³⁾ ambulavit et venit ad occidentem; et invenit Evam in luctu magno. Et contristatus Adam stetit et flevit amare. Cum autem Eva vidisset Adam, dixit: In magna nunc sum lætitia, ex quo te vidi, domine mi; et refrigerata est anima mea in dolore posita. Et deprecatus est Adam dominum deum pro Eva. Et ecce venerunt duodecim Angeli et steterunt a⁴⁾ dextris et sinistris (5a) Evæ. Et Michael tetigit eam et dixit. Beata es Eva propter Adam, quia preces eius magnæ sunt coram deo, et causa illius missus sum ad te; et surge et præpara te ad partum. Et fecit sic, et peperit filium. Eva vero ignorans, quid hoc esset, quod peperit, dixit ad Adam: Domine mi, interfice hoc, ne forte interficiamur per illud. Respondit Adam: Nequa-

¹⁾ A: supplicavit

²⁾ B: suam (!)

³⁾ AB: et ambulavit (TelC. 221: felkeluen es mene es iuta nap efetre)

⁴⁾ AB: ad

quam, quia caro et sanguis nostra est. Et vocalum et nomen eius Chaim. Angelus autem domini ostendit Evæ, qualiter puerum lactare et nutrire deberet.

⟨8⟩ *Quomodo Michael ducens eos ad orientem, ostendit eis, quomodo laborarent et qualiter Chaim interfecit Abel.*

Post hæc tulit Michael Adam, Evam et puerum, et duxit eos ad orientem, et ostendit eis, qualiter laborare deberent et colere terram, ut haberent fructus unde viverent. Post hoc concepit Eva et [4a] genuit secundum filium nomine Abel. Quadam vero die dixit Eva ad Adam: Domine mi, dormiebam et vidi visionem sanguinis nostri filii Abel in manibus Chaim. Et dixit Adam: Ne forte interficiat¹⁾ Chaim Abel. Separemus²⁾ ergo eos ab invicem.³⁾ Et habebant singulas mansiones, et fecerunt Chaim agricolam, Abel vero pastorem. Post hoc cum ambo offerrent deo hostias, interfecit Chaim Abel. (5b) Erat autem tunc Abel centum et XXII annorum. Post hoc per centum lugebant filium suum Abel et noluerunt magis commisceri invicem, donec moniti⁴⁾ fuerunt per angelum, ut non deficeret genus humanum.

⟨9⟩ *Quomodo Adam ante mortem eius convocavit omnes filios suos, qui erant in numero XV milia virorum absque mulieribus, et quid dixerat illis.*

Post hoc cognovit Adam uxorem suam et genuit tertium filium, cui nomen erat Seth. Et post hoc vixit annos Adam octingentos⁵⁾ et genuit filios XXX et tot filias absque Chaim, Abel et Seth. Cum Adam factus esset annorum nongentorum et XXX,⁶⁾ sciens, quod dies eius finirentur, dixit ad Evam: Congregentur omnes filii mei ante me, et loquar cum ipsis et benedicam eos, antequam moriar. Et congregati sunt in tres partes ante conspectum patris eorum ante oraculum, ubi orare consuevit. Erant autem XV milia virorum absque

¹⁾ AB: interficit

²⁾ AB: Seperemus

³⁾ AB: inficem

⁴⁾ AB: muniti

⁵⁾ B: lxxx (E hibát a TelC. 224. lapján is megleljük: ele adam nolcuan eztendõket)

⁶⁾ B: xc et xxx (Itt a TelC. már az A-ral tart B ellenében: mikoron adam volna kilenc száz es harminc eztendõs)

mulieribus et pueris. Et cum congregati fuissent, omnes una voce dixerunt: Pater, quid est tibi, et quare congregasti nos, et quare iaces in lecto sic? Respondit Adam: Filii mei, quia male est mihi in doloribus. Post hoc dixit Seth: Pater, quid est dolor, dic nobis? Respondit Adam et dixit: Filii mei, quando fecit me deus et matrem vestram, posuit nos in paradiso, et dedit nobis omnes arbores fructiferas ad edendum, et dixit nobis, (6a) ut de arbore scientiæ boni et mali, quæ est in medio paradiso, non comederemus, et dedit nobis duos angelos ad custodiendum nos; venit autem hora, ut ascenderunt angeli adorare in conspectu domini. Statim venit diabolus et seduxit matrem vestram, [4b] ut manducaret de arbore illicita, et manducavit et dedit mihi; et statim iratus est mihi dominus deus et dixit: Ex quo non custodisti mandatum meum, inducam corpori tuo septuaginta plagas de diversis doloribus ab initio capitis usque ad ungulas pedum, qui per singula membra torquebunt te. Hæc omnia deus misit in me et in omne genus nostrum.

<10> *Quomodo Adam praecepit Evae et filio suo Seth, ut irent ante portas paradisi et plangerent in conspectu dei.*

Et quum hoc dixisset Adam ad omnes suos, comprehensus est magnis doloribus, exclamans voce magna dixit: O quam ego infelix et miser positus sum in tantis doloribus! Et plangebatur lacrimabiliter. Cum autem vidisset eum Eva flentem, coepit flere et lamentare dicens: Domine deus meus, transfer in me dolores eius, quoniam ego peccavi. Et dixit ad Adam: Domine, da mihi dolorum tuorum partem, quia culpa mea est. Et dixit Adam ad Evam. Surge cito et vade cum filio tuo Seth ad portas paradisi, et mittite pulverem super capita vestra, et prosternite vos in terram et plangite ante conspectum domini dei, forsitan miserebitur mei et transmittat angelum ad (6b) arborem myrrha*) ex qua fuit oleum, et dabit vobis de ipso modicum, ut ungatis me, et recedent dolores mei a me, quibus patior.

<11> *Quomodo angelus domini Michael apparuit eis, et quid dixerit illis dans eis ramusculum trium foliorum de arbore scientiæ boni et mali.*

Et abierunt Seth et mater eius ad portas paradisi, et tulerunt pulverem terræ et posuerunt super capita sua, et straverunt se super

*) AB: mirre

terram, et coeperunt plangere cum gemitu magno, deprecantes deum, ut misereatur Adæ. Orantibus illis sic multis horis, ecce angelus domini Michael apparuit illis dicens: Ego ad vos sum missus a deo, et dico tibi Seth, homo dei: Noli plangere deprecando propter oleum myrrhæ, ut perungas patrem tuum propter dolores corporis sui. Dico tibi, quod non poteris accipere, nisi in novissimis diebus quando completi fuerint anni quinque milia ducenti minus uno a constitutione mundi. [5a] Tunc veniet super terram filius dei suscitare corpus Adæ patris tui et alia corpora mortuorum. Et ipse filius dei baptizatur in flumine Jordanis. Et cum egressus*) fuerit de aqua, tunc cum oleo myrrhæ unget omnes in se credentes, et erit oleum a generatione in generationem his, qui renati fuerint ex aqua et spiritu sancto in vitam æternam. Et ipse filius dei introducet patrem tuum in paradysum. (7a) Et tunc recessit angelus in paradysum et attulit ei ramusculum trium foliorum de arbore scientiæ boni et mali. dedit ei dicens: Porta patri tuo in refrigerium corporis sui, vade et festina** quia impletum est tempus vitæ suæ. Restant adhuc sex dies, ut exeat anima eius de corpore, et videbis mirabilia in cælo et in terra. Et sic recessit angelus ab eis.

<12> *Reversis illis, retulerunt responsum angeli Adæ, et quid Adam dixerit Evæ.*

Et reversi sunt Eva et Seth; tulerunt secum ramusculum, et factum est, cum venerunt ad aquam Jordanis, ecce ramus, quem dedit eis angelus, cecidit in flumen; erat enim flumen in velocissimo cursu. Et cum venisset Seth et mater eius ad Adam, dixerunt sibi omnia, quæ gesta fuerunt et quod responsum dedit eis angelus. Dixit autem Adam ad Evam: Ecce Eva, quid fecisti! Induxisti nobis plagas magnas et peccatum maximum et omnem generationem nostram; quia post mortem referant filii nostri filiis suis et maledicent nobis dicentes, quia multa mala intulerunt nobis parentes nostri, et maledicent nobis.

<13> *Quomodo Adam misit filium suum Seth pro ramusculo trium foliorum, quem misit sibi angelus, et rogavit Seth, ut plantaret eum ad caput suum.*

Post hoc dixit Adam filio suo Seth: Numquid misit mihi angelus domini aliquid? Respondit Seth: Misit tibi angelus ramu[5a]-

*) AB: ingressus (Er. Nicod. egressus, Tel. cod. kiiôuend)

**) AB: vestina

sculum trium foliorum, quod cecidit mihi in medio Jordanis fluminis. Tunc dixit Adam: Vade fili mi (7b) ad locum, ubi cecidit tibi; quære et invenies, et affer mihi, ut videam antequam moriar, et benedicat tibi anima mea. Reversus est Seth ad flumen Jordanis, quæsivit et invenit ramusculum in medio flumine nunquam de loco mutatum, tulitque et dedit patri suo. Dum vidit, gavisus est gaudio magno et dixit: Ecce mors et resurrectio mea! Rogavitque Seth, ut plantaret ramum ad suum caput supra sepulchrum.

14> *De miraculis, quae Adam moriente acciderunt, et quomodo Michael angelus domini corpus eius sepelivit, et Seth filius eius ramusculum ad caput eius plantavit; etc.*

Quum autem cognovisset Adam, quod venit hora mortis sui dixit ad omnes filios suos: Ecce sum annorum nongentorum¹⁾ et XXX; cum mortuus fuero, sepelite me contra orientem. Et factum est, cum cessasset loqui, tradidit spiritum. Et obscuratus est sol et luna et stellæ diebus VII. Et Seth amplexatus est corpus patris sui lugendo super eum, et omnes filii eius.²⁾ Apparuit Michael stans ad caput Adæ et dixit ad Seth: Surge et vide! Et vidit Seth manum domini extensam tenentem Adam, et tradidit eum Michaeli dicens: Sit in custodia tua usque ad annos, donec convertam luctum eius in gaudium. Et tunc sedebit in loco illius, qui eum seduxit. Et accepit Michael sindonem et involvit corpus Adæ et filii sui Abel, et sepelivit eos in valle Ebron. Et processerunt ante eum omnes virtutes angelorum videntibus Seth, matre eius et nullo alio. Et dixerunt angeli ad eos: (8a) Sicut vidistis illos sepeliri, sic de cetero sepelite mortuos vestros. Hic dictis angeli recesserunt. Seth vero filius eius plantavit ramum ad caput patris sui, sicut eum³⁾ rogaverat Adam.

<15> *De ramusculo plantato ad caput Adæ.*

Post multum vero tempus crevit in arborem magnam. Et postea inventa est a venatoribus Salamonis et ibi aptata⁴⁾ ad flumen ante

¹⁾ B: cx et xxx (A TelC. itt is az A-ral tart B ellenében)

²⁾ Itt a TelC. 233. l. (Nyet. 359₂₅) e megjegyzést szúrja közébe: azért az olahoc innét vöttec eredetöt: hog mikor temetnec. mind feienked meg öökollac a halottat:

³⁾ AB: ei

⁴⁾ AB: sibi optata (TelC. 234. es öneki az ő palotaia elöt eg folo vizre palonac cénaltata)

palatium suum. Postea venit regina a finibus orientalibus videre sapientiam Salomonis. Et prophetavit hoc lignum omnia regna Judæorum destruere et inimicos eorundem. Quo audito rex Salomon hoc lignum in probaticam piscinam lapidibus alligatis [6a] mergi præcepit, ubi postmodum semper descendebat angelus et aquam movebat. et multi sanabantur per ipsum Christum, qui postmodum in ipso ligno suspensus erat, et in stipite arboris erat caput positum ita, ut sanguis redemptoris eius primi plasmatoris descendit in caput.

<16> *Quomodo Eva instante morte eius convocavit omnes filios et dixit eis, ut scriberent vitam eorum, et quæ audierunt et viderunt ab eis in tabulas lapideas, ne periret memoria primorum parentum.*

(8b) Post multos vero dies cognoscens Eva mortem suam, congregavit omnes filios et filias suos et dixit eis: Audite, filii mei carissimi, referam vobis. Postquam ego et pater vester transgressi sumus mandata dei, tunc dixit Michæl archangelus: Propter prævaricationes vestras inducit dominus iudicii iram super vos primum per aquam, secundum per ignem. In his ergo iudiis duobus iudicabit dominus genus humanum. Audite ergo me, filii mei, faciatis vobis tabulas lapideas et alias de terra, et scribatis vitam nostram et quæ de nobis audistis et vidistis, ne pereat memoria primorum parentum vestrorum in æternum.

<17> *De morte Evæ, sepultura eius et apparitione Michaelis archangeli.*

Hæc quum dixisset Eva filiis suis, expandit manus suas in cælum et gratias agens deo, tradidit spiritum. Et sepelierunt eam filii et filiæ iuxta Adam virum suum. Tunc autem factus est fletus magnus et fecerunt planctum magnum per XXX dies. Postquam ita in luctu fuissent per septem dies, apparuit eis Michael et dixit ad Seth homo dei: Non amplius lugetis mortuos vestros quam per sex dies, quum in sex diebus dominus omnia creavit et requievit die septima ab opere suo. Octavus vero dies est futuræ et æternæ beatitudinis, in quo omnes boni cum ipso creatore et salvatore nostro simul cum corpore et anima nunquam de cetero morientur, sed regnabunt per infinita sæcula sæculorum Amen.

Vita Adæ et Evæ absoluta est feliciter.

irodalom között. 20 f. — V. *Barna F.*: Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. 60 f. — VI. *Télffy*: Rankavis Kleon új-görög drámája. 60 f. — VII. *Imre S.*: A nevek uk és tik személyragairól. 40 f. — VIII. *Ballagi M.*: Emlékbeszéd Székács József t. tag fölött. 40 f. — IX. *Vámbery*: A török-tatár nép primitív culturájában az égi testek. 20 f. — X. *Volf Gy.*: Bátori László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. 20 f. (1877–1879.) — VIII. k. I. *Dr. Ábel J.*: Corvin-codexek. 1 K 20 f. — II. *Barna F.*: A morlvaiai pogány istenei s ünnepi szertartásai. 1 K. — III. *Dr. Genetz A.*: Orosz-lapp utazásomból. 40 f. — IV. *Gr. Zichy Á.*: Tanulmány a japáni művészetről. 2 K. — V. *Szász K.*: Emlékbeszéd Pázmándi Horvát Enlre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. 20 f. — VI. *Hunfalvy P.*: Ukkonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. 40 f. — VII. *Mayer A.*: Az ugynevezett lágy aspiráták phonetikus értékéről az ó-indben. 1 K 20 f. — VIII. *Dr. Ábel J.*: Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Pozder K.*: Ujperzsa nyelvjárások. 1 K. — X. *Imre S.*: Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. 60 f. (1879–1889.) — IX. k. I. *Budenz J.*: Emlékbeszéd Schiefner Antal k. tag felett. 20 f. — II. *Gr. Zichy Á.*: A Boro-Budur Jáva szigetén. 80 f. — III. *Ballagi M.*: Nyelvünk újabb fejlődése. 40 f. — IV. *Vámbery*: A hunnok és avarok nemzetisége. 60 f. — V. *Hunfalvy P.*: A Kün-vagy Petrarka-codex és a kúnok. 60 f. — VI. *Szász K.*: Emlékbeszéd Lewes Henrik György külső tag felett. 10 f. — VII. *Barna F.*: Ős vallásunk főistenei. 80 f. — VIII. *Dr. Ruzsicska K.*: Schopenhauer aesthetikája. 20 f. — IX. *Barna F.*: Ős vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. 60 f. — X. *Dr. Kont I.*: Lessing mint philologus. 60 f. — XI. *Bogisich M.*: Magyar egyházi népénekek a XVIII. századból. 1 K. — XII. *Simonyi*: Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. 40 f. (1880–1881.) — X. k. I. *Simonyi*: A jelentéstan alapvonalai. 60 f. — II. *Heinrich G.*: Etzelburg és a magyar húnmonda. 40 f. — III. *Hunfalvy P.*: A M. T. Akadémia és a szuomi irodalmi társaság. 40 f. — IV. *Joannovics*: Értsük meg egymást. 60 f. — V. *Ballagi M.*: Baranyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. 20 f. — VI. *Dr. Pecz V.*: Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophokles tropusaival. 1 K 20 f. — VII. *Szász K.*: Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. 20 f. — VIII. *Bogisich M.*: Cationale et Passionale Hungaricum. 60 f. — IX. *Jakab E.*: Az erdélyi hirlapirodalom története 1848-ig. 1 K. — X. *Heinrich G.*: Emlékbeszéd Klein Lipót Gyula kultag felett. 80 f. — XI. *Bartalus*: Ujabb adalékok a magyar zene történelméhez. 80 f. — XII. *Banóczy J.*: A magyar romanticismus. 20 f. — XIII. *Bartalus I.*: Ujabb adalék a magyar zene történelméhez. 80 f. (1882.) — XI. k. I. *Hunfalvy P.*: Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? 40 f. — II. *Télffy*: Ujgörög irodalmi termékek. 80 f. — III. *Télffy*: Középkori görög verses regények. 60 f. — IV. *Dr. Pozder K.*: Idegen szók a görögben és latinban. 1 K. — V. *Vámbery*: A csuvasokról. 60 f. — VI. *Hunfalvy P.*: A számlálás módjai és az év hónapjai. 40 f. — VII. *Majláth B.*: Telegli Miklós mester magyar katechismusa 1562-ik évből. 20 f. — VIII. *Dr. Kiss I.*: Káldi György nyelve. 1 K. — IX. *Goldziher*: A muhammedán jogtudomány eredetéről. 20 f. — X. *Barna F.*: Vámbery Ármín «A magyarok eredete» ezimű műve néhány főbb állításának bírálata. 1 K 20 f. — XI. *Ballagi M.*: A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr. 40 f. — XII. *Vámbery*: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. 60 f. (1883–1884.) — XII. k. I. *Dr. Kont I.*: Seneca tragédiái. 1 K 20 f. — II. *Dr. Nagy S.*: Szombatos codexek. 60 f. — III. *Szász B.*: A reflexív és vallásérkölesi elem a költészetben s Longfellow. 60 f. — IV. *Kúnos* és *Munkácsi*: A belviszonyragok használata a magyarban. 1 K. — V. *Vámbery*: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. 1 K. — VI. *Volf Gy.*: Kiktől tanult a magyar írni, olvasni? 1 K. — VII. *Thury J.*: A kasztamuni-i török nyelvjárás. 1 K. — VIII. *Télffy*: Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknél. 40 f. — IX. *Kálmány L.*: Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya. 40 f. — X. *Brassai*: A mondat dualismusa. 1 K 20 f. — XI. *Gr. Kuun G.*: A kúnok nyelvéről és nemzetiségéről. 80 f. — XII. *Ábel J.*: Isota Nogarola. 1 K. (1884–1885.) — XIII. k. I. *Heinrich G.*: Kudrun, a monda és az eposz. 80 f. — II. *Barna F.*: A votják nép multja és jelene. 60 f. — III. *Goldziher I.*: Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. 80 f. — IV. *Ábel J.*: A homeroszi Demeter-hymnusról. 1 K. — V. *Barna F.*: A votjakok pogány vallásáról. 40 f. — VI. *Szarvas Gábor*: A régi magyar nyelv szótára. 20 f. — VII. *Budenz J.*: Egy kis viszhang Vámbery Ármín ur válaszára. 40 f. — VIII. *Szily K.*: Ki volt Calpinus magyar tolmácsa. 20 f. — IX. *Bogisich M.*: Szegedi Lénárt énekeskönyve. 1 K. — X. *Joannovics*: Szórendi tanulmányok. I. rész. 60 f. — XI. *Pecz V.*: A kisebb görög tragikusok tropusai. 20 f. — XII. *Télffy*: Heraclius. Rankavis Leon hellén drámája. 60 f. (1885–1886.) — XIV. k. I. *Ábel J.*: Az ó- és középkori Terentius biographiák. 80 f. — II. *Joannovics*: Szórendi tanulmányok. II. rész.

II. rész. 80 f. — III. *Barna F.*: A mordva nép házassági szokásai. 60 f. — IV. *Télfy*: Jelentés újhellén munkákról. 60 f. — V. *Kálmány L.*: Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. 20 f. — VI. *Pulnoky M.*: Etymologicum magnum Romaniae. 40 f. — VII. *Simonyi*: A magyar szótók. 60 f. — VIII. *Simonyi*: A nyelvújítás történetéhez. 40 f. — IX. *Brassai*: Szórend és accentus. 80 f. — X. *Télfy*: Három francia hellenista és a volapük. 40 f. — XI. *Némethy G.*: Euhemerii reliquiae. 1 K 20 f. — XII. *Vikár B.*: Gáti István steganographiája, kapcsolatban a modern stenographiával. 80 f. (1887—1889.) — XV. k. I. *Dr. Schreiner M.*: Az iszlám vallásos mozgalmak az első négy században. 60 f. — II. *Haraszti*: André Chénier költészete. 3 K. — III. *Simonyi*: Kombináló szóalkotás. 80 f. — IV. *Hunfalvy P.*: Az aranyosszéki mohácsi nyelvemlékek. 30 f. — V. *Zichy A.*: Psychiatria és politika. 20 f. — VI. *Télfy*: Újabb hellén munkák és a hellén nyelvtanítás. 1 K 20 f. — VII. *P. Theureux E.*: A magyar zene tudományos tárgyalása. 40 f. — VIII. *Asbóth O.*: A hangsúly a szláv nyelvekben. 1 K 60 f. — IX. *Simonyi*: A nyelvújítás és az idegenszerűségek. 1 K 20 f. — X. *Télfy*: Kisfaludy Károly «Mohács»-a görögül. 80 f. — XI. *Dr. Kégl S.*: Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből. 3 K. — XII. Gróf *Kun G.*: Újabb adatok a kún Petrarca-Codexhez. 30 f. (1889—1892.) — XVI. k. I. *Finály*: A besztercei szöszedet. 4 K. — II. *Goldziher I.*: A pogány arabok költészetének hagyománya. 1 K 20 f. — III. *Asbóth O.*: A szláv szók a magyar nyelvben. 90 f. — IV. *Pecz V.*: Paraspondylos Zotikos költeménye a várnai csatáról. 60 f. — V. *Télfy*: Új-görög munkák ismertetése. 40 f. — VI. *Télfy*: Két új-görög nyelvtan magyarul és a mai görög verstan. 10 f. — VII. *Szamota I.*: A Murmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. 1 K. — VIII. *Hegedüs I.*: Guarinus és Janus Pannonius. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Kúnos I.*: Kisázsia török dialektusairól. 90 f. — X. *Hegedüs I.*: Dicsének Jacobus Ant. Marcellusra. Irta Janus Pannonius. (1892—1897.) — XVII. k. I. *Dr. Mahler*: Egyiptológiai tanulmányok a choronologia köréből 30 f. — II. *Kúnos*: Naszreddin hodsa tréfái. 3 K. — III. *Kégl S.*: A perzsa népdal. 90 f. — IV. *Melich J.*: Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai? 1 K 20 f. — V. *Kozma F.*: Brassai Samuel mint æsthetikus és műkritikus. 2 K. — VI. *Dézi L.*: Sz. Agoston reguláinak magyar fordítása C. Iulius (Bánffy) Gergelytől. 2 K. — VII. *Vadnai*: Czákó Zsigmond ismeretlen drámái költeménye. 30 f. — VIII. *Gyomlay*: Szent István veszprémvölgyi donatiójának görög szövegéről. 1 K 20 f. — IX. *Mahler*: Adalékok az egyiptomi nyelvhez. 60 f. — X. *Id. Szinnyei J.*: Az első magyar bibliographus. 60 f. (1893—1901.) — XVIII. k. I. *Gyomlay*: Böles Leo Taktikája mint magyar történelmi kútforrás. 1 K. 20 f. — II. *Katona L.*: Temesvári Pelbárt Pélái. 1 K 20 f. — III. *Némethy G.*: A római elegia viszonya a göröghöz. 48 f. — IV. *Thüry J.*: A «Behdset-ül-Lugat» csagatáj szótár. 1 K 20 f. — V. *Katona L.*: Alexandriai sz. Katalin legendája középkori irodalmunkban 1 K 60 f. — VI. *Dr. Cserép J.*: Határidőszámítás a rómaiaknál. 40 f. — VII. *Thüry J.*: Török nyelvemlékek a XIV. század végéig. 1 kor. — VIII. *Szilasi M.*: Adalékok a finn-ugor palatalis mássalhangzók történetéhez. 1 kor. — IX. *Kégl S.*: Szenáji. 3 kor.

Megrendelhetők, a mennyiben még készleken vannak, a Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó-hivatalában Budapest, V. Akadémia-utca 2.